

Hiiumaa, Läänemaa, Pärnumaa ja Saaremaa majanduse analüüs

Lõpparuanne

Tellijä: SA Saare Arenduskeskus

Täitja: OÜ Geomedia

Tallinn, 2020

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Mõisted	5
2. Analüüsi läbiviimise teoreetiline taust ja lähenemisviis	7
3. Lääne-Eesti ettevõtluse olukorra analüüs.....	10
3.1. Metoodika	10
3.2. Lääne-Eesti regiooni ettevõtluse ülevaade	12
3.3. Lääne-Eesti regiooni tööstuse ülevaade.....	21
3.4. Tööstuse arengutase tehnoloogiliste rühmade lõikes	29
3.5. Teised sektorid.....	32
3.6. Kasvuvaldkonnad	35
4. Lääne-Eesti majanduse positsioon Eestis.....	37
5. Rahvastik ja tööjõud	45
5.1. Rahvastiku soo-ja vanuskoostis, loomulik liikumine ja ränne	45
5.2. Rahvastikuprognosis.....	48
5.3. Tööjõud ja töötamine.....	49
6. Maavarad, nende kaevandamine ja perspektiivsed väärindamise võimalused.....	52
6.1. Mõisted	52
6.2. Maavarade varud ja kaevandamismahud Lääne-Eesti maakondades	53
6.3. Maavarade kaevandamine ja varud Hiiu, Saare, Lääne ja Pärnu maakondades	56
6.4. Maavarade kaevandamine ja varud Hiiu maakonnas	56
6.5. Maavarade kaevandamine ja varud Saare maakonnas.....	57
6.6. Maavarade kaevandamine ja varud Lääne maakonnas	58
6.7. Maavarade kaevandamine ja varud Pärnu maakonnas	59

6.8.	Lääne-Eestis kaevandatavate maavarade kasutamine ja väärindamise võimalused	60
6.9.	Ehituspaekivi kasutusala ja väärindamise võimalused.....	60
6.10.	Ehitusliiva ja -kruusa kasutusala ja väärindamise võimalused.....	61
6.11.	Keraamilise ja keramiidisavi kasutusala ja väärindamise võimalused	61
6.12.	Hästilagunenud ja vähelagunenud turba kasutusala ja väärindamise võimalused	62
6.13.	Meremuda ja raviotstarbelise järvemuda kasutusala ja väärindamise võimalused	63
6.14.	Eesti võimalikud tulevikumaavarad Lääne-Eestis	64
6.15.	Soovitused Lääne-Eestis leiduvate maavarade väärindamise võimaluste arendamiseks	66
7.	Koondhinnang ettevõtluse arengu võimalustele ja piirangutele Lääne-Eestis	66
8.	Kasvuvaldkonnad Lääne-Eesti maakondade arengustrateegiates ja planeeringutes	68
8.1.	Hiiu maakond.....	69
8.2.	Läänemaa	70
8.3.	Pärnumaa	70
8.4.	Saaremaa.....	72
9.	Kasvuvaldkondade valik ja tootmise väärtusahelad.....	74
9.1.	Kasvuvaldkonnad	74
9.2.	Kasvuvaldkondade ettevõtted ja nende väärtusahelad.....	74
9.2.1.	Terviseturism ja tervisedendus.....	75
9.2.2.	Taastuvenergeetika	76
9.2.4.	Toit ja jook	79
9.2.4.	Väikelaevaehitus	81
9.2.5.	Elektroonika ja elektriseadmete tööstus.....	84
9.3.	Kasvuvaldkondade analüüsi kokkuvõte	85
10.	Kokkuvõte ja ettepanekud Lääne-Eesti majanduskeskkonna tugevdamiseks ja kasvualade arendamiseks	87
11.	Ettepanek Lääne-Eesti saarestiku ettevõtlusprogrammi ellukutsumiseks	92

LISAD.....	97
Lisa 1. Lääne-Eesti ettevõtete TOP (Vt excel tabel).....	97
Lisa 2. Taustamaterjal. Arengulised dokumendid ja uuringud.....	97
Lisa 3. Osalejad aruteludes.	118

Sissejuhatas

Käesolev nelja maakonda – Hiiumaa, Läänemaa, Saaremaa ja Pärnumaa - hõlmav majandust käsitlev uuring on suunatud Lääne-Eesti regiooni ettevõtlusolukorra analüüsile, teadmiste saamisele kasvualade ja nutika spetsialiseerumise võimalikest suundadest ning selle põhjal ettepanekute tegemine regiooni majandusliku konkurentsivõime kasvatamiseks nii maakondlikus kui regionaalses mõõtkes. Selline ülesandepüstitus toetab Eesti liikumist ruumiliselt hajutatud majandusmudeli suunas, mille üks aspekte on kohalike ressursside optimaalne kasutamine.

Analüüsi läbiviimisel võeti aluseks tellija poolt lähteülesandes püstitatud ülesanded:

- Lääne-Eesti majanduse osatähtsus ja positsioon Eestis maakondade vahelises võrdluses;
- Lääne-Eesti maakondade majanduse struktuur sektorite tehnoloogilist arengut arvestades;
- Hinnang Lääne-Eesti kohalike ressursside (tööjõud, bioressursid, taastuvenergia allikad, maavarad) kasutamisele väärtusahelas;
- Lääne-Eesti kasvuvaldkondade (võtme)sektorite valik ja nende analüüs: kujunemine, ettevõtete arv ja suurus, käive, sh eksport, kasumlikkus, töötajate arv, keskmine lisandväärtus töötaja kohta;
- Kasvuvaldkondades 3 olulisima ettevõtte võrdlus terve sektoriga Eestis, sektori arengut toetavad regiooni tugevused ja võimalused, pidurdavad regiooni nõrkused ja ohud, nende olulisus Eesti kontekstis.

Lääne-Eesti majanduse analüüsimiseks kasutati Äriregistri, Maksu- ja Tolliameti, Töötamise registri, Statistikaameti, Rahandusministeeriumi ning teiste riiklike registrite andmeid. Samuti koguti teavet erinevatest valdkonda iseloomustavatest kirjalikest allikatest, näiteks ettevõtete majandusaasta aruannetest. Töö koostamiseks analüüsiti Lääne-Eesti arengut mõjutavaid riiklikke ja maakondlikke strateegiadokumente ning viimastel aastatel tehtud teadusuuringuid, et luua parem koondpilt majandusarengu eeldustest ja võimalustest Lääne-Eestis. Tööks vajaliku teabe kogumiseks toimusid ka ettevõtete külastused ja telefoniintervjuud ettevõtjatega, samuti arutelud ja kohtumised maakondlike arengukeskuste ning kohalike omavalitsuste spetsialistidega. Nende kokkusaamiste käigus arutati nii ettevõtete arengut kui maakondade tänast majanduslikku olukorda ning võimalikke väljavaateid tulevikuks.

Töö koosneb kümnest osast ja lisadest. Sissejuhatuses esitatakse oluliste kasutatavate mõistete seletused, töö läbiviimise lühikene teoreetiline ülevaade ja metoodiline lähenemine. Järgnevad Lääne-Eesti nelja maakonna ettevõtluse analüüs (vt ka lisa 1) ja maakondade majanduse positsiooni selgitamine Eestis. Eraldi käsitletakse maavarade, rahvastiku ja tööjõu olukorda. Lääne-Eesti nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade valiku tegemiseks viidi läbi küsitlus. Samuti analüüsiti riiklikke ja nelja maakonna majandusarengut suunavaid strateegiadokumente (vt ka lisa 2), samuti nelja maakonna arengustrateegiaid ja planeeringuid. Regiooni nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade lõikes koostati valdkondade lühiülevaade ja valitud ettevõtete iseloomustus. Töö viimases osas esitatakse ettepanekud majanduse kasvu toetamiseks Lääne-Eestis.

Töö täitjad tänavad kõiki, kes aitasid kaasa käesoleva analüüsi valmimisele. Meie eriline tänu Sulev Alajõe, kes aitas nii kontaktide kui töö korraldusega seotud teemadel lahendustele.

1. Mõisted¹

Biomajandus - biomassi kasutamisel põhinev majandus, põllu- ja metsamajanduse ning toidutööstuse saaduste ja jäätmete kasutamine materjalide, kemikaalide ja kütuste tootmiseks ning energia saamiseks.

Ettevõtlus – iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärk on tulu saamine kauba tootmisest, vahendamisest või müümisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, sh loomingulisest või teaduslikust tegevusest.

Ettevõtlusinkubatsioon - alustavatele ettevõtjatele nende võrgustumist (sh valdkondadevahelist koostööd) soodustava taristu pakkumine ning sihtrühmade vajadustele ja eripäradele vastavate arenguprogrammide (sh meeskonna, ärimudeli, toote ja teenuse terviklik arendamine) rakendamine, mis aitavad ettevõtjatel liikuda edasi järgmistesse arenguetappidesse. Inkubatsioon jaguneb eelinkubatsiooniks ja põhiinkubatsiooniks.

Ettevõtluse tugisüsteem – ettevõtetele suunatud süsteemsed tegevused, mis toetavad ettevõtlusega alustamist ja tegelemist, nt nõustamine, koolitusprogrammid, info kättesaadavus ja juurdepääs võrgustikele, ligipääs investeringutele ja finantseerimisvõimalused, tehniline tugi jm teenused.

Innovatsioon – uute ideede ja teadmiste kasutamine uudsete lahenduste rakendamiseks. Innovatsioon hõlmab toodete ja teenuste väljatöötamist ja uuendamist (tooteinnovatsioon), turgude hõivamist ja laiendamist (turuinnovatsioon), uute tootmis-, tarne- ja müügimeetodite loomist ja juurutamist (protsessiinnovatsioon), uuendusi juhtimises ja töökorralduses (organisatsiooniinnovatsioon) ning töötingimuste ja personali oskuste arendamist (personaliinnovatsioon).

Jätkusuutlik ettevõtlus - ettevõtte tegevus ja tavad, mis arvestavad keskkonnahoidlikke ja sotsiaalseid eesmärke ning loodusvarade säästvat tarbimist. Selliste põhimõtete rakendamisega panustavad ettevõtted oma pikaajalisse majandusedusse ja samas kogu ühiskonna säästvasse arengusse.

¹ Kasutatud on eri allikaid. Näiteks

http://www.seit.ee/sass/?word=sinine+majandus&ID=1&showing=2&search_word=Otsi&keel=ee&type=hagus
https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/adaptation/what/docs/swd_2013_134_en.pdf

Kliimamuutustega kohanemine – looduslike või tehnosüsteemide kohandumine tegelike või oodatavate kliimatingimuste muutustega ning nende mõjudega. Kliimamuutustega kohanemisel pehmendatakse negatiivsete mõjude tagajärgi või kasutatakse ära positiivseid mõjusid. Kohanemine võib olla iseeneslik või planeeritud.

Loodusvara - loodusliku tekkega aine või protsess, mida inimene kasutab toorainena, energiaallikana või muul viisil (maa, maavarad, vesi, metsad jm). Loodusvarad jagatakse taastuvateks (bioloogilise tekkega) ja taastumatuteks loodusvaradeks.

Loodustooded - taimsest või loomsest toorainest valmistatud toode.

Nutikas spetsialiseerumine - riikide/regioonide jaoks prioriteetsete, suurema kasvupotentsiaaliga valdkondade selekteerimine ning raha suunamine valitud valdkondades toimuvatesse teadus- ja ettevõtlustegevustesse, et teadus- ja arendustegevuse investeeringute kaasabil saavutada suurem regionaalne konkurentsieelis, seda läbi uute tegevuste ja valdkondade tekke ja arengu, mis toovad potentsiaalselt kaasa innovatsiooni ja positiivseid välismõjusid ning loovad majandussüsteemis kriitilise massi, võrgustikud ja klastrid, mis pakuvad erinevatele turgudele suunatud tooteid ja teenuseid.

Kasvuvaldkond - kasvuvaldkonnad välja valitud Eestis kehtivas teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonistrateegias „Teadmistepõhine Eesti“. Välja on toodud kolm kasvuvaldkonda: 1) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT), mis on seotud teiste majandusaladega (nt küberturvalisus, tarkvaraarendus või IKT kasutamine tööstusprotsesside automatiseerimiseks); 2) tervisetehnoloogiad (nt biotehnoloogia või IT kasutamine meditsiiniteenuste ja -toodete arendamiseks); 3) ressursside tõhusam kasutamine (nt ettevõtjad, kes tegutsevad materjaliteaduse ja -tööstuse vallas, püüavad leida innovaatilisi ehitusvõimalusi või otsivad keemiatööstuses võimalusi põlevkivi senisest tõhusamaks kasutamiseks).

Ringmajandus – normatiivne majandusmudel, mis seab esikohale ressursside jätkusuutliku kasutuse. Ringmajandust kirjeldatakse sageli vastandudes tänapäeval üldlevinud, eelkõige pärast tööstusrevolutsiooni arenenud maailmas levinud nn *lineaarsetele majandusmudelile*, mis seisneb erinevate nn taastumatute toorressursside (maavarad, õhk, vesi jne) hankimisel keskkonnast (nt kaevandamisest), ümbertöötamiseks tooteks ja pärast selle ärakasutamist äraviskamises.

Rohemajandus - majandus, mille tagajärjel paraneb inimeste heaolu ja sotsiaalne õiglus, mis ei põhjusta keskkonnariske ja survet loodusvaradele ja on seega vähese CO₂-heitega, ressursitõhus ja ühiskonda kaasav.

Sinine majandus - jätkusuutlik meremajandus, mis hõlmab kõiki merega seotud valdkondi: turismi, taastuvenergeetikat, vesiviljelust, kalandust, biotehnoloogiat, merepõhja maavarade kasutamist jms.

Säästev areng (kestlik areng, jätkusuutlik areng) - sihipäraselt suunatud areng, mis tagab inimeste elukvaliteedi paranemise kooskõlas loodusvarade olemi ja keskkonna taluvusvõimega ning elurikkust säilitades

Loomemajandus - majandusvaldkond, mis põhineb individuaalsel ja kollektiivsel loovusel, oskustel ja andel, on võimeline looma heaolu ja töökohti intellektuaalse omandi loomise ja peamise müügiargumendina kasutamise kaudu ning kus loovisikud on protsessides kesksel kohal. Loomemajanduse valdkondadeks on arhitektuur, audiovisuaalvaldkond (sh film ja video, ringhääling),

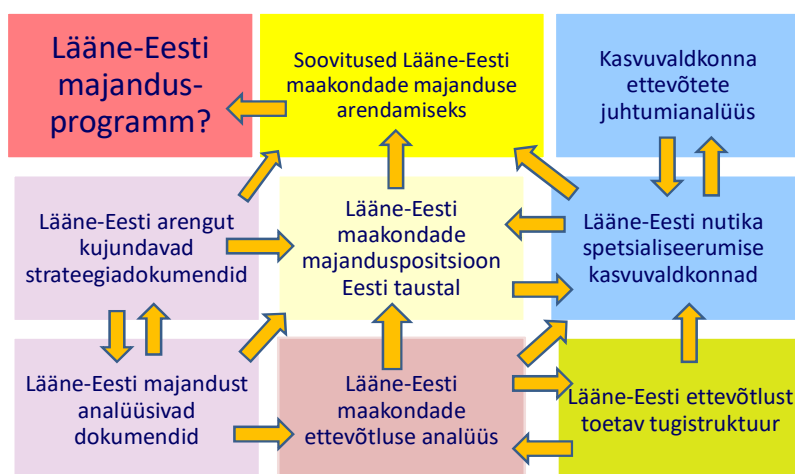
disain, etenduskunstid, kirjastamine, kunst, kultuuripärand (sh muuseumid, raamatukogud, käsitöö), meelelahutustarkvara (sh mängud ja meelelahutuskeskkonnad), muusika, reklaam.

Taastuenergia – ressurss (nt päikese- või tuule-, kuid ka maasoojus- või lainete energia), mida kasutatakse järjepidevalt või mis taastub erinevate ökosüsteemide ainete ringluse käigus (nt biomassi energia – puit, energiavõsa, põhk jms.), ilma et selle kogus inimtegevuse mõjul väheneks määral, mis ohustaks kohalikke ökosüsteeme.

Vesiviljelus – veeorganismide (kalade, karpide, vähkide ja veetaimede (nt vetikad)) pidamine või kasvatamine tehnoloogia abil, mis on mõeldud nende toodangu saamiseks suuremas mahus kui seda võimaldaksid looduslikud keskkonnatingimused.

2. Analüüsi läbiviimise teoreetiline taust ja lähenemisviis

Uuring viidi läbi järgmise lähenemise alusel (joonis 1).

Joonis 1. Uuringu läbiviimise kontseptsioon

Kesksel kohal töös on Lääne-Eesti ettevõtluse olukorra ja majanduspositsiooni selgitamine Eesti taustal. Üks teemadest on nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade selgitamine ja nende raames valitud ettevõtete analüüs. Olukorra mõistmiseks analüüsiti ka riiklikke ja maakondlikke arengudokumente ning uuringuid valitud kasvuvaldkondade kohta. Eesmärk on töötada välja soovitused majanduse arendamiseks Lääne-Eestis.

Viimastel aastakümnetel on regionaalpoliitilistesse ja arengu aruteludesse üha enam kerkinud asukohapõhise lähenemise kontseptsioon (place-based approach)². Tegemist on alternatiiviga senisele sektoripõhisele ja „ülalt alla“ juhitud asukohaneutraalsel poliitikal põhinevale arengu käsitlemisele, mis ignoreeris „alt-üles“ algatusi ja regionaalset mõõdet omavaid keerukamaid kombineeritud süsteeme. Kuna senine tsentraliseeritud lähenemine majandusarengus ei ole toonud soovitud edu - Eestis on regionaalsed arenguerinevused jätkuvalt kasvanud. Eesti-sisised piirkondlikud erinevused ülejäänud Euroopa Liidu ja OECD riikidega võrreldes suured³. Laialt levinud liberaalne majandusmudel on eeldanud, et regionaalsed erisused on ajutised ja kaovad turujõudude tulemusel. Paraku pole nii toimunud ja töökohtade arv linnapiirkondadest väljapool on jäänud oodatust tagasihoidlikumaks.⁴ Geograafilise asukoha, rahvastiku ja asustuse paiknemise, majandustegevuse iseloomu, avaliku halduse institutsionaalse suutlikkuse ja paljude teiste tingimuste mõjul on piirkondade arengupotentsiaali erinevused jätkuvalt suured. Analoogselt Ida-Euroopa riikidega on struktuuritoetuste rakendamine ka Eestis suurendanud riigisiseseid regionaalseid erinevusi, sest riikide vahelise konvergentsi huvides on ettevõtlus- ja innovatsioonitoetustest enamasti tuge saanud suuremate linnade ettevõtted.⁵ Seda vaatamata, et regionaalarengule keskendunud ettevõtlusmeetmed olid suunatud väljapoole Tallinna ja Tartu linnapiirkondi.

Jätkuvalt on aktuaalne panustada majandusse võttes arvesse kohalikke arengueeldusi. Asukohapõhise lähenemise kontseptsioon annab selleks häid võimalusi. Selle eeldusteks on laiapõhjalisel konsensusel põhinev kohalik majandusarengu koostööplatvorm/programm, mis koosneb:

- kohalike arengueelduste tundmisest, majandusolukorra diagnoosist ja soovist ühiselt probleeme lahendada;
- vajadusepõhise pikaajalise kokkulepitud arengustrateegia olemasolust koos selle täitmiseks vajalike ressurssidega kaetud tegevuskavast;
- kõigi huvitatud osapoolte soovist kokkulepitud tulevikku panustada, lisaks rahale ka aega ja inimressurssi, et toetada võrgustikutööd ja selle tarvis palgata spetsiaalseid oskusi omavaid eestvedajaid.

Arengu suunamise edukaks elluviimiseks on oluline kujundada avaliku sektori, ettevõtjate ja tugistruktuuride mitmetasandiline koostöö. Selle tarvis on oluline võtta arvesse järgmisi arenguid:

- info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng ja kasutuselevõtt ning informuimi laienemine, mis annavad suurema vabaduse valida endale sobivat töökohta;
- elanike mobiilsuse kasv elukaare jooksul, suuremad võimalused vajadusel liikuda paremat äraelamist võimaldavatele töökohtadele elukohta muutes;
- kujundada olukord, kus keskuste majanduskasvust saadav kasu kandub ka nende tagamaale.

² Barca, F., McCann, P., Rodríguez-Pose, A. (2012). The case for regional development intervention: Place-based versus place-neutral approaches. Journal of Regional Science, 52 (1), pp 134-152.

³ Eurostat Regional Yearbook, 2018; OECD Regions at a Glance, 2018. https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1

⁴ Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020 elluviimise 2017. aasta seirearuanne. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/eras_elluviimise_2017._a_seirearuanne_1_1.pdf

⁵ https://www.struktuurifondid.ee/sites/default/files/lopparuanne_0.pdf

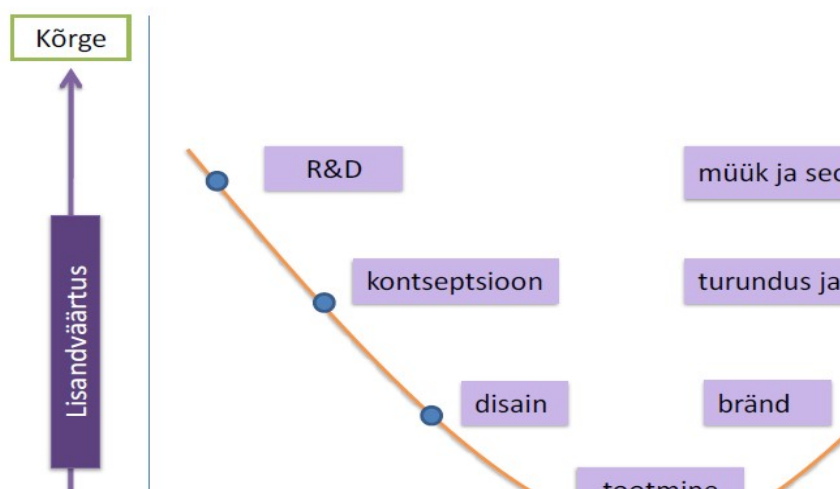
Asukohapõhise lähenemisega soovitakse pidurdada tootmise ja teenindussektori ruumilist kontsentratsiooni, millega on kaasnenud elanikkonna ja ettevõtluse koondumine suurematesse keskustesse. Rahvastiku ja töökohtadega kaasnev mõjutab erinevalt eri piirkondade tööturupotentsiaali. Protsessiga kaasnev piirkondade ääremaastumine ja negatiivsed riskid nagu väljaränne, teenuste kättesaadavuse halvenemine ja elukvaliteedi langus põhjustavad allakäiguprotsesse, mis ei survesta mitte üksnes ääremaastumise all kannatavaid piirkondi vaid põhjustavad probleeme ka keskustes ja neid ümbritsevates linnapiirkondades, kuna nendes ei ole võimalised elanikkonna kiirele kasvule vastavat sobivat infrastruktuuri välja ehitama.

OECD uuringutest on selgunud, et riigi jõukuse ning fiskaalse ja administratiivse detsentraliseerituse vahel valitseb selge positiivne seos.⁶ See julgustab majandusarengus kohalikke omavalitsusi võtma suuremat rolli riigi majanduskasvu loomises, sh kasvatama kohaliku ärikliima konkurentsivõimet ning osalemist investeeringute ligimeelitamises ja uute töökohtade loomise toetamises.

Positiivsete majandusmuutuste ellukutsumiseks on vaja tunda ettevõtjate vajadusi. Üks võimalusi on analüüsida nende osalemist tootmise väärtusahelates, et luua toode või teenus ja viia see lõpptarbijateni. See hõlmab erinevaid tegevusi nagu teadus- ja arendustegevus, toote kontseptsiooni loomine, disainimine, tootmine, turundus, jaotus ning järelteenused lõpptarbijale. Need tegevused võivad paikneda ühe ettevõtte sees või olla jaotunud erinevate ettevõtete vahel. Üleilmastavas maailmas on väärtusahelad järjest rohkem jaotatud alamosadeks ning neid teostatakse seal, kus vajalikud oskused ja materjalid on sobivaima hinnaga. Seetõttu hõlmab väärtusahel enamasti rohkem kui ühte ettevõtet. Väärtusahelate määratlemisel lähtutakse kolmest tunnusest – väärtusahela osaliste vahel jagatava informatsiooni keerukus, tootmisprotsessi puudutava informatsiooni pakendamise/süsteematiseerimise võimalused ja hankijate võimekus.⁷ Samas, väärtusahelates loodud lisandväärtus ei jagune selles osaliste vahel võrdselt. Praktikas on sageli lisandväärtuse jaotus väärtusahelates U-kujuline, st suhteliselt rohkem lisandväärtust luuakse toote kontseptsiooni ja arendamise ning turundamise ja müügi etappides (joonis 2). Seega, teenuste panus tootmise lisandväärtuses kasvab.

⁶ OECD Regions at a Glance 2018. https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1

⁷ Gereffi, G., Fernandez-Stark, K. (2016). Global Value Chain Analysis: A Primer.

Joonis 2. Tootmise väärtusahel (nn Stan Stihi kõver; Steinfeld 2010)

Tootmise etapis on lisandväärtuse osa enamasti madal, mistõttu rahvusvahelistes väärtusahelates osalemisel on oluline selles kasu maksimeerimine. Kõigi nende tegevuste juures on asjakohane mõtestada võimalused nutikaks spetsialiseerumiseks, et saavutada teatud konkurentsieeliseid. Eestis on väärtusahelaid põhjalikumalt käsitletud uuringus, mis valmis kolme ülikooli koostöös.⁸

Eelnevaga on tihedalt seotud klastrite arendamine, milleks on ettevõtjate, haridus- ja teadusasutuste ning teiste partnerite vaheline koostöö, mille liikmetel on sarnased majandushuvid ning kes soovivad ühiselt arendada pikaajalist strateegilist koostööd rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmiseks. Kuna Eesti turg on väike, siis on ettevõtetel ühiselt ja koordineeritult tegutsedes võimalus oma toodete, teenuste ja tehnoloogiatega konkureerida suurematel turgudel.

3. Lääne-Eesti ettevõtluse olukorra analüüs

3.1. Metoodika

Eesti ettevõtlusstatistika kasutamisel on mitmeid piiranguid, mis võivad omada teatavat mõju analüüsi tulemustele. Statistikaameti andmete kasutamist piirab asjaolu, et see ei avalda alla 20 töötajaga ettevõtete paljusid majandusnäitajaid sh tegevusalade lõikes. Seetõttu on Statistikaameti andmeid võimalik enamjaolt kasutada vaid Eesti kui terviku või maakondade keskmiste majandus- ja ettevõtlusnäitajate väljatoomiseks. Mitmete andmete avaldamisel on pikk ajaline nihe, nt ettevõtete demograafilised andmed avaldatakse 2 aastase nihkega. Kuna Statistikaamet kasutab EUROSTATi metoodikaid, siis näiteks aktiivsete ettevõtete kajastamisel on välja jäetud põllumajandussektoris tegutsevad ettevõtted.

⁸ Karo, E., Müür, J., Kirs, M., Juuse, E., Ukrainski, K., Shin, Y., Kokashvili, N., Tänav, T., Masso, J., Terk, E. (2018). Eesti ettevõtete osalemine rahvusvahelistes väärtusahelates ja poliitikameetmed kõrgemat lisandväärtust andvate tootmisprotsesside toetamiseks. Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool.
<https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2018/06/Eesti-ettev%C3%B5tete-osalemine-rahvusvahelistes-v%C3%A4%C3%A4rtusahelates.pdf>

Alates 2018. a juunist avaldab Maksu- ja Tolliamet (MTA) ettevõtluse statistikat kohalike omavalitsuste (KOV) kaupa. Andmed on kajastatud kuude ja tegevusalade lõikes, mida uuendatakse regulaarselt kord kuus. Avaandmetena kuvatakse järgmised üldandmed: ettevõtete arv, töötajate arv, käive, eksport, töötasu, deklareeritud tööjõumaksud ja tasumisele kuuluvat käibemaks ning seda KOV lõikes. Statistika aluseks on MTA-le deklareeritud andmed. Töötasu andmed erinevad Statistikaameti andmetest, sest kasutatav meetodika on erinev.

Äriregistri andmete kasutamisel on samuti teatavad piirangud, mis omavad mõju analüüsi tulemustele. Ettevõtted võivad omada allüksusi mitmes geograafilises piirkonnas (nt jaekaubanduskett üle Eesti), kuid ettevõtte on tervikuna registreeritud ühte maakonda ning sel juhul majandusnäitajaid erinevates maakondades asuvate üksuste kohta ei eristata.

Teiseks suuremaks kitsaskohaks on majandusaasta aruannete ebakorrektnete täitmine. Äriregistri praktika kohaselt ca 20% ettevõtetest esitab andmed hilinemisega ning 20% ei esita andmeid üldse. Probleemiks on erinevate kirjete täitmine aruannetes, nt põhivara kulum, mille mittetäitmist esineb massiliselt, kohati kajastub Äriregistris erinevalt müügitulu.⁹

Kolmas probleem on, et erinevate aruande skeemide tõttu pole kõik info Äriregistrist kättesaadav - näiteks kasumiaruande skeem nr 1 toob välja tööjõukulud, kuid kasumiaruande skeemis nr 2 tööjõukulusid ei eristada.

Neljandaks, suuremate ettevõtete majandusaasta aruanded on konsolideeritud ning konsolideerimata aruande andmeid sagedasti ei tooda välja – näiteks ei saa eristada tööjõukulusid ematettevõtte ja tütarettevõtete vahel, eksporditulu on konsolideeritud ja ei ole eristatav.

Probleemiks on ka ettevõtete tegevusalade valik. Äriregistri andmebaasi kogutakse tegevusalade andmestikku aktuaalsuse ja olulisuse printsiibil – register peaks näitama tegelikke tegevusalasid, ilma ebaoluliste või olematute tegevusaladeta. Siiski ei taga praegune süsteem, et ettevõtte tegevusalad märgitakse võimalikult täpselt. Põhjuseid on mitmeid – probleeme tekitab klassifikaatori keeruline sõnastus ja mõistetavus, klassifikaator ei kata mõningaid tegevusalasid piisavalt täpselt, ettevõtted tegelevad mitmel tegevusalal korraga ja ettevõtete motivatsioon aruandlusega tegeleda arvestades halduskoormust ei pruugi olla väga suur.

Lääne-Eesti piirkonnas tegutsevate ettevõtete statistiliseks analüüsiks kasutati Äriregistri päringuna saadud ettevõtete majandusnäitajaid ajavahemikus 2016-2019, millest käsitleti 3 majandusaastat. Tulenevalt COVID 19 pandeemiast pikendati ettevõtetele majandusaasta aruande esitamise tähtaega 31.10.2020, mistõttu võrreldi algselt andmepäringus saadud andmeid aastate lõikes. COVID viirus ja aruannete pikendamise võimalus mõjutas aruannete esitamist, mistõttu käsitletakse analüüsis aastaid 2016-2018 (tabel 1).

Tabel 1. Unikaalsed ettevõtted Äriregistri päringufailis 14.10.2020 (puhastamata)

	2016	2017	2018	2019	Erinevus võrreldes 2018
Hiiumaa	761	776	773	553	-28%
Läänemaa	1653	1724	1736	1299	-25%

⁹ Näiteks on aruandes müügitulu kajastatud 321 eurot ja muud äritulud 44107 eurot, siis Äriregister kuvab müügituluks 321 eurot ning sel juhul ärikasumi korral ei ole võimalik objektiivselt arvutada ärirentaablust.

Pärnumaa	6 922	7 028	7 075	5 060	-28%
Saaremaa	2 712	2 812	2 833	1 972	-30%
	12 048	12 340	12 417	8 884	

Ettevõtete detailanalüüsi jaoks koostati Äriregistri andmetele tuginev andmebaas (tabel 2). Saadud andmebaas puhastati ning analüüsiti ainult ametlikult tegutsevaid ettevõtteid, kellel on esitatud majandusaasta aruanded. MTÜd/SA-d, seltsid jms organisatsioonid, kelle eesmärk ei ole ettevõtluse läbi tulu teenimine eemaldati. Andmetest eemaldati EMTAK koodita ettevõtted, mis ei oma mõju hilisemale analüüsile (nendest 99%-l puudus müügitulu, töötajate arv või tööjõukulud oli 0).

Ligikaudu 15% ettevõtetel esinesid anomaaliad (nt ettevõttes töötas 27 inimest, kuid registris puudus info tööjõukulude kohta), mis teatud juhtudel on ka loomulikud (müügitulu mitteomamine ei tähenda, et tööjõukulusid ei võiks kanda). Suuremad anomaaliad suuremate ettevõtetega puhul eemaldati ning puuduolevad andmed sisestati majandusaasta aruannetest. Puhastatud andmed sisaldavad konkreetse majandusaasta kohta kas müügitulu ja/või töötajate arvu ja/või tööjõukulusid.

Tabel 2. Unikaalsed ettevõtted Äriregistri päringufailis (puhastatud)

	2016	2017	2018
Hiiumaa	619	643	647
Läänemaa	1 362	1 427	1 466
Pärnumaa	5 615	5 771	5 923
Saaremaa	2 247	2 356	2 431
Kokku	9 843	10 197	10 467

Detailsemaks analüüsimiseks oli andmete objektiivsuse ja usaldusväärsuse huvides (eriti töötleva sektori analüüsis) mõistlik seada eraldi ettevõtluse aktiivsuse piir: analüüsi valmisse valiti ettevõtted, kelle aastane **müügitulu oli suurem kui 20 000 euro ja töötajate arv vähemalt 2** (tabel 3). Ettevõtted rühmitati, mille aluseks on võetud Euroopa Komisjoni määruse definitsioon ning suurus määratakse kas töötajate arvu või aastakäibe järgi¹⁰.

Tabel 3. Ettevõtte liigitus vastavalt suurusele

Ettevõtte kategooria	Aastakäive €		Töötajate arv	
	Alampiir €	Ülempiir €	Alampiir	Ülempiir
Suurettevõtte	50 000 000	-	250	-
Keskmise suurusega ettevõtte	10 000 000	50 000 000	50	250
Väikeettevõtte	2 000 000	10 000 000	10	50
Mikroettevõtte	20 000	2 000 000	2	10

3.2. Lääne-Eesti regiooni ettevõtluse ülevaade

2018. aastal tegutses Lääne-Eesti piirkonnas 10467 ettevõtet.¹¹ Äriregistri andmete kohaselt oli 2018.a. piirkonna ettevõtete kogu müügitulu 3,3 miljardit eurot, millest eksporditulu oli 993 miljonit eurot, mis moodustas 30% müügitulust. Ettevõtetes oli hõivatud 35,5 tuhat töötajat.

¹⁰ <https://www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/vke-definitsiooni-selgitus.pdf>

¹¹ Tegutsemine siin kontekstis tähendab, et ettevõttel oli majandusaastal käive ja/või töötajad ja/või tööjõukulud.

Detailsemast analüüsist on välja jäetud alla 2 töötajaga ja/või alla 20 000 euro müügituluga ettevõtted (tabel 4). Nende ettevõtete arv moodustas kogu ettevõtete arvust 70%, nende ettevõtete müügitulu moodustas kogu piirkonna ettevõtete müügitulust 10% (sh eksporditulust 3%) ja töötajate arv moodustas 9% kogu töötajaskonnast. Analüüsi valimi ettevõtete müügitulu oli 3 miljardit eurot ja 960 miljonit eurot ja 32,2 tuhat töötajat.¹²

Tabel 4. Lääne-Eesti piirkonna ettevõtted 2018

	Kõik ettevõtted kokku	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 20 000 aastas ja vähemalt 2 töötajat)	Ettevõtted alla 2 töötaja
Ettevõtete arv	10 467	3 171	7 296
Müügitulu (EUR)	3 330 577 198	3 042 820 288	326 394 747
Eksporditulu (EUR)	1 011 122 527	980 322 433	30 800 094
Töötajate arv	35 480	32 227	3 253
Keskmine brutotöötasu kuus (EUR)	693	857	517

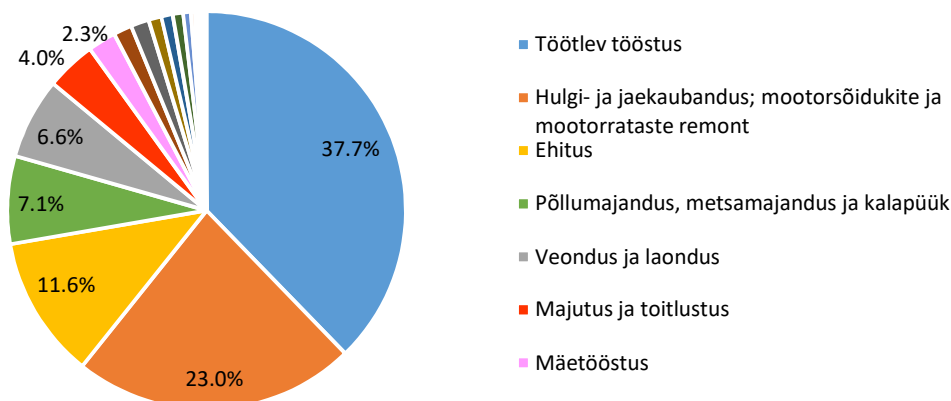
Töötleva sektori analüüsist väljajäetud alla 2 töötajaga ettevõtete osakaal moodustas kogu valdkonna ettevõtete arvust 51%, nende müügitulu moodustas kogu müügitulust 1% ja töötajate arv 2% kogu sektori töötajaskonnast (Tabel 5). Analüüsi kontekstis aitas filtreerimine oluliselt parandada andmete objektiivsust.

Tabel 5. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse valdkonna ettevõtted 2018

	Kõik töötleva sektori ettevõtted kokku	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 20 000 aastas ja vähemalt 2 töötajat)	Ettevõtted alla 2 töötaja
Ettevõtete arv	910	447	463
Müügitulu (EUR)	1 146 655 958	1 133 633 864	13 022 094
Eksporditulu (EUR)	719 963 375	718 656 533	1 306 842
Töötajate arv	11 970	11 734	236
Keskmine brutotöötasu kuus (EUR)	766	905	464

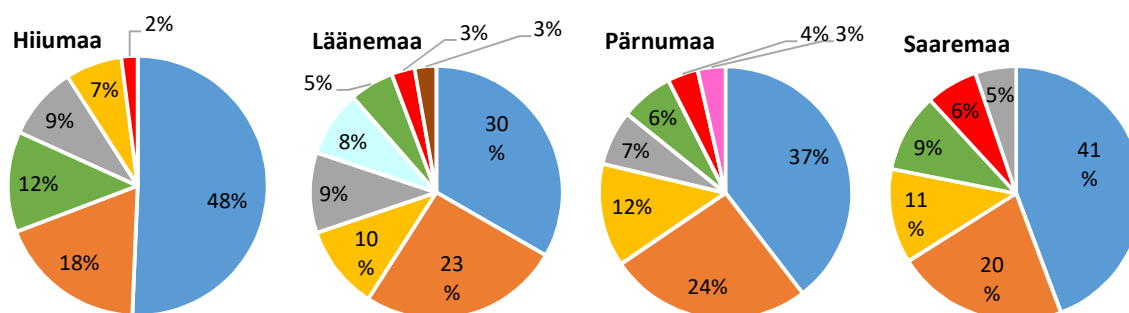
Müügitulu, ekspordi ja töötajate hõive põhjal annab piirkonna majandusstruktuuris tooni töötlev tööstus (joonis 3). TOP 6 sektorit müügitulu arvestuses peale töötleva tööstuse on jae- ja hulgikaubandus, ehitus, põllumajandus-metsandus, veondus ja laondus ning majutus-toitlustus valdkonnad. TOP 2 valdkonda andsid 60% müügitulust, TOP 6 valdkonna müügitulu moodustas 90% kogu piirkonna ettevõtete müügitulust.

¹² Edaspidi kuvatakse andmeid ja seoseid analüüsi valimi ettevõtete kohta.

Joonis 3. Lääne-Eesti ettevõtluse struktuur müügitulu põhjal 2018. Allikas: Äriregister

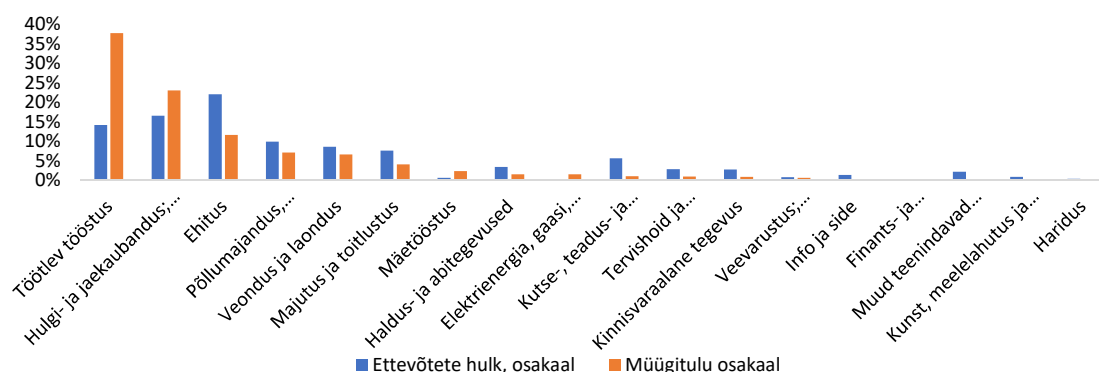
Maakondade lõikes on struktuur tegevusalade osas sarnane (joonis 4.) Töötleva sektori osakaal oli suurim, saartel üle 40%. Teisel kohal jae- ja hulgikaubandus, teistes valdkondades olid väikesed varieeruvused, näiteks Läänemaal andis tooni energia sektor, saartel oli suurem osakaal põllumajandussektoril, Saaremaal oli teiste maakondadega võrreldes suurem osakaal majutus-toitlustusvaldkonna.

Joonis 4. Lääne-Eesti maakondade ettevõtluse struktuur müügitulu põhjal 2018. Allikas: Äriregister

Joonise 4 legend on sama, mis joonisel 3. Helesinine värvus tähistab energia sektorit, pruun finants- ja kindlustustegevust.

Võrreldes ettevõtete arvu ja müügitulu osakaalusid, siis erinevalt kahest peamisest sektorist on teistes sektorites ettevõtete arv suhteliselt suurem kui loodav müügitulu. Eriti torkab see silma ehituses, mis võib viitab ühelt poolt tugevale konkurentsile, aga ka väikestele ettevõtetele mahtude ja inimeste osas (joonis 5).

Joonis 5. Ettevõtete ja müügitulu osakaal tegevusalade lõikes. Äriregister

60% ettevõtetest tegutsesid Pärnu maakonnas, Saaremaal 21%, Läänemaal 13%, Hiiumaal 6%. 78% olid mikroettevõtted (üle 2 töötaja), 18% väikesed, keskmisi ja suuri ettevõtteid oli 4%. Suuri ettevõtteid tegutses piirkonnas 9. (Tabel 6). **Oluline on märkida, et piirkonna keskmiste ja suurte ettevõtte osakaal (123 ettevõtet) kogu müügitulus moodustas 50% ja ekspordis 72% ning nendes töötas 40% töötajaskonnast (12,8 tuhat töötajat).**

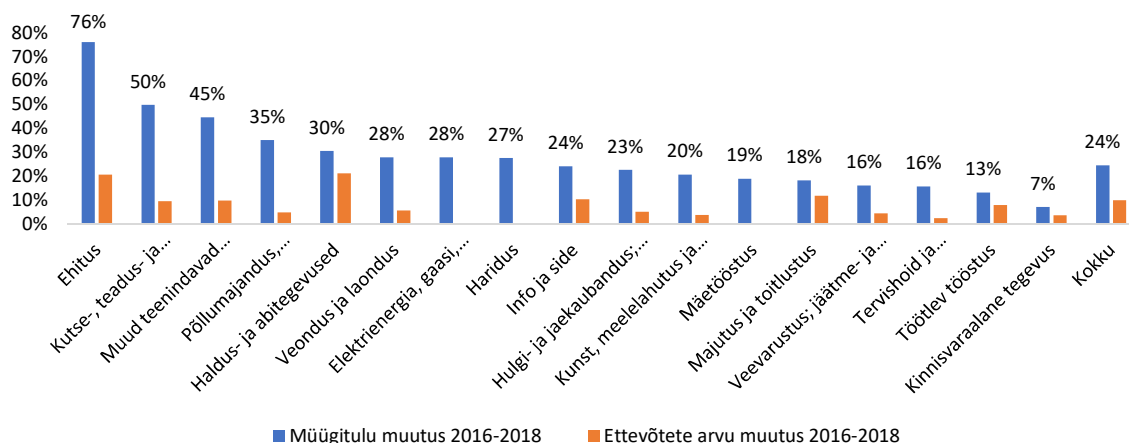
Tabel 6. Lääne-Eesti ettevõtted suuruse ja paiknemise järgi.

	Hiiu	Lääne	Pärnu	Saare	Kokku
1 Suur			6	3	9
2 Keskmine	6	16	64	28	114
3 Väike	21	59	359	121	560
4 Mikro	155	343	1487	503	2488
Kokku	182	418	1916	655	3171

Vaadates kolme majandusaastat, siis piirkonna ettevõtete müügitulu on 2018.aastal võrreldes 2016. aastaga kasvanud 24% võrra (joonis 6) ning ettevõtte arv on kasvanud 10% võrra.¹³ Protsentuaalselt on kõige enam on suurenenud müügitulu finants- ja kindlustusvaldkonnas (792% võrra), mis on seotud AS Holm Bank tegevusega¹⁴, ehituses 76% võrra, kütse, teadus- ja tehnikaalases tegevuses 50% võrra ja teistes juba vähem. Töötleva sektori müügi kasv 13% võrra (2017.a 8%, 2018. a 5%) arvestades sektori suurt osakaalu ja valdkonna ärirentaablust (5-10%) on igati hea tulemus.

¹³ Siinkohal ei saa teha otsest järeldust ettevõtluse loomuliku iibe kohta, sest arvestada tuleb majandusaasta aruannete esitamise kvaliteeti.

¹⁴ AS Holm Bank registreeriti 13.07.2016, registripõhine asukoht Haapsalu, Läänemaa. Joonisel ... ei ole seda kajastatud, sest võrreldes teiste valdkondadega on tegemist anomaalse nähtusega.

Joonis 6. Lääne-Eesti piirkonna ettevõtete arvu ja müügitulu dünaamika tegevusalade lõikes 2016-2018. Äriregister

Maakondade lõikes suurenes Hiiumaal (jättes välja ühe ettevõtte anomaalse kasvu) enim müügitulu kinnisvara valdkonnas (105% võrra, 5 ettevõtet), 54% võrra ehituses, haldus-abitegevuste ning majutus-toitlustusvaldkonnas 30% võrra, töötlevas sektoris 15% võrra. Ettevõtete kogum suurenes 10 ettevõtte võrra.

Läänemaal suurenes kogu ettevõtete hulk paarikümne võrra, ettevõtete kogu müügitulu kasv suurenes 23% võrra. Suurimad kasvavad olid eelpool viidatud finantsvaldkond (AS Holm Bank), kutse-tehnikaalne valdkond 88% võrra, ehitus 63% võrra, mäetööstus ning haldus- ja abitegevused 43% võrra. Töötleva sektori ettevõtete müügitulu kasvas 10% võrra, kinnisvara valdkond langes 22% võrra.

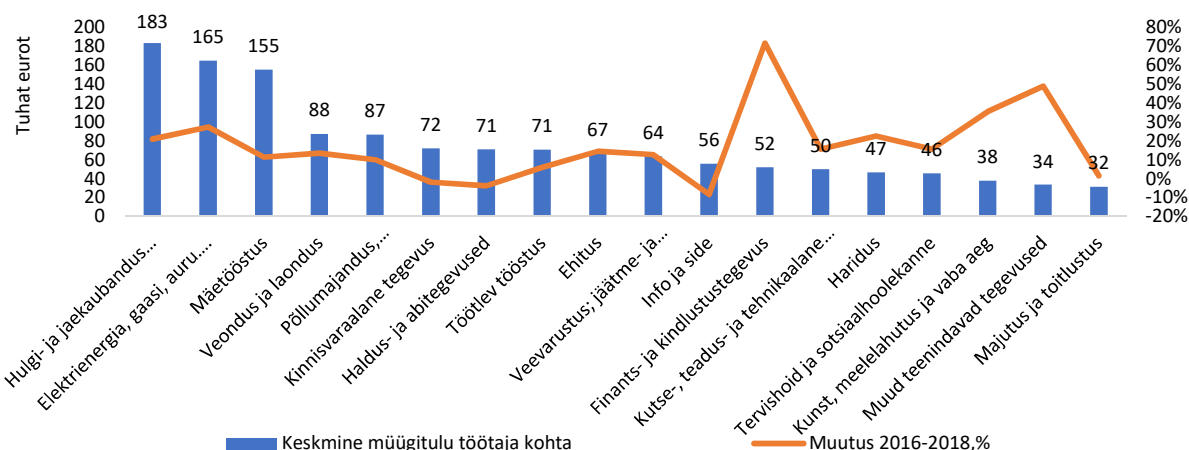
Saaremaal suurenes vaadeldaval perioodil ettevõtete arv 40 võrra, kogu ettevõtete müügitulu 27% võrra. Enam suurenes meelelahutus, vaba aja valdkonna müügitulu (145% võrra, 8 ettevõtet), ehitus valdkond 102% võrra, kutse-tehnikaalne tegevus 66% võrra. Töötleva sektori ettevõtete müügitulu suurenes 21% võrra.

Pärnumaal suurenes ettevõtete arv 11% võrra (195 ettevõtet) ning kogu müügitulu kasvas 24% võrra. Valdkondadest suurenes enim müügitulu ehitus valdkonnas (72% võrra), muu teenindusvaldkonna 57% võrra, info ja side alal 52% võrra ning põllumajandussektoris 44% võrra. Töötlevas tööstuses suurenes müügitulu 11% võrra.

Perioodil 2016 – 2018 ei ole toimunud olulist ettevõtete hulga suurenemist (v.a Pärnumaal 10% võrra), samuti ei ole toimunud olulist muutust ettevõtte suuruses st ettevõtted ei ole töötajate ja/või käibe järgi sisemiselt kasvanud – kasv on toimunud alla 1% ettevõtetes.

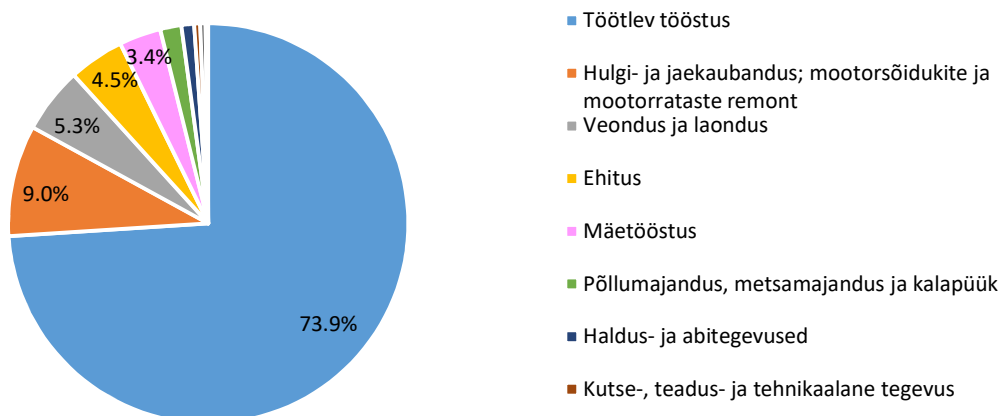
Kõige suurem müügitulu töötaja kohta oli hulgi- ja jaekaubanduse, energeetika ja mäetööstuse ettevõtetes¹⁵ (joonis 7). Vahemikus 2016 - 2018 kasvas tegevusalade lõikes kõige enam tulu töötaja kohta finants- ja kindlustusvaldkonna ning muu teeninduse valdkonnas. Regiooni töötleva tööstuse keskmine müügitulu töötaja kohta 2018. a oli 71 tuhat eurot.

¹⁵ Nende sektori ettevõtted on peamiselt mikroettevõtted.

Joonis 7. Lääne-Eesti piirkonna ettevõtete müügitulu töötaja kohta 2018 ja muutus 2016-2018. Äriregister

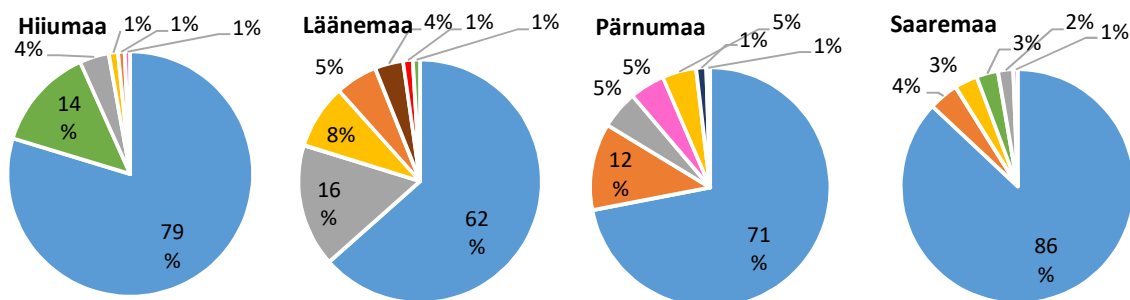
Lääne-Eesti piirkonna ettevõtete ekspordi tulu 2018. a oli 980,3 miljonit eurot, mis loodi 761 ettevõtte poolt. Geograafiliselt jagunesid eksportöörid 62% Pärnumaa, 19% Saaremaa, 13% Läänemaa ja 6% Hiiumaa. Sarnane on ka ekspordimahu regionaalne jaotus (tabel 7). 74% ekspordimahust andis töötlev tööstus, 9% hulgi- ja jaekaubandus, 5% veondus-laondus, 4% ehitus jt vähem (joonis 8). Ekspordi geograafia hõlmas 96 riiki, 88% eksporditi Euroopa Liidu riikidesse.

Joonis 8. Lääne-Eesti ekspordi struktuur eksporditulu põhjal 2018. Allikas: Äriregister

Olulisemad sihtriigid olid Soome (25%), Rootsi (21%), Saksamaa (8%), Norra, Taani ja Holland (4%).

Maakondade vaates on näha (joonis 9), tööstusvaldkonna ekspordil oli suurim osakaal Saaremaal (86%), kuid igal pool ületas see 60%. Muus osas olid väikesed erinevused: Hiiumaal oli suurem põllumajandussektori ekspordi osakaal, Läänemaal veondus-laondus ning kutse- ja tehnikaalane tegevus, Pärnumaal jae- ja hulgikaubandus ning mäetööstus (turbakaevandus ja väärindamine), Saaremaal oli peale töötleva tööstuse võrdselt väikse osakaaluga esindatud jae- ja hulgikaubandus, ehitus, põllumajandus.

Joonis 9. Maakondade eksport tegevusalade lõikes eksporditulu põhjal 2018. Allikas: Äriregister

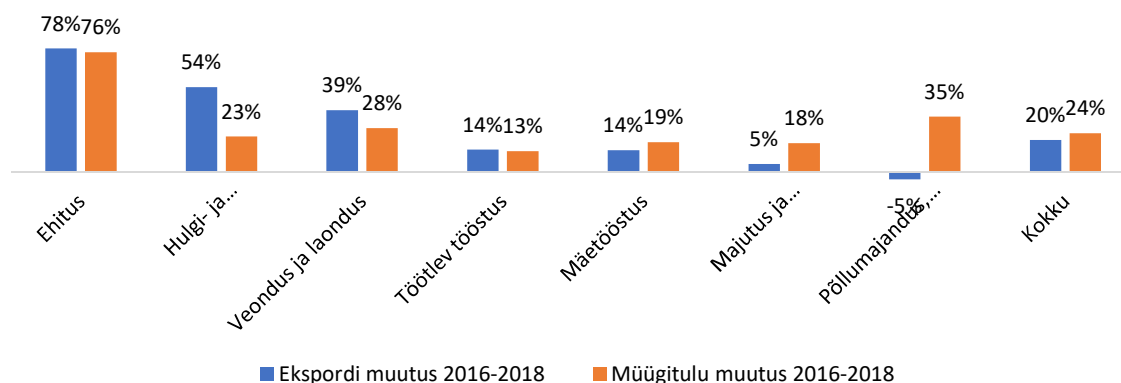
Joonise legend on sama, mis joonisel 8. Pruun värvus Läänemaal tähistab tehnika- ja kutsealast tegevust, punane värvus majutus-toitlustust.

Eksportivate ettevõtete arv 2016 - 2018 vahemikus on sisuliselt jäänud samaks, kuid eksporditulu on suurenenud 21% võrra (tabel 7). Maakondade vaates on ekspordimahud 2016 - 2018 olnud stabiilsed, veidi on suurenenud Saaremaa osakaal Pärnumaa arvelt. Sektorite lõikes on toimunud 1-2%-lised muutused.

Tabel 7. Ekspordi mahu jagunemine maakondade vahel 2018. Äriregister

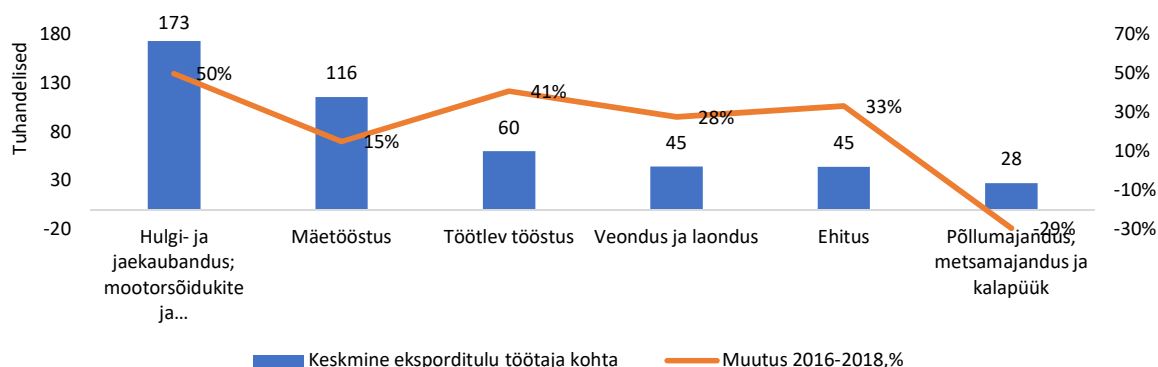
	Ev. arv 2016	Eksporditulu 2016	Osakaal	Ev. arv 2017	Eksporditulu 2017	Osakaal	Ev. arv 2018	Eksporditulu 2018	Osakaal
Hiiu	50	42 479 904	5%	43	48 482 428	5%	47	46 667 642	5%
Lääne	102	55 170 685	7%	99	61 111 899	7%	97	70 308 374	7%
Pärnu	473	559 793 042	69%	470	596 348 614	66%	472	660 381 922	67%
Saare	142	159 181 087	19%	137	192 250 675	21%	145	202 964 495	21%
Kokku	767	816 624 718	100%	749	898 193 616	100%	761	980 322 433	100%

Tegevusalade lõikes (jättes kõrvale anomaalsed kasvud, mida veavad üksikud ettevõtted) on kõige suurem ekspordi mahu kasv toimunud ehitusvaldkonnas (78% võrra), hulgi- ja jaekaubanduses (54% võrra) ning veondus-laonduses (39% võrra). Töötlevas sektoris on eksporditulu kasvanud 14% võrra, põllumajandussektoris on toimunud ekspordi langus 5% võrra. Võrreldes müügitulu ja ekspordi muutust 2016-2018, siis saab öelda, et nii mõneski valdkonnas on eksporditulu kasvanud suhteliselt rohkem kui müügitulu, eriti on see täheldatav jae- ja hulgi- jaekaubanduse, veondus-laonduse ja mäetööstuse puhul (joonis 10). Ekspordi suhteliselt suurem kasv viitab ekspordipositsiooni ja võimaluste paranemisele.

Joonis 10. Lääne-Eesti regiooni müügitulu ja eksportitulu muutus 2016-2018. Allikas: Äriregister

Eksporti tulu töötaja kohta oli kõige kõrgem samuti hulgi- ja jaekaubanduses, töötlevas tööstuses oli see 60 000 eurot töötaja kohta (joonis 11). Vahemikus 2016 - 2018 kasvas eksport töötaja kohta enam hulgi- ja jaekaubanduses ning töötlevas sektoris, 29% võrra vähenes põllumajandus-metsandussektoris, kuid müügitulu seal ikkagi kasvas.

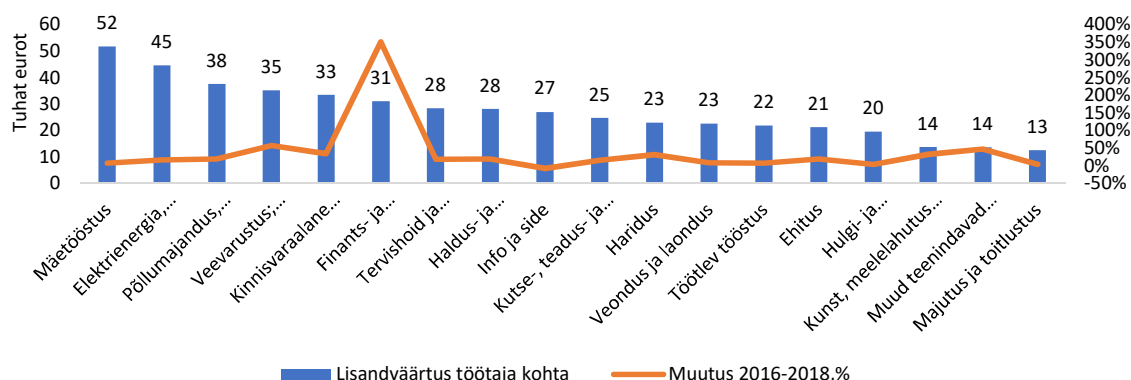

Joonis 11. Lääne-Eesti piirkonna ettevõtete eksportitulu töötaja kohta 2018 ja muutus 2016-2018. Äriregister

Lääne-Eesti piirkonna ettevõtete poolt loodud lisandväärtus¹⁶ 2018. a oli 835 miljonit eurot, millest 35% oli töötleva tööstuse ettevõtte panus, 13% ehituse, 11% jae- ja hulgikaubanduse ning 10% põllumajandussektori ettevõtete panus. Ajaliselt võrrelduna 2016 - 2018 on keskmiselt ettevõtete lisandväärtus kasvanud 27% võrra. Väikese esindusega sektorite anomaalsed kasvud kõrvale jättes suurenes lisandväärtus suhteliselt enam ehitussektoris (70% võrra), põllumajanduses ja muus teeninduses 50% võrra, töötlevas tööstuses 14% võrra.

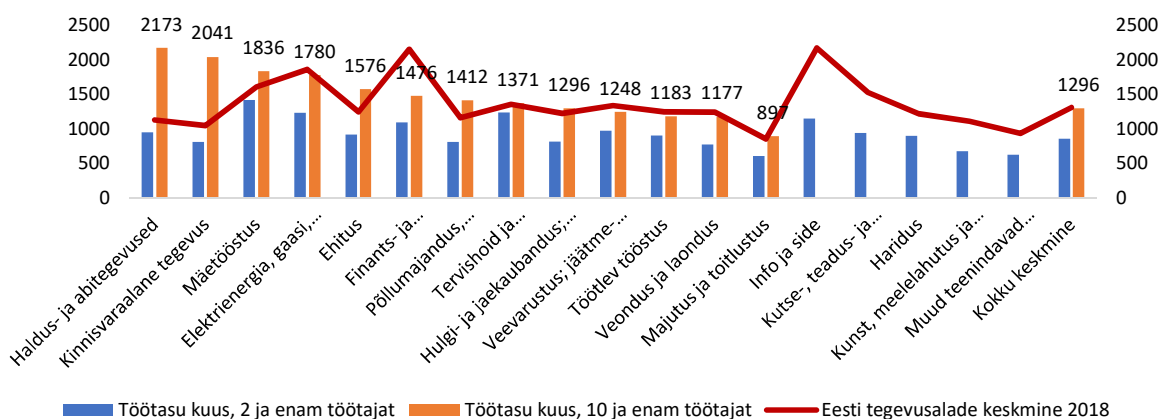
Keskmine lisandväärtus töötaja kohta 2018. a oli 23 300 eurot aastas (joonis 12). Kõige kõrgem oli see mäetööstuses (52 000 eurot), energeetikas ja põllumajandussektoris, töötlevas tööstuses 22 000 eurot. Kõige enam on see kasvanud finantssektoris (ühe ettevõtte tegevuse mõju) ning teiste väiksema esindatusega sektori ettevõtetes. Olulisematest valdkondadest kasvas lisandväärtus töötaja kohta põllumajanduses ja ehituses 19% võrra, töötlevas sektoris ning veendus-laonduses 9% võrra.

¹⁶ Analüüsis on lisandväärtus arvutatud lihtsustatud meetodil. Lisandväärtus = Ärikasum (kahjum) + tööjõukulud + põhivarade kulum ja väärtuse langus

Joonis 12. Lääne-Eesti piirkonna ettevõtete lisandväärtus töötaja kohta 2018 ja muutus 2016-2018. Äriregister

Töötasude osas on väga suured käärid – 2018.a esitatud aruannete järgi oli maksimum brutotöötasu kuus 4849 eurot (muu teenindus) ja miinimum 15 eurot kuus (meelelahutus), mis tähendab, et äärmuste puhul väga suure tõenäosusega näitajad ei vasta reaalsusele ning andmete esitamisel on ebakõlasid. Volatiilsus on väga suur just mikroettevõtete kategooria töötasudes, sõltudes ka ettevõtete esindatusest konkreetsetes sektoris. Seetõttu on töötasu vaadeldud kahes kategoorias: 2 ja enam töötajaga ettevõtted (3158 ettevõtet) ning rohkem kui 10 töötajaga ettevõtteid (240), mis annab võrdleva pildi ka Statistikaameti infoga ning tõenäoliselt objektiivsem on erinevate allikate kombinatsioon. Väikeste ja keskmiste kategoorias oli keskmine töötasu 1296 eurot (Eesti keskmine 1310). 2 ja enama töötajate ettevõtete valimis oli keskmine töötasu 861 eurot. Joonisel 13 on näha, et mitmetel tegevusaladel on Eesti keskmine sarnane piirkonna keskmistega väike ja keskmise suurusega ettevõtete kategoorias – energeetika, tervishoid, hulgi- ja jaekaubandus, töötlev tööstus, veondus- ja laondus. Piirkonna ettevõtete keskmised ja Eesti keskmine sobitub ainult üksikute valdkondadega (haldus, tervishoid). Piirkonna keskmised ületavad Eesti keskmist mäetööstuses, põllumajanduses ja ehituses. 2016 - 2018 perioodi keskmisena suurenes kuutöötasu 17% võrra ja seda nii koguvalimi ettevõtete kui väikese ja keskmise suuruse rühma ettevõtete hulgas. Piirkonna madalamaga töötasudega sektorid järgivad Eesti keskmist trendi, mis väljenduvad ka madalamas lisandväärtuses.

Joonis 13. Keskmine töötasu Lääne-Eesti piirkonna ettevõtetes võrrelduna Eesti keskmise töötasuga tegevusalade lõikes 2018. Äriregister, Statistikaamet

Üldkokkuvõttes võib välja tuua, et :

1. Suurusjärguna 63% ettevõtlusest on koondunud Pärnu maakonda, 22% Saaremaale, 10% Läänemaale ja 5% Hiiumaale. Ekspordi ja töötajate jaotuses kehtib üldjoontes sama reegel.
2. Kuue suurema sektori (töötlev tööstus, jae- ja hulgikaubandus, ehitus, põllumajandus-metsandus, veondus ja laondus, majutus-toitlustus) valdkondade müügitulu moodustab 90% kogu piirkonna ettevõtete müügitulust.
3. Piirkonna keskmiste ja suurte ettevõtte osakaal (123 ettevõtet) kogu müügitulus moodustas 50% ja ekspordis 72% ning nendes töötas 40% töötajaskonnast (12,8 tuhat töötajat).
4. Regioonis on mitmeid suuri, välisosalusega ettevõtteid, mille majanduslikust arengust sõltub ka piirkonna areng ja heaolu.
5. Töötleva tööstusele on suur mõju piirkonna majandusele sh ekspordi osakaal moodustab 74%. Saartel on töötleva sektori osakaal üle 40% (Hiiu maakonnas 48%) ja ekspordi osakaal veelgi olulisem.
6. Olulist ettevõtete arvu muutust perioodil 2016 – 2018 ei ole toimunud (v.a Pärnu maakonnas ca 10%) ning muutust ei ole toimunud ka ettevõtte suuruses töötajate ja/või käibe osas.
7. Ettevõtete müügitulu kasv põhineb sama hulga ettevõtete arengul.
8. Ekspordimahu kasv on suurenenud, eksportivate ettevõtete arv on jäänud samaks.
9. Maakondade lõikes on eksportivate ettevõtete arv jäänud samaks ning maakondade vahelised proportsioonid ekspordimahu osas ei ole peaaegu muutunud.
10. Nii mõneski valdkonnas on eksporditulu kasvanud suhteliselt rohkem kui müügitulu (jae- ja hulgikaubandus, veondus-laondus, mäetööstus, töötlev tööstus) puhul, mis viitab ekspordipositsiooni ja võimaluste paranemisele.
11. Kõrgema lisandväärtuse ja töötasu töötaja kohta on saavutanud mäe- ja energeetikatööstuse ettevõtted, mida küll iseloomustab väike esindatus ja töötajatega hõivatus.
12. Töötlevat tööstust üldiselt iseloomustab stabiilne areng – 2016 – 2018 kõikide näitajate lõikes on toimunud positiivne muutus 11-15% vahemikus.

3.3. Lääne-Eesti regiooni tööstuse ülevaade

Sekundaarsektori (töötlev tööstus ja ehitus) ettevõtete panus regiooni SKP-sse moodustas 2018. aastal 35%. Regiooni maakondade lõikes eraldi võetuna oli see samuti 34-36% vahel. Kõrgem osakaal oli Ida-Viru maakonnas (58%), Lääne-Viru maakonnas (49%) ja Järva maakonnas (42%). Regiooni maakonnad positsioneerusid koos Valga, Viljandi, Võru, Rapla maakondadega samas vahemikus.

Piirkonnas tegutses 2018. aastal Äriregistri andmetel ühtekokku 910 töötleva tööstuse ettevõtet kogu töötajate arvuga 11 970. Kahe ja enam töötajaga ning üle 20 000 euro aastakäibega ettevõtteid oli 447 töötajate koguarvuga 11 734 (tabel 8).

Tabel 8. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse ettevõtted EMTAK liigituse järgi (2 ja enam töötajat). Äriregister

Tööstusharu	EMTAK kood	Ettevõtete arv	Töötajate arv
Toiduainete ja jookide tootmine	10,11	62	1 551
Tekstiili- ja rõivatootmine	13,14	43	1 645
Puidutöötlemine	16	85	2 025
Mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmine	23	22	188
Metalltoodete tootmine	25	81	1 371
Elektroonika, elektriseadmete ja masinate tootmine	26,27,28	21	1 844
Mööblitootmine	31	32	640

Muu tööstus	15,18,20,22,24,29,30,32,33	101	2 470
Kokku		447	11 734

Töötajate arvult jagunesid ettevõtted:

- suurettevõtted – 250 või enama töötajaga või käive üle 50 miljoni euro tegutses 6 ettevõtet töötajate arvuga 2250 (Aktsiaselts Wendre, Scanfil Osaühing, Osaühing Merinvest, AQ Lasertool OÜ, NOTE Pärnu OÜ, Ruukki Products AS);
- keskmise suurusega ettevõtted – 50 – 249 töötajaga või aastakäibega 10 miljonit eurot ja enam tegutses 54 ettevõtet 5480 töötajaga;
- väikeettevõtted – 10 – 49 töötajaga või käive kuni 10 miljonit eurot tegutses 122 ettevõtet 2640 töötajaga;
- mikroettevõtted – alla 10 töötajaga ülejäänud 265 ettevõtet 1094 töötajaga.

Alljärgnevalt on välja toodud piirkonna suurimad ettevõtted töötajate arvult (2018), maakondade lõikes on TOP ettevõtted välja toodud töö lisades.

Toiduainetetööstuse ja joogitoomise ettevõtteid tegutses piirkonnas 62 (enam kui 2 töötajaga), neist mikroettevõtteid 32, väikeseid 21 ja keskmise suurusega ettevõtteid 9 (Tabel 9). Geograafiliselt tegutses 29 Pärnumaal, 21 Saaremaal, 10 Läänemaal, Hiiumaal 2. Tööstusharu ettevõtete müügitulu 2018. a oli 171,7 miljonit eurot sh eksport 63,9 miljonit eurot (37% müügitulust). Sektorit iseloomustab mitmekesisus ja maakondades on mitmeid tugevaid brände. Suurimad ettevõtted on:

- Osaühing Saaremaa Lihatööstus, lihatooted (192, Saaremaa);
- AS Rannarootsi Lihatööstus, lihatooted (182, Läänemaa);
- Osaühing Vettel, kalatooted (112, Saaremaa);
- AS Saaremaa Piimatööstus, piimatooted (99, Saaremaa);
- Osaühing Morobell, kalatooted (91, Läänemaa).

Tabel 9. Toiduainetetööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Joogitootmine	8	3 023 874	47 682	29	21 500	782	1 642
Toiduainete tootmine	54	168 683 138	55 352 337	1 522	19 349	804	936
Üldkokkuvõte	62	171 707 012	55 400 019	1 551	19 627	801	959

Tekstiili- ja rõivatööstuse ettevõtteid tegutses piirkonnas 43 (enam kui 2 töötajaga), neist 1 oli suurettevõte, 6 keskmise, 15 väike ja 21 mikroettevõtte kategoorias. 25 ettevõtet tegutsesid Pärnumaal, ülejäänud on võrdsest jagunenud teiste maakondade vahel (Tabel 10). Tööstusharu ettevõtete müügitulu 2018. a oli 163,3 miljonit eurot, millest eksport moodustas 143,4 miljonit eurot (88% müügitulust). AS Wendre osatähtsus kogu käibes moodustas 67% ja ekspordis 74%. Kõrge ekspordimäär tulenes muuhulgas sellest, et valdkonna tippude seas on mitmeid välisosalusega ettevõtteid. Tööstusharu suurimad ettevõtted on:

- Aktsiaselts Wendre, tekstiilitooted (759, Pärnumaa);
- Trimtex Baltic OÜ, spordirõivad (92, Pärnumaa);

- Aktsiaselts Qualitex, rõivatooded (85, Pärnumaa);
- Danspin AS, vaipkatted (81, Pärnumaa);
- Saare Frydendahl OÜ, kalatööstuse tekstiili ja rõivatooded (71, Saaremaa).

Tabel 10. Rõiva- ja tekstiilitööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Rõivatootmine	18	12 303 422	9 263 159	288	12 163	652	722
Tekstiilitootmine	25	150 970 021	134 158 109	1 357	21 106	765	895
Üldkokkuvõte	43	163 273 443	143 421 268	1 645	17 363	718	840

Puidutööstuses tegutses regioonis 85 ettevõtet (enam kui 2 töötajaga), neist 51 Pärnumaal, 19 Saaremaal, 10 Läänemaal, 5 Hiiumaal. Suuruse järgi olid 13 keskmise ja 22 väikese suurusega ning 50 mikroettevõtet. Ettevõtete müügitulu 2018. a oli 195,7 miljonit eurot sh eksport 82,6 miljonit eurot (42% müügitulust). Suuremad 12 ettevõtte poolt loodi 88% müügitulust sh eksporditulust 90%. (Tabel 11).

Suurimad ettevõtted on:

- Osaühing Säätke, puidutöötlemine, puituksed ja -aknad (219, Pärnumaa);
- Osaühing Valmos, puidutöötlemine, spoontooded (186, Pärnumaa);
- Haapsalu Uksetehase Aktsiaselts, puituksed, aknad (167, Läänemaa);
- ECOBIRCH AS, liimpuitkilptooded (131, Pärnumaa);
- Aktsiaselts Laesti puitmaterjal (118, Pärnumaa).

Tabel 11. Puidutööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Puidutöötlemine, puit- ja korktoodete tootmine	85	195 749 910	82 572 526	2 025	19 780	749	969

Elektroonikatööstuse alal tegutses regioonis 21 ettevõtet (enam kui 2 töötajaga), nendest 12 Pärnumaal, 4 Läänemaal, 3 Saaremaal ja 2 Hiiumaal. Suuruse järgi oli 2 suurettevõtet, 7 väikese ja 6 keskmise suurusega ettevõtet, ülejäänud 6 olid mikroettevõtted (Tabel 12). Tööstusharu müügitulu oli 2018.a 177,6 miljonit eurot, millest eksport moodustas 154,6 miljonit eurot (87%). Scanfil Osaühingu osatähtsus haru kogukäibes ja ekspordis oli 41%. Kõrge ekspordimäär tuleneb muuhulgas sellest valdkonna tippude seas on mitmeid välisosalusega ettevõtteid.

Tööstusharu suurimad ettevõtted on:

- Scanfil Osaühing, arvuti-, elektroonika-, optikaseadmed (636, Pärnumaa);
- NOTE Pärnu OÜ, arvuti-, elektroonika-, optikaseadmed (258, Pärnumaa);
- Aktsiaselts M ja P NURST, elektriseadmed (181, Hiiumaa);
- Ouman Estonia Osaühing, arvuti-, elektroonika-, optikaseadmed (169, Saaremaa);
- MS Balti Trafo Osaühing, elektriseadmed (150, Pärnumaa).

Tabel 12. Elektroonikatööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine	8	143 079 887	129 705 841	1 305	20 885	1 016	1 029
Elektriseadmete tootmine	6	25 379 251	22 096 095	423	18 886	1 194	955
Mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine	7	9 149 491	2 779 271	116	17 072	1 272	1 093
Üldkokkuvõte	21	177 608 629	154 581 207	1 844	19 043	1 152	1 026

Metalltoodete tootmises tegutses piirkonnas 81 ettevõtet (enam kui 2 töötajaga), nendest 2 suurt, 18 väikese ja 3 keskmise suurusega, ülejäänud 58 oli mikroettevõtte (Tabel 13). Geograafiliselt 51 ettevõtet Pärnumaal, 18 Saaremaal, 10 Läänemaal ja 2 Hiiumaal. Ettevõtete poolt loodi 2018.a 165,1 miljonit eurot müügitulu sh eksport 105,2 miljonit eurot (64% müügitulust). 11 suurema ettevõtte müügitulu moodustas 82% valdkonna müügitulust sh eksport 93%. Mikroettevõtete (58) keskmine müügitulu oli 263 tuhat eurot ja eksporditulu 116 tuhat eurot (23 ettevõtet).

Suurimad ettevõtted on:

- AQ Lasertool OÜ, metallitööstus (387, Pärnumaa);
- Ruukki Products AS, metallkonstruktsioonid (154, Pärnumaa);
- OÜ Helmetal IMS, metallkonstruktsioonid (78, Pärnumaa);
- K.MET AS, traat- ja kett-tooted (77, Pärnumaa);
- Osaühing Sporrong Eesti, metallitööstus, metallpindade katmine (74, Saaremaa).

Tabel 13. Metallitööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed	81	165 080 850	105 227 338	1 371	26 624	985	1 203

Mööblitööstuses tegutses 2018.a 32 ettevõtet, nendest 23 Pärnumaal, 4 Läänemaal, 3 Saaremaal, 2 Hiiumaal. Suuruse järgi jagunesid 12 väike ja 4 keskmisega suurusega ning 16 mikroettevõtet (Tabel 14). Tööstusharu kogu müügitulu oli 45 miljonit eurot sh eksport 32,8 miljonit eurot (73% müügitulust). 10 suurima müügituluga ettevõtte osakaal kogu müügis oli 86% sh ekspordis 96%. Mikroettevõtete (16) keskmine müügitulu oli 214 tuhat ja eksport 141 tuhat eurot (5 ettevõtet).

Suurimad ettevõtted on:

- Aktsiaselts Preab, puidust dekoratiivtooted (141, Pärnumaa);
- Skano Furniture Factory Osaühing, elukondlik mööbel (87, Pärnumaa);
- Osaühing TAMMURU PUIT, puitmööbel (82, Pärnumaa);
- Helland Baltic OÜ, kontori- ja kauplusemööbel (53, Läänemaa);
- Osaühing FENNOBED, voodid, madratsid (38, Pärnumaa).

Tabel 14. Mööblitööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Mööblitootmine	32	44 960 525	32 821 717	640	19 427	911	1 009

Mittemetalsetest mineraalidest (klaas, tsement, savi, keraamika jms) toodete toomisega tegeles 22 ettevõtet, nendest 5 väikest ja 17 mikroettevõtet (Tabel 15). Geograafiliselt pooled tegutsesid Pärnumaal. Kogu müügitulu oli 14,4 miljonit eurot, sellest eksport 4,6 miljonit eurot (32% müügitulust).

Suurimad ettevõtted on:

- Aktsiaselts UNINAKS, ehitussegud (38, Pärnumaa);
- Trastmelord OÜ, betoon-, kips-, tsementtooted (38, Pärnumaa);
- AS Pal-Klaas, klaastooted (25, Läänemaa).

Tabel 15. Mittemetalltoodete tööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Muude mittemetalsetest mineraalidest toodete tootmine	22	14 442 506	4 605 314	188	25 849	1 097	1 308

Muu tööstus hõlmas 9 alaharu 101 ettevõttega (Tabel 16), kelle poolt loodud müügitulu oli 200,8 miljonit sh eksport 130,7 miljonit eurot (65% müügitulust). Geograafiliselt tegutsesid pooled ettevõtetest Pärnumaal ja kolmandik Saaremaal. Suuruse järgi jagunesid 1 suurettevõtte, 22 väike ja 13 keskmise suurusega ettevõtet, ülejäänud 65 olid mikroettevõtted. Kolmandiku ettevõtete tegevusala oli kummi- ja plasttoodete tootmine, eriti annab see tooni Hiiumaa majanduses. Teine suurem kategooria oli muu transpordivahendite tootmine, mis on iseloomulik Saaremaale (jahid, paadid, väikelaevad). Valdkonna tippude seas on mitmeid välisosalusega ettevõtteid.

Muu tööstusharu suurimad ettevõtted on:

- Osühing Merinvest, kummi- ja plasttooted (326, Saaremaa);
- Rapala Eesti Aktsiaselts, kalastustarbed (215, Pärnu);
- Baltic Workboats AS, väikelaevad (193, Saaremaa);
- Ionix Systems OÜ, mootorsõidukite, haagiste ja poolhaagiste tootmine (169, Saaremaa);
- Sigma Polymer Group OÜ, kummi- ja plasttooted (119, Saaremaa);
- Henkel Balti Operations OÜ keemiatooted (104, Pärnumaa);
- Aktsiaselts Luksusjaht, jahid, paadid (101, Saaremaa).

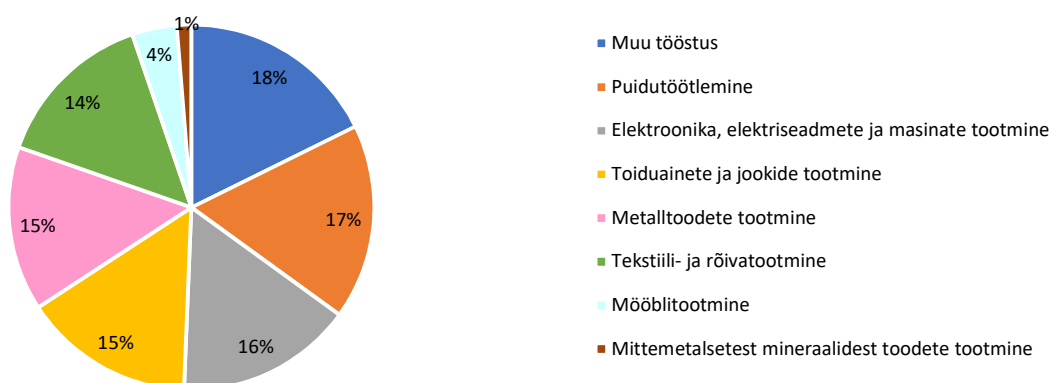
Tabel 16. Muu tööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	4	7 550 449	6 498 590	117	29 233	1 000	1 823
Kummi- ja plasttoodete tootmine	28	94 055 771	57 554 854	1 040	26 728	1 111	1 207

Masinate ja seadmete remont ja paigaldus	15	7 063 396	2 405 523	102	23 464	1 077	1 060
Metallitootmine	1	628 414	313 684	6	46 850	1 531	
Mootorsõidukite, haagiste ja poolhaagiste tootmine	3	9 465 648	9 428 666	247	16 160	827	827
Muu tootmine	16	14 987 358	11 494 394	353	18 039	853	1059
Muude transpordivahendite tootmine	20	56 144 320	44 634 758	401	27 218	1 124	1 430
Nahatöötlemine ja nahktoodete tootmine	5	4 594 295	3 912 613	112	20 553	960	861
Trükindus ja salvestiste paljundus	9	6 321 338	3 784 062	92	15 638	779	909
Üldkokkuvõte	101	200 810 989	140 027 144	2 470	23 654	1 022	1 260

57% töötleva tööstuse ettevõtetest tegutsesid Pärnumaal, 23% Saaremaal, Läänemaal 13% ja Hiiumaal 7%. Töötleva sektori ettevõtete kogu müügitulu 2018. a oli 1,13 miljardit eurot (joonis 14). Müügitulu jaotuses (muu tööstus välja jättes) olid alaharud küllaltki võrdselt esindatud ja ühte domineerivat valdkonda ei ole. Mööblitööstus on väiksema osatähtsusega. Töötajate hõivatus järgi olid proportsioonid samasugused.

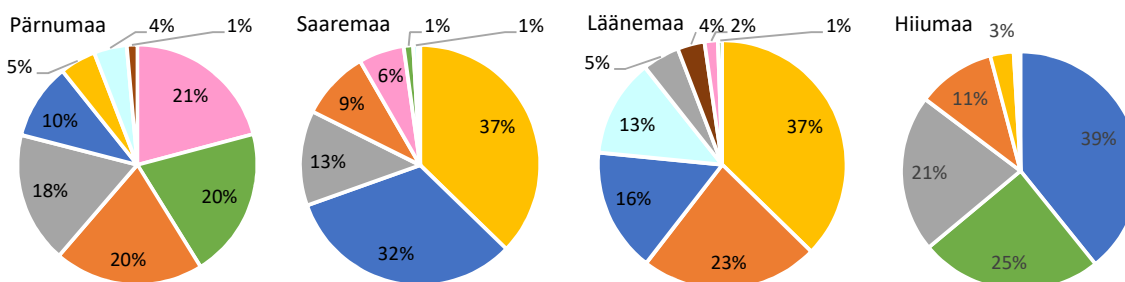
Töötleva sektori töötajaskond on vahemikus 2016 – 2018 kasvanud 6% võrra. 30% võrra suurenes töötajaskond mittemetalsete mineraalide tootmisettevõtetes, metalli sektoris 16% võrra, puidu-, mööbli ja elektroonikatööstuse ettevõtetes 10% võrra. Töötajate vähenemine on toimunud tekstiili- ja rõivatööstuses 7% võrra ning toiduainete tööstuses 3% võrra.

Joonis 14. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse struktuur müügitulu põhjal 2018. Äriregister

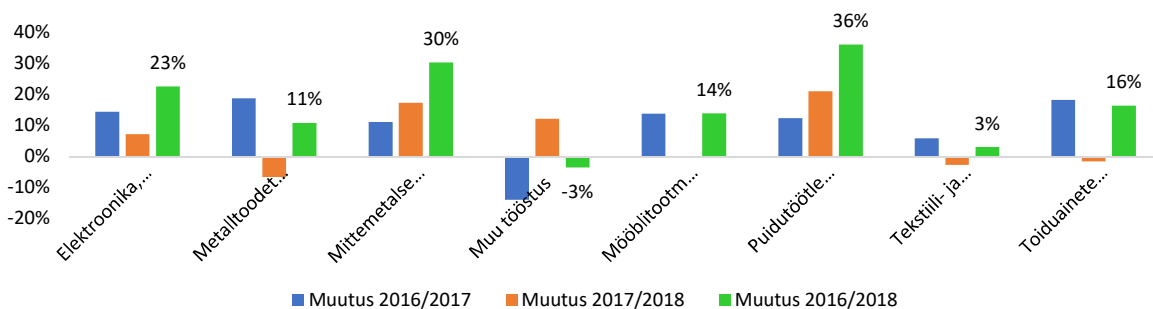
Maakondade lõikes on mõningaid erinevusi (joonis 15). Igas maakonnas peale Pärnu on mingi vedav tööstuse alaharu, Pärnu kui tõmbekeskus kujundab regiooni üldise struktuuri. Hiiumaal iseloomustab suurem osakaal muu tööstusel (eelkõige plastitööstus), veerandi moodustab tekstiili- ja rõivatööstus, viiendik kuulub elektroonikatööstusele. Läänemaal domineerib toiduainete tööstus, pea veerandi hõlmab puidutööstus, elektroonika osakaal on vähene. Saaremaal iseloomustab samuti domineeriv toiduainete tööstuse osakaal, muu tööstus on seotud väikelaeva ehitusega, kolmandal kohal on elektroonikatööstus. Pärnumaa struktuuris on võrdne esindatus metalli, tekstiili, puidu- ja elektroonikatööstusel, tagasihoidlikum on toiduainete tööstuse osakaal.

Hiiumaa tööstuses oli 2018. a. hõivatud 685 töötajat, 2016.a võrreldes on töötajate arv ca 60 võrra vähenenud. Saaremaal oli sektoris hõivatuid 2839, nendest ca 40% plastitööstuses ja väikelaeva ehituses. Kolme aastaga on Saaremaa tööstuse töötajaskond suurenenud ca 170 inimese võrra. Läänemaal oli sektoris hõivatuid 1143, mis suuresti jagunes toiduainete-, puidu- ja muu tööstuse vahel. Kolme aastaga on töötajaskond ca 150 inimese võrra kasvanud. Pärnumaal oli töötlevas sektoris hõivatuid 7067 inimest, mis 80% osas on jagunenud suhteliselt võrdselt nelja peamise haru vahel. Töötajaskonna juurdekasv on kolme aasta lõikes olnud ca 125 inimest.

Joonis 15. Lääne-Eesti maakondade tööstuse struktuur müügitulu põhjal 2018. Legend sama, mis joonisel 12. Äriregister

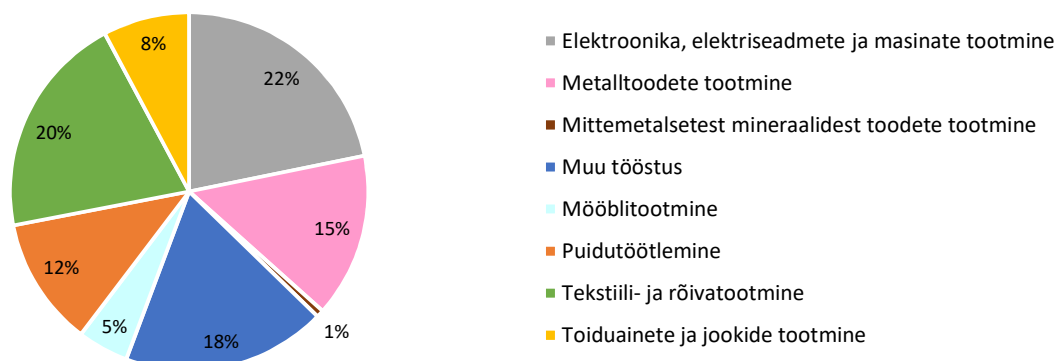
Vaadeldes perioodi 2016 - 2018 on müügitulu kõige enam, 20-30%, kasvanud mittemetalsete toodete tootmises, puidutööstuses ning elektroonikatööstuses (joonis 16). Toiduainete tööstus, mööblitööstus, metallitööstus on teinud korralikud tõusud 2016/2017, kuid 2017/2018 majandusaastal on müügitulus toimunud mõningane langus, mida mõjutab üksikute suurte ettevõtete käekäik (Henkeli restruktureerimine, AS Ruukki 24 miljoni euro langus). Kogu töötleva sektori müügitulu kasvas perioodil 13% võrra.

Joonis 16. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse müügitulu muutus 2016-2018. Äriregister

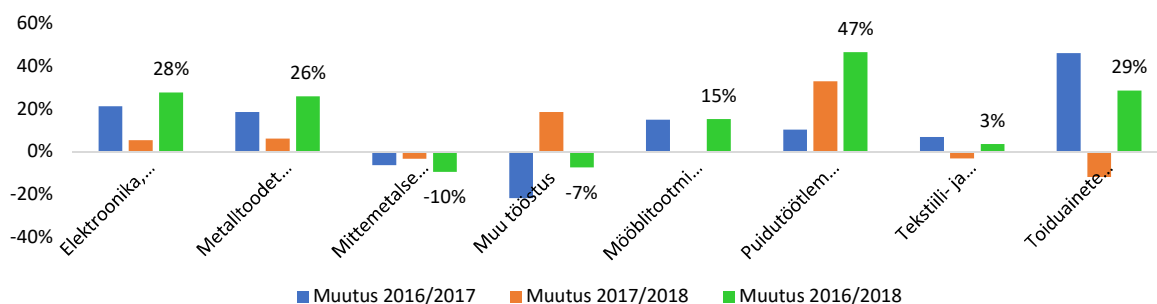
Sektori kogu eksporditulu oli 2018.a 718,6 miljonit eurot.¹⁷ Välja jättes muu tööstuse haru, siis suurim osatähtsus ekspordis on elektroonika ja masinatööstuse valdkonnal, teisel kohal on rõiva- ja tekstiilitootmine, kolmandal metallitoodete tootmine (Joonis 17). Sektori ekspordi geograafia hõlmas 62 riiki. 88% ekspordist tehti Euroopa Liitu, olulisemad sihtriigid olid Rootsi ja Soome (23%), Saksamaa (10%), Taani, Norra (5%). Ekspordi kasvu taga võib näha seost välisosalususega ettevõtete ekspordi sihtriigi ja asukohariigi vahel.

¹⁷ Siinjuures tuleb arvestada, et äriregistri andmetes kajastub konsolideeritud ettevõtete puhul ekspordi näitaja ka konsolideeritult ehk et äriregistri andmed ei erista näitajaid grupi ettevõtete lõikes. Nt AS Saaremaa Piimatööstuse (SPT) ekspordi näitajad on konsolideeritud tütarettevõttega AS PINUS, mistõttu Äriregister eraldi SPT ekspordi ei kajastata.

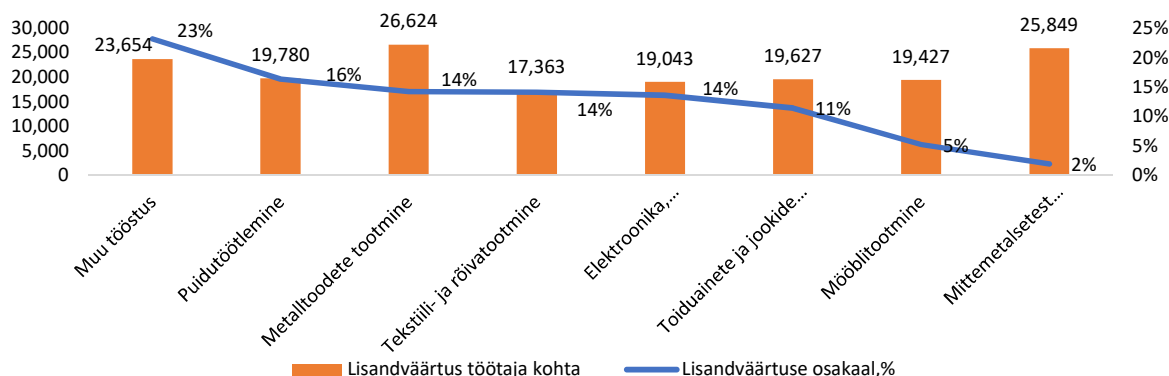
Joonis 17. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstus struktuur eksporditulu põhjal 2018. Äriregister

2016 – 2018 perioodil on kõige enam kasvatanud ekspordi osakaalu puidutööstus, toiduainete tööstus, elektroonika- ja metallitööstus. Nende tööstusharude kõrgemad kasvud võrreldes üldise müügiga (Joonis 18.) osundavad ekspordisuuna tugevnemisele ja seda isegi juhul kui müügitulu mingil aastal vähenes (nt metallitööstus).

Joonis 18. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse eksporditulu muutus 2016-2018. Äriregister

2 ja enama töötajaga ettevõtete poolt loodud lisandväärtus 2018. a oli 295,8 miljonit eurot. Töötaja kohti loodi kõrgeim lisandväärtus metalli- ja mittemetallsete toodete tootmisettevõtete poolt, järgnevate harudega on vahe tuntav. Sektori keskmine lisandväärtus töötaja kohta 2018.a oli 21 881 eurot aastas (Joonis 19). Perioodil 2016 – 2018 lisandväärtus töötaja kohta dünaamika näitab, et metallitööstuses suurenes see 20% võrra, tekstiili- ja rõivatootmises 17% ja puidutööstuses 15% võrra, teistes harudes oli positiivne muutus alla 10%. Elektroonika ja toiduainetetööstuses lisandväärtus töötaja kohta kahanes vastavalt 12% ja 9% võrra.

Joonis 19. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse lisandväärtus töötaja kohta harude lõikes 2018. Äriregister

Sektori keskmine töötasu Statistikaameti andmetel 2018.a oli 1249 eurot. Allpool on välja toodud töötasud sõltuvalt ettevõtte suurusest, sest kogu valimi osas tõmbavad enamustes harudes mikroettevõtete töötasud üldist keskmist alla poole (v.a elektroonikatööstus). Statistikaameti näitajaga võrreldav on kategooria 10 ja enama töötajaga ettevõtted, mis tõenäolisemalt indikeerivad reaalsemat töötasude seisuga sektori sees. Äriregistri andmete kohaselt maksti kõrgemat keskmist palka mittemetallsete ja metalltoodete tootmise ettevõtetes (Tabel 17).

Tabel 17. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstuse ettevõtete töötajate töötasud ettevõtete suuruse võrdluses 2018. Äriregister

Tööstusharu	Töötasu kuus, 2 ja enam töötajat	Töötasu kuus, 2-9 töötajat	Töötasu kuus, 10 ja enam töötajat
Elektroonika, elektriseadmete ja masinate tootmine	1 152	1 466	1 026
Metalltoodete tootmine	985	899	1 203
Mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmine	1 097	1 034	1 308
Muu tööstus	1 022	939	1 170
Mööblitootmine	911	814	1 009
Puidutöötlemine	749	594	969
Tekstiili- ja rõivatootmine	718	589	840
Toiduainete ja jookide tootmine	801	653	960
Üldkokkuvõte	905	813	1039

3.4. Tööstuse arengutase tehnoloogiliste rühmade lõikes

Piirkonna tööstuse arengutaset ja struktuurimuutusi saab kirjeldada tehnoloogiliste arengurühmade lõikes¹⁸. EMTAK tegevusalade liigituse järgi ei ole piirkonnas esindatud kooki ja naftatoodete ega farmaatsiatoodete tootmisettevõtteid (Tabel 18).

Tabel 18. Tööstusharude tehnoloogilise jagunemise metoodika

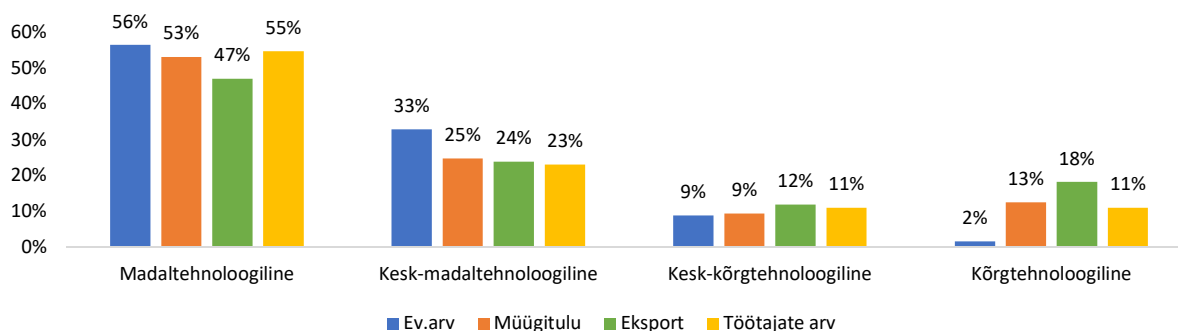
Tehnoloogiline rühm	EMTAK alamjagu	Selgitus
Madaltehnoloogiline	10	Toiduainete tootmine
	11	Joogitootmine
	13	Tekstiilitootmine

¹⁸ Liigitus põhineb EMTAK 2008 klassifikatsiooni ja EUROSTATi metoodikal
https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an3.pdf

	14	Rõivatootmine
	15	Nahatöötlemine ja nahktoodete tootmine
	16	Puidutöötlemine, v.a mööbel
	17	Paberi ja pabertoodete tootmine
	18	Trükindus ja salvestiste paljundus
	31	Mööblitootmine
	32	Muu tootmine
Kesk-madaltehnoloogiline	19	Koksi ja puhastatud naftatoodete tootmine
	22	Kummi- ja plasttoodete tootmine
	23	Muude mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmine
	24	Metallitootmine
	25	Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed
	33	Masinate ja seadmete remont ja paigaldus
Kesk-kõrgtehnoloogiline	20	Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine
	27	Elektriseadmete tootmine
	28	Mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine
	29	Mootorsõidukite, haagiste ja poolhaagiste tootmine
	30	Muude transpordivahendite tootmine
Kõrgtehnoloogiline	21	Põhifarmaatsiatoodete ja ravimpreparaatide tootmine
	26	Arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine

Lääne-Eesti regiooni tööstusettevõtetest 56% kuulub madaltehnoloogisse rühma nii müügitulu kui töötajate hõivatusel (joonis 20). Kesk-kõrg- ja kõrgtehnoloogilises valdkonnas tegutseb 11% ettevõtetest (vastavalt 8 ja 40). Selgelt on näha, et kõrgema tehnoloogia tasemega tegevusalal on ekspordi osakaal proportsionaalselt kõrgem võrreldes müügituluga. Maakondade lõikes on kesk-kõrgtehnoloogilise ettevõtluse esindatus Hiiumaal 7%, Läänemaal 12%, Saaremaal 16% ja Pärnumaal 20%. Kesk-kõrgtehnoloogia rühma ettevõtetest üksikud (10%) põhinevad väliskapitalil, kõrgtehnoloogia ettevõtetest enam on välisomanduses:

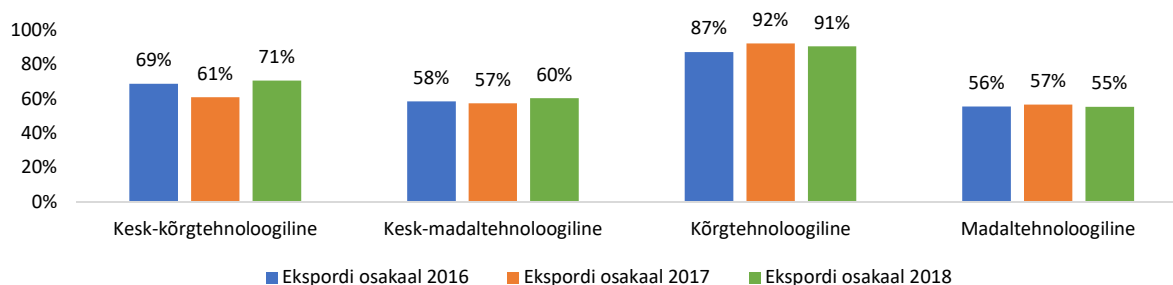
- Scanfil Osaühing (Pärnumaa, väliskapital);
- NOTE Pärnu OÜ (Pärnumaa, väliskapital);
- Ouman Estonia Osaühing (Saaremaa, väliskapital);
- Incap Electronics Estonia Osaühing (Saaremaa, väliskapital);
- OSHINO Electronics Estonia Osaühing (Pärnumaa, väliskapital);
- AS Tradex (Läänemaa);
- Tepcomp OÜ (Saaremaa, väliskapital);
- ComAnt Osaühing (Läänemaa, väliskapital).

Joonis 20. Lääne-Eesti piirkonna töötleva tööstus tehnoloogiline jaotus 2018. Äriregister

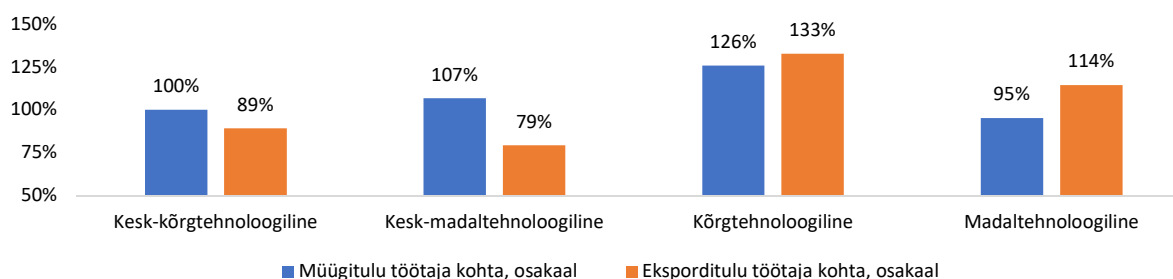
Kui võrrelda ajavahemikku 2016 – 2018, siis kõrgtehnoloogia ettevõtteid ei ole sel perioodil piirkonda juurde tulnud, lisandunud on 9 kesk-kõrgtehnoloogia ettevõtet (29%), kesk-madal kategoorias 12 ettevõtet (9%) ning madaltehnoloogia rühmas 11 ettevõtet (5%). Töötajate vaates on 16% võrra kasvanud kõrgtehnoloogilise ettevõtluse töötajaskond (ca 200 inimest) ja kesk-madal kategooria töötajaskond 12% võrra (ca 300), teistes rühmades toimus kasv 1-2% võrra.

Müügitulu ja ekspordidünaamika näitab, et kesk-kõrg kategoorias on näitajad mõnevõrra vähenenud (müük 12% võrra ja eksport 9% võrra), teistes rühmades on nii müük kui eksport kasvanud, eriti kõrgtehnoloogilises rühmas. Ekspordi suhe müügitulusse on selgelt kasvanud kõrgtehnoloogilises rühmas ning kesk-kõrg kategoorias¹⁹ (joonis 21).

Joonis 21. Töötleva tööstuse ekspordi suhe müügitulusse tehnoloogilise jaotuse lõikes 2016-2018. Äriregister

Müügi- ja eksporditulu töötaja kohta oli 2018.a vastavalt 70,7 tuhat ja 60,5 tuhat eurot, kõrgeim oli see samuti kõrgtehnoloogilises rühmas. Madaltehnoloogia rühmas ületab eksporditulu müügitulu töötaja kohta, mida suuresti mõjutas AS Wendre tegevus.

Joonis 22. Töötleva sektori ettevõtete müügi- ja eksporditulu töötaja kohta tehnoloogilise jaotuse lõikes 2018, sektori keskmine=100%. Äriregister

Lisandväärtus kirjeldab sotsiaalmajanduslikult kõige paremini majanduse arengut kohalikust vaatest, kus töötasu komponent mõjutab inimeste heaolu ja avaliku sektori võimekust teenuseid korraldada.

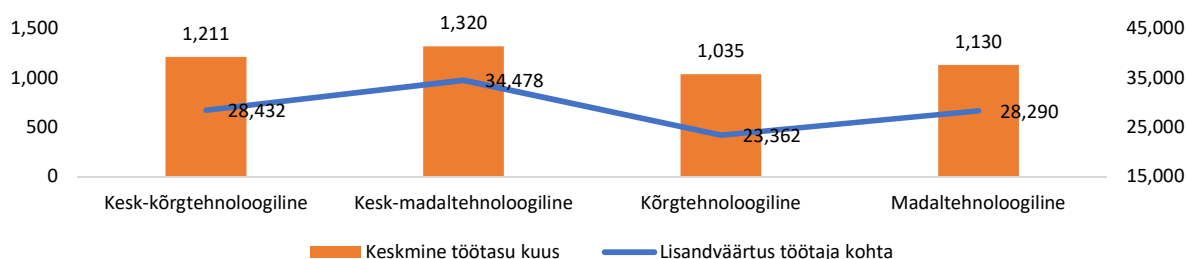
Lisandväärtus töötaja kohta on aga kõrgeim kesk- ja madaltehnoloogiliste ettevõtete seas nagu ka keskmine töötasu töötaja kohta.²⁰ Kõrgtehnoloogia ettevõtetega on vahe märgatav. Lisandväärtus on otseselt seotud tööjõukuludega, madalam töötasu võib viidata suuremale osakaalule lihttööle

¹⁹ Kesk-kõrgtehnoloogilise valdkonnas toimunud langus 2017.a on tingitud Henkeli grupi siseste struktuuri muudatuste tõttu, mistõttu tuleks mõju eirata.

²⁰ Töötasude osas on valimis üle 10 töötajaga ettevõtted, mis annab objektiivsema pildi ja võrreldavuse.

tootmisprotsessis, kuigi tooted võivad olla kõrgtehnoloogilised. Arvestades, et kõrgtehnoloogia ettevõtted on välisomanduses, siis on loogiline, et lihtsam tööprotsess on viidud asukohariigist välja.

Ajalises vaates 2016 – 2018 on lisandväärtus töötaja kohta madal- ja kesk-madaltehnoloogilises rühmas suurenenud, kesk- ja kõrgtehnoloogilises rühmas veidi vähenenud (siinjuures mängib rolli konkreetse majandusaasta kasum/kahjum). Palkade osas on kõige enam kasvanud madaltehnoloogia rühma töötasud (17% võrra), keskmistes rühmades 11%-12% võrra ning kõrgtehnoloogia rühmas 3% võrra, mis otseselt mõjutab ka lisandväärtuse näitajat (joonis 23).

Joonis 23. Töötleva sektori lisandväärtus ja keskmine töötasu töötaja kohta tehnoloogilise jaotuse lõikes 2018.Äriregister

3.5. Teised sektorid

Müügitulu arvestuses oli regioonis teisel kohal jae- ja hulgikaubandus (2018.a 23% müügitulust, ekspordis 9%, 12% kogu töötajaskonnast). Valdkonnas tegutses 527 ettevõtet, nendest 123 hulgikaubanduses, 255 jaekaubanduses ja 149 mootorsõidukite müügi ja remondi alal (Tabel 19). Suuruse järgi tegutses 1 suurettevõte, 16 keskmist ja 89 väikeettevõtet ning 421 mikroettevõtet. Geograafiliselt 63% tegutsesid Pärnumaal ja 20% Saaremaal, 12% Läänemaal, 5% Hiiumaal. TOP ettevõtete seas oli ka üksikuid välisosalusega ettevõtteid (nt BillerudKorsnäs Estonia OÜ, puidutoodete müük; Moller Auto Pärnu OÜ, sõiduautode müük). Üle 1 MEUR müügituluga ettevõtteid oli 110.

Tabel 19. Jae- ja hulgikaubanduse valdkonna näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev.arv	Müügitulu	Ekspord	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Hulgikaubandus	123	343 199 461	69 808 589	989	31 859	1 055	1 316
Jaekaubandus	255	241 254 610	10 116 206	2 221	14 893	705	955
Mootorsõidukite ja mootorrataste hulgi- ja jaemüük ning remont	149	120 646 247	9 242 660	801	17 822	774	1 286
Kokku	527	705 100 318	89 167 455	4 011	19 658	804	1 169

Kolmas sektor müügitulu arvestuses oli ehitus (müügitulu osakaal 12%, ekspord 5%, 14% kogu töötajaskonnast). Valdkonnas tegutses 699 ettevõtet, nendest 5 keskmise, 121 väike- ja 573 mikroettevõtet (Tabel 20). Geograafiliselt 65% tegutses Pärnumaal, 20% Saaremaal, 10% Läänemaal, 5% Hiiumaal. Üle 1 MEUR müügitulu ületas 16 ettevõtet, valdkonda iseloomustab väikesed mikroettevõtted väikeste mahtudega.

Tabel 20. Ehitusvaldkonna näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Eriehitustööd	291	114 511 251	11 701 957	1 603	21 240	870	1 169
Hoonete ehitus	341	170 178 999	25 016 102	2 200	19 656	950	1 091
Rajatiste ehitus	67	68 545 700	6 230 326	595	29 517	950	1 354
Kokku	699	353 235 950	42 948 385	4 398	21 265	917	1 153

Neljandal kohal sektoritest müügitulu põhjal oli primaarsektor (müügitulu osakaal 7,1%, eksport 2%, 6% kogu töötajaskonnast). Valdkonnas tegutses 313 ettevõtet, nendest 9 keskmise, 39 väike- ja 265 mikroettevõtet (Tabel 21). Geograafiliselt tegutsesid 60% ettevõtetest Pärnumaal, 19% Saaremaal, 16% Läänemaal, 5% Hiiumaal). Suurema kui 1 MEUR käibega ettevõtteid oli 44, suurema käibega (sh ekspordi osas) oli metsamajandamisega tegelevad ettevõtted. Töötasude erisus mikro ja väikeste vahel on selgelt märgatav, samas lisandväärtus töötaja kohta on kõikide sektorite lõikes kõrgel kolmandal kohal. Madalama töötasu põhjus võib olla selles, et palju on nn pereettevõtteid ning teenitud kasum jääb perekonda.

Tabel 21. Primaarsektori näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Kalapüük ja vesiviljelus	19	8 416 631	1 362 303	140	32 766	783	1 309
Metsamajandus ja metsavarumine	135	117 230 933	13 480 533	703	41 391	816	1 275
Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad	159	91 326 421	1 577 159	1 249	34 869	807	1 042
Kokku	313	216 973 985	16 419 995	2 092	37 529	809	1 138

Suuruselt viies sektor oli veondus-laondus (müügitulu osakaal 7%, eksport 5%, 7% kogu töötajaskonnast). Valdkonnas tegutses 269 ettevõtet, enamus neist maismaaveondusega. Ettevõtetest oli 217 mikroettevõtteid, 44 väike ja 8 keskmise suurusega ettevõtteid (Tabel 22). Geograafiliselt 62% ettevõtetest oli koondunud Pärnumaale, 18% Saaremaale, 12% Läänemaale, 8% Hiiumaale. Suurema kui 1 MEUR käibega ettevõtteid oli 44.

Tabel 22. Veondus, laondus valdkonna näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Laondus ja veondust abistavad tegevusalad	31	30 809 026	1 095 290	272	26 172	918	1 388
Maismaaveondus ja torutransport	231	160 877 516	49 594 115	1 923	22 199	757	920
Posti- ja kullriteenistus	4	475 883		14	20 013	761	
Veertransport	2	5 348 029		62	17 378	872	1 635
Õhutransport	1	311 357	236 760	2	18 066	550	
Kokku	269	197 821 811	50 926 165	2 273	22 573	775	969

Suuruselt kuues sektor müügitulult oli majutus- ja toitlustusvaldkond (müügitulu osakaal 4%, eksport 0,4%, 11% kogu töötajaskonnast). Valdkonnas tegutses 240 ettevõtet, neist 67% toitlustuse alal, kuid majutusala oli hõivatuid veidi rohkem (56%) (Tabel 23). Toitlustustegevuse osakaal kogukäibes oli 37%, majutusel 63%. Suuruselt oli 2 suur-, 10 keskmise suurusega, 48 väike- ja 180 mikroettevõtet. Geograafiliselt 55% tegutses Pärnumaal, 23% Saaremaal, 14% Läänemaal, 8% Hiiumaal. Müügitulu osas andsid 58% Pärnumaa ettevõtted, 33% Saaremaa, Läänemaa osakaal oli 7% ja Hiiumaa 2%. Üle 1 MEUR müügituluga ettevõtteid oli 18, mis andsid 63% sektori kogukäibest. Valdkonda iseloomustab madal lisandväärtus, mis peegeldub madalates töötasudes.

Tabel 23. Majutus, toitlustusvaldkonna näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)	Keskmine töötasu kuus (10+ töötajat)
Majutus	78	75 992 088	3 453 934	1 929	16 685	667	906
Toidu ja joogi serveerimine	162	45 227 191	544 920	1 490	10 511	581	637
Kokku	240	121 219 279	3 998 854	3 419	12 517	609	722

Mäetööstus oli sektoritest müügitulu põhjal seitsmendal kohal. Väikese esindatuse ja töötajaskonnaga haru üldpildis suurt mõju ei oma, küll aga saavutasid selle valdkonna ettevõtted kõrgeima lisandväärtuse töötaja kohta (tabel 24). Mäetööstuse müügitulu osakaal 2018. a oli 2,3%, kusjuures ekspordi osakaal koguekspordis oli 3,4%. Üle 2 töötajaga ettevõtteid tegutses 20, neist 13 turbatootmises (mujal liigitamata kaevandamine). Üle 1 MEUR müügi tuluga ettevõtteid oli 11, mis kõik tegelesid turbatootmisega. 8 ettevõtet kuuluvad väliskapitalile, millega on seletatav 47% ekspordimäär müügitulus.

Tabel 24. Mäetööstuse näitajad 2018. Äriregister

Tegevusala	Ev. arv	Müügitulu	Eksport	Töötajad	Lisandväärtus töötaja kohta	Keskmine töötasu kuus (2+ töötajat)
Kivi, liiva ja savi kaevandamine	5	1 422 198		15	33 059	796
Mujal liigitamata kaevandamine	14	67 012 710	32 448 603	334	60 206	1 697
Muud kaevandamist abistavad tegevusalad	1	119 693		2	26 073	918
Üldkokkuvõte	20	68 554 601	32 448 603	351	51 713	1 419

Tööstuse kokkuvõtteks võib öelda, et:

1. Piirkonna tööstuse struktuur tervikuna on mitmekesine ja tasakaalustatud st ükski sektor ei domineeri. Väiksemates maakondades on mingi vedav alaharu (Hiiumaal plastitööstus, Saaremaal toiduainete tööstus, Läänemaal toiduainete tööstus ning Saaremaal väikelaeva ehitus).
2. Tööstusharude lõikes annavad majandusnumbrites tooni eelkõige suur- ja keskmise suurusega ettevõtted, kes loovad suure enamuse müügi- ja eksporditulust.
3. Regioonis on TOP ettevõtete osas mitmeid väliskapitalil põhinevaid ettevõtteid, mis mõjutavad regiooni majandust ja aitavad kaasa ekspordi suuna arengule. Samas võib suurettevõttes toimuv mõjutada tööstusharu arengut ka negatiivselt, sest otsused võetakse vastu peakontoris.
4. Ekspordi osakaalu suhtes müügitulusse järjestusid tööstusharud: tekstiil (88%), elektroonika (87%), mööbel (73%), metall (64%), puit (42%), toit (37%). On seos kõrgema ekspordi osakaalu ja ettevõtte

võõrkapitali kuuluvuse osas – tekstiili- ja elektroonikatööstuse suuremad ettevõtted on välisosalusega, rahvusvaheline haare aitab tugevdada ekspordi potentsiaali.

5. Tehnoloogilise arengutaseme järgi 56% ettevõtetest kuulusid madaltehnoloogia rühma. Kõrgema tehnoloogia tasemega tegevusalal on ekspordi osakaal proportsionaalselt kõrgem võrreldes müügituluga.

6. Kesk-kõrg tehnoloogia rühma ettevõtetest üksikud (10%) põhinevad väliskapitalil, kõrgtehnoloogia ettevõtted on peaaegu kõik välisosalusega, mis loob eeldused ekspordi suuna tugevnemisele. Ekspordi suhe müügituluses on selgelt kasvanud kõrg- ja kesk-kõrg tehnoloogia ettevõtete rühmas.

7. Töötajate töötasud ning lisandväärtus töötaja kohta on aga suurim kesk- ja madaltehnoloogiliste rühmade ettevõtetes, vahe kõrgtehnoloogia ettevõtetega on tuntav.

8. Kolme aasta dünaamika näitab, et lisandväärtus töötaja kohta on suurenenud madal- ja kesk-madaltehnoloogilises rühmas, kesk- ja kõrgtehnoloogilises rühmas on veidi vähenenud. Palkade osas on enam kasvanud madal- ja kesktehnoloogia rühmad.

9. Üks erisus kõrg- ja madaltehnoloogia töötasude ja lisandväärtuse osas võib peituda väliskapitalis – kõrgtehnoloogia lihtsam tööprotsess on viidud asukohariigist välja ning lihtsama töö puhul on töötasu madalam, kuigi tooted ise on kõrgtehnoloogilised.

3.6. Kasvuvaldkonnad

Eelnev analüüs näitab, et regiooni tervikvaates ning eriti väiksemate maakondade vaates (Hiiumaa, Läänemaa, Saaremaa) annab majanduses tooni töötlev sektor, mis on selgelt arengumootor. Laiemalt võttes sõltub majanduslik heaolu ekspordi arengust – kohalik tarbimine ei ole piisav tagamaks ettevõtete jätkusuutlikkust ega tööhõivet olemasoleval tasemel.

Kasvuvaldkondi võib määratleda mitmeti, Äriregistri andmetele tuginedes võiks kasvuvaldkonna määratlus lähtuda järgmistest aspektidest:

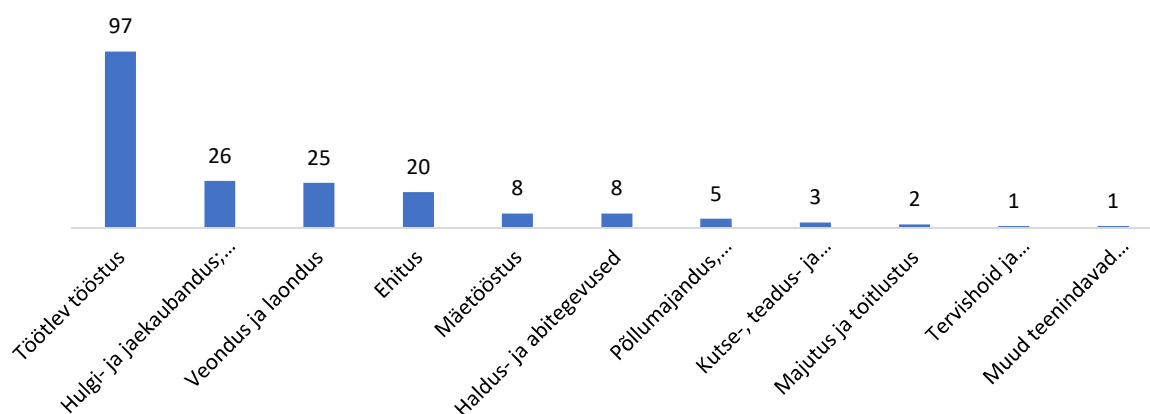
- suurima tööhõivega sektorid – läbi tööhõive luuakse sotsiaalmajanduslik heaolu (sh avalike teenuste korraldus) ja suurematel sektoritel on olulisem roll selles;
- suurima kasumlikkusega sektorid – see esindab eelkõige ettevõtja või investori vaadet, kuid ka avaliku sektori huvi, sest suurem kasum loob eeldused arenguks sh palkade kasvuks ja sealt edasi avalike teenuste korralduseks;
- teistest Eesti regioonidest selgelt eristuvad sektorid – see loob konkurentsieelist ja võib olla seotud kohapõhiste ressursside väärimisega.

Suurim tööhõive oli selgelt töötlevas sektoris (hõivatuid 36% kogu regiooni töötajaskonnast), edasi ehitussektor 14%, jae- ja hulgikaubandus 12%, majutus-toitlustus 11%, teised sektorid juba vähem.

Tööhõive ja kasumlikkuse aspekti on mõistlik käsitleda koos, sest need on omavahel seotud ning mõjuvad koostöös paremini kui eraldiseisvana, samuti arvestades töötleva sektori suurust ja tööhõivet. Kasumlikkuse aluseks on eeldus, et müügitulu kasvab ja sellega koos ka eksport, kasvu taga on teenuste/toodete nõudlus. Kasvuvaldkonna ettepanekuteks on selekteeritud regiooni ettevõtted lähtuvalt ekspordimahust, piiriks seati eksporditulu 500 000 eurot ja rohkem (2 ja enam töötajaga ettevõtted). Valimisse jäi 196 ettevõtet (joonis 22, Lisa 1), millede müügitulu moodustas 40% kogu regiooni ettevõtete müügitulust, eksport moodustas 94% kogu regiooni ekspordist ning töötajaskond moodustas 33% kogu töötajaskonnast. Geograafiliselt jagunesid ettevõtted 65% Pärnumaa, 18% Saaremaa, 12% Läänemaa ja 5% Hiiumaa.

90% (177) nendest ettevõtetest esindavad samas järjestuses tegevusalasid, mis kujundavad regiooni ekspordi struktuuri (joonis 6). Valimi ettevõtetest omakorda 50% (97) on seotud töötleva tööstusega, nende ettevõtete eksport moodustas 77% kogu valimi ettevõtete ekspordist ja töötajaskond 84% (sh kogu regiooni töötajaskonnast 26%). TOP 100 suurima ekspordituluga ettevõttest 65 tegutsesid töötlevas sektoris.

Jae- ja hulgikaubanduses oli valikukriteeriumiga ettevõtteid 26. Neist 4 jaemüügiettevõtet, 19 hulgimüügiettevõtet, kellest omakorda 3-4 ettevõtet tegutsesid puidu-, kalatoodete, ehitus- ja põllumajandusmasinate müügiga, lisaks veel 3 mootorsõidukite müügiettevõtet. Veondus-laondus sektoris oli 25 valikukriteeriumiga ettevõtet, kõik tegutsesid maantee kaubaveoga. Ehituses oli 20 ettevõtet (12 hoonete ehitus, 7 eriehitustööd, 1 rajatised). Mäetööstus oli 8 ettevõtet, kõik tegelesid turbatootmisega.

Joonis 24. Suurima ekspordituluga (500 kEUR) ettevõtted tegevusalade lõikes. Allikas: Äriregister

Liigitades töötleva tööstuse valimi ettevõtted tegevusala osade kaupa on näha, et rohkemalt on esindatud metalltoodete tootmise, puidutöötlemise, toiduainete tootmise, kummi- ja plastitootmise ettevõtted (lisa 2). Detailsemalt töötleva tööstuse valimi ettevõtted liigitades (valikusse võetud üle 5 ettevõtte valdkonnas) erinevate kasumlikkusega seotud näitajate põhjal (ekspordimaht, töötajate arv, ekspordimäär, ärirentaablus, lisandväärtus töötaja kohta) eristub 8 alamvaldkonda (tabel 25). Kombineerides omavahel erinevaid karakteristikuid ja neid järjestades võiks öelda, kõige kõrgemate näitajatega valdkonnad on **tekstiili, metalltoodete ning arvuti- ja elektroonikaseadmete tootmine**, mis laiendatult ülejäänud harudega võiksid moodustada regiooni perspektiivsemad kasvuvaldkonnad.

Maakondade lõikes võiks rõhutada teatavaid erisusi lisaks eelpool väljapakutule. Hiiumaal võiks niššina eristuv valdkond olla merekalapüük ja vesiviljelus, Saaremaal muude transpordivahendite tootmine (väikelaevaehitus) ja turbatootmine. Läänemaal võiks lisaks eelpool nimetatule lisanduda mittemetalsetest mineraalidest toodete tootmine. Pärnumaa kasvuvaldkond lisaks eelnevatele võiks olla selgelt eristuv nišš turbatööstuse näol (loodusressursside olemasolu korral).

Teistest Eesti regioonidest eristuv tööstusharu võiks olla turbatööstus ning merekalapüük ja vesiviljelus (loodusressursside olemasolul). Samas tuleb mõista, et tegemist on nišši fookusega st regiooni majanduses jääb oma näitajatega tahaplaanile (eelkõige tööhõive poolest).

Tabel 25. Lääne-Eesti regiooni perspektiivsed kasvuvaldkonnad

Tegevusala	Ekspordi tulu	Töötajate arv	Ekspordi määr	Äri- rentaablus	Lisand väärtus töötaja kohta
Tekstiilitootmine (tekstiiltooted, tekstiilkanga valmistamine, vaipade tootmine, tekstiilkiudude töötlemine)	1	3	1	2	5
Arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine (elektronikomponentide tootmine, mõõte-, katse- ja navigatsiooni seadmete tootmine)	2	1	2	6	6
Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed (metalluksed ja -aknad, metallkonstruktsioonid, metallitöötlus)	3	4	4	1	1
Kummi- ja plasttoodete tootmine (plasttooted, plasttaara, plast- ja kummiplaatide, -lehtede, -torude, -voolikute tootmine)	6	5	6	3	2
Mööblitootmine (mööblitooted, mööbli osad)	7	7	5	4	4
Puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete tootmine (puituksed, -aknad, spooni ja vineeri tootmine, kokkupandavad puitehitised, saematerjali tootmine)	4	2	7	8	8
Toiduainete tootmine (kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine, piima töötlemine, piimatoodete ja juustu tootmine)	5	6	8	7	3
Elektriseadmete tootmine (Elektrimootorite, -generaatorite ja trafode tootmine, elektrilised valgustusseadmed)	8	8	3	5	7

4. Lääne-Eesti majanduse positsioon Eestis

Lääne-Eesti maakondi elanike arvu ja pindala alusel iseloomustab tabel 26. Maakondadest on suurima elanike arvuga Pärnumaa, kus elab 6,5% Eesti elanikest, olles järjestuses 4 maakond. Lääne-Eestis elab kokku 148940 inimest, mis moodustab 11,2% rahvastikust. Pindala alusel on Pärnumaa esimesel kohal maakondade seas moodustades 12,5% Eesti pindalast. Lääne-Eesti pindala kokku on 11204,38 km², ehk 25,8% Eesti pindalast.

Tabel 26. Eesti maakondade elanike arv ja pindala, 2019

	2019			2019		
	Elanike arv	% Eestist	Koht maa- kondade	Pindala km ²	% Eestist	Koht maa- kondade

			järjestuses			järjestuses
Kogu Eesti	1 324 820	100		43 465,32	100	
Hiiu maakond	9 387	0,7	15	1 032,44	2,4	15
Lääne maakond	20 507	1,5	14	1 815,57	4,2	14
Pärnu maakond	85 938	6,5	4	5 418,73	12,5	1
Saare maakond	33 108	2,5	9	2 937,64	6,7	7

Allikas: Statistikaamet

Lääne-Eesti maakondade majanduse iseloomustamist alustame tuues välja nende osakaalu ja positsiooni maakondade järjestuses SKP tootmise ning rahvaarvu järgi (tabel 27). Lääne Eesti maakonnad tootsid 2018. a ühtekokku 6,9% Eesti SKP-st ja seal elas 11,3% riigi rahvastikust. Maakondadest suurim on Pärnumaa, mis tootis 4,1% riigi SKP-st, kus elas ligi 6,5% Eesti rahvastikust ning mis on SKP ja rahvaarvu järgsetes pingeridades riigi neljas maakond. Saaremaa on neis pingeridades riigi keskmiste maakondade seas – seitsmendal ja üheksandal kohal. Läänemaa ja Hiiumaa olid riigi väikseimate hulgas mõlema nimetatud näitajate alusel.

SKP järgi elaniku kohta oli aga Lääne-Eestis tugevaima tootlikkusega Saaremaa majandus – 65, 7% riigi keskmisest, millega paikneti maakondade järjestuses isegi neljandal positsioonil. Pärnumaa oli viies, Hiiumaa ja Läänemaa aga pingerea 10.-11. kohal.

Tabel 27. Eesti maakondade SKP, elanike arv ja SKP elaniku kohta, 2018

	SKP jooksev hinnades, mln eurot	Osa-tähtsus riigi SKP-s, %	Koht maakondade pingereas	Aasta-keskmise rahvaarv	Osa-tähtsus riigi rahvaarvus, %	Koht maakondade pingereas	SKP elaniku kohta, eurot	SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest	Koht maakondade pingereas
Kogu Eesti	26 036	100,0		1 321 977	100,0		19 695	100,0	
Harju maakond	16 896	64,9	1	594 461	45,0	1	28 423	144,3	1
Hiiu maakond	100	0,4	15	9 397	0,7	15	10 671	54,2	10
Ida-Viru maakond	1 515	5,8	3	137 398	10,4	3	11 029	56,0	7
Järva maakond	335	1,3	10	30 506	2,3	10	10 978	55,7	8
Jõgeva maakond	277	1,1	11	28 958	2,2	11	9 549	48,5	13
Lääne maakond	211	0,8	13	20 599	1,6	14	10 251	52,0	11
Lääne-Viru maakond	681	2,6	5	59 621	4,5	5	11 429	58,0	6
Pärnu maakond	1 079	4,1	4	85 938	6,5	4	12 559	63,8	5
Põlva maakond	211	0,8	14	25 175	1,9	13	8 364	42,5	15
Rapla maakond	359	1,4	8	33 340	2,5	8	10 757	54,6	9
Saare maakond	429	1,6	7	33 204	2,5	9	12 933	65,7	4
Tartu maakond	2 714	10,4	2	152 210	11,5	2	17 832	90,5	2
Valga maakond	277	1,1	12	28 550	2,2	12	9 693	49,2	12
Viljandi maakond	612	2,4	6	46 626	3,5	6	13 131	66,7	3
Võru maakond	339	1,3	9	35 995	2,7	7	9 409	47,8	14

Allikas: Statistikaamet

Vaadeldes majanduse tootlikkuse arengut viimase kümnekonna aasta perspektiivis, näeme, et SKP järgi ühe elaniku kohta (tabel 28) on Pärnu ja Saare maakond järjekindlalt olnud Eesti tugevamate seas. Lääne ja Hiiu maakonna positsioon on aga nõrgenenud.

Tabel 28. Lääne-Eesti maakondade SKP elaniku kohta jooksvates hindades, positsioon Eestis

	2009			2015			2018		
	Euro	% Eesti kesk-misest	Koht maa-kon-dade pinge-reas	Euro	% Eesti kesk-misest	Koht maa-kondade pinge-reas	Euro	% Eesti kesk-misest	Koht maa-kon-da-de pinge-reas
Kogu Eesti	10 649	100,0		15 809	100,0		19 695	100,0	
Hiiu maakond	7 208	67,7	5	8 110	51,3	10	10 671	54,2	10
Lääne maakond	6 435	60,4	8	7 497	47,4	12	10 251	52,0	11
Pärnu maakond	7 059	66,3	6	10 619	67,2	5	12 559	63,8	5
Saare maakond	7 545	70,8	4	10 528	66,6	6	12 933	65,7	4

Allikas: Statistikaamet

Hõivatuid vanuses 15-74 aastat oli Lääne-Eestis 2018. aastal 73,0 tuhat – 11,0% Eesti hõivatutest. Seejuures hõivatute osakaalu poolest selles vanuserühmas on Lääne-Eesti maakonnad viimasel kümnel aastal olnud riigi keskmiste või paremate hulgas (tabel 29).

Tabel 29. Lääne-Eesti maakondade hõivatute osakaal vanuserühmas 15-74

	2009			2015			2018		
	Arv tuhan-detes	Osakaal vanuse-rühmas %	Koht maa-kon-da-de pinge-reas	Arv tuhan-detes	Osakaal vanuse-rühmas %	Koht maa-kon-da-de pinge-reas	Arv tuhan-detes	Osakaal vanuse-rühmas %	Koht maa-kon-da-de pinge-reas
Kogu Eesti	539,9	57,4		640,9	65,1		664,7	67,8	
Hiiu maakond	3,7	53,6	8	3,8	57,2	11	4,9	65,9	5
Lääne maakond	11,4	57,4	5	11,0	60,6	8	10,0	65,0	7
Pärnu maakond	38,9	58,5	3	40,6	66,7	3	41,1	65,5	6
Saare maakond	13,2	52,7	9	14,6	61,1	7	17,0	68,0	3

Allikas: Statistikaamet

Lääne-Eesti maakondade majanduse sektoraalses struktuuris vaatleme esmalt nende osa tööhõives ja seejärel väärtuse loomises. Tööhõives (tabel 30) on primaarsektoris (põllu-ja metsamajandus, kalapüük) hõivatute osakaal kõigil vaadeldud aastatel olnud üle Eesti keskmise. See peegeldab regiooni keskmisest madalamat linnastumist. Primaarsektori osakaal on küll kõikunud, kuid põhjuseks pole mitte niivõrd primaarsektori enda kasv või kahanemine vaid pigem sekundaar- (tööstus ja ehitus) ja tertsiaarsektori (teenused) hõive muutused. Sekundaarsektori osakaal on kõigil teistel maakondadel, v.a Hiiumaa,

samuti üle riigi keskmise – seega tööstus on Lääne-Eesti hõives olulisel kohal. Kõikjal on siiski suurima osatähtsusega hõives tertsiaarsektor. See on Lääne-Eesti maakondades küll madalam, kui Eesti keskmine, kuid kõigil vaadeldud aastatel on need olnud Eestis maakondade pingereas pigem keskmisel tasemel - koht vahemikus, mis ulatub kolmandast üheksandani.

Tabel 30. Lääne-Eesti maakondade majandussektorites hõivatute osakaal hõivatute koguarvust, protsentides

	2009			2015			2019		
	Pri- maar- sektor	Sekun- daar- sektor	Tert- siaar- sektor	Pri- maar- sektor	Sekun- daar- sektor	Tert- siaar- sektor	Pri- maar- sektor	Sekun- daar- sektor	Tert- siaar- sektor
Kogu Eesti	4,0	31,4	64,6	3,9	30,6	65,5	3,2	28,7	68,1
Hiiu maakond	12,4	24,0	63,6	4,3	29,7	66,6	7,8	30,6	61,6
Lääne maakond	7,6	33,0	59,5	4,1	34,7	61,2	4,6	37,1	58,3
Pärnu maakond	6,4	34,1	59,5	9,3	32,6	58,1	6,4	33,0	60,6
Saare maakond	11,5	33,7	54,8	8,2	34,0	57,8	7,4	29,1	63,5

Allikas: Statistikaamet

Vaadeldes loodud lisandväärtuse jagunemist sektorite vahel (tabel 31) võib näha, et erinevalt teistest maakondadest on Hiiumaal tugevalt langenud primaar- ja tõusnud tertsiaarsektori osakaal. Sekundaarsektori tööhõive ja lisandväärtuse osakaalu omavaheline võrdlemine võimaldab hinnata tööstuse suhtelist tootlikkust. Lääne-Eestis on üldiselt olnud sekundaarsektori osakaal lisandväärtuse tootmises olnud kõrgem kui osakaal hõives. Erandiks on viimastel aastatel olnud Läänemaa. Samas vahe kahe näitaja väärtustes on suhteliselt väike – see viitab Lääne-Eesti maakondade tööstuse valdavalt madalale positsioonile väärtusahelas.

Tabel 31. Lääne-Eesti maakondade majandussektorite osakaal maakonnas loodud lisandväärtuses, protsentides

	2009			2015			2018		
	Pri- maar- sektor	Sekun- daar- sektor	Tert- siaar- sektor	Pri- maar- sektor	Sekun- daar- sektor	Tert- siaar- sektor	Pri- maar- sektor	Sekun- daar- sektor	Tert- siaar- sektor
Kogu Eesti	2,8	26,9	70,3	3,3	27,3	69,4	3,1	27,7	69,2
Hiiu maakond	20,0	31,9	48,0	13,8	38,8	47,4	6,4	33,8	59,8
Lääne maakond	8,0	33,6	58,4	9,8	31,6	58,5	8,2	35,8	56,0
Pärnu maakond	7,0	30,3	62,7	8,5	35,1	56,3	9,2	35,5	55,3
Saare maakond	5,9	37,1	57,0	5,4	34,5	60,2	4,2	35,6	60,3

Allikas: Statistikaamet

Primaarsektori tootmises on kõigi Lääne-Eesti maakondade teraviljakasvatuse saagikus Eesti maakondade viimases kolmandikus ning kõigi, v.a Pärnumaa, teraviljatoodangu osatähtsus Eestis on maakondade seas viimaste hulgas. Pärnumaa tootmismahd on aga Eestis aastail 2009-2019 olnud kuuendal kuni üheksandal kohal.

Piimatoodangult lehma kohta on teiste Lääne-Eesti maakondade, v.a Pärnumaa, asend pingereas samuti viimaste hulgas, samuti ka piimatoodangu osatähtsus riigis. Pärnu maakonna lehmade tootlikkus on aga

Eesti keskmisele lähedane, ning Pärnumaa on aastail 2009-2019 olnud tootlikkuse pingereas viiendal kuni seitsmendal kohal. Piimatoodangu mahult on Pärnumaa olnud Eesti maakondade esiknelikus.

Veelgi kontrastsem on pilt metsaraies ja kalapüügis. Pärnumaa on raiemahult Eesti esimene maakond (seal raiutakse 10-13% kogumahust), teised maakonnad aga Eesti viimased. Pärnu maakond on rannapüügi mahult Eestis esimene. Seal püüti nt 2019. a 2 775 t kala²¹, mis moodustas 20% kogu Eesti Läänemere rannikul ja Peipsi ning Võrtsjärvest püütud kalast.

Tööstuse struktuuris on maakondades suurema osatähtsusega erinevad tegevusalad (tabel 32). Hiiumaal on juhtival kohal plasttoodete ning elektriseadmete tootmine, Läänemaal on suurima osakaaluga toidu- ja puidutööstus, Saaremaal on olulisemad toidu- ja elektroonikatööstus ning väikelaevaehitus, Pärnumaal metalli- ja puidu-, elektroonika- ning tekstiilitööstus.

Tabel 32. Lääne-Eesti maakondade töötleva tööstuse ettevõtete müügitulu tegevusalade lõikes 2017, protsentides

	Toiduainete tootmine	Puidutöötlemine ning puittoodete tootmine, v.a	Metalltoodete tootmine, v.a masinad, seadmed	Arvutite, elektroonika- ja optika-seadmete tootmine	Elektriseadmete tootmine	Mööblitootmine	Veergude 2-7 osatähtsus kokku	Muud olulisemad tegevusalad
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hiiu maakond	2	12	0	0	22	0	36	Rõivatootmine 10%, kummi- ja plasttoodete tootmine 41%
Lääne maakond	29	26	2	0	5	9	71	Kummi- ja plasttoodete tootmine 17%
Pärnu maakond	5	14	19	18	2	4	62	Tekstiilitootmine 19%
Saare maakond	38	6	5	18	0	1	67	Kummi- ja plasttoodete tootmine 13%, muude transpordivahendite tootmine 16%

Allikas: Maksu- ja Tolliamet

Teenuste sektoris on kõigil Lääne-Eesti maakondadel tähtsal kohal turism. Neli maakonda kokku andsid 2019. aastal 19% Eesti kõigist majutustest ja 14% välisriikidest saabunute majutustest. Majutuste osatähtsuses Eestis (tabel 33) on Pärnumaa teisel ja Saaremaa neljandal-viiendal positsioonil.

Tabel 33. Lääne-Eesti maakondade majutuste arv

	2009	2015	2019
--	------	------	------

²¹ Veterinaar- ja Toiduameti andmed

	Arv	Osa- täht- sus Eestis %	Koht maa- konda- dade pinge- reas	Arv	Osa- täht- sus Eestis %	Koht maa- konda- dade pinge- reas	Arv	Osa- täht- sus Eestis %	Koht maa- konda- dade pinge- reas
Kogu Eesti	2 147 133	100,0		3 112 143	100,0		3 789 955	100,0	
Hiiu maakond	17 956	0,8	12	19 742	0,6	13	23 160	0,6	13
Lääne maakond	59 531	2,8	8	83 976	2,7	8	83 252	2,2	9
Pärnu maakond	230 907	10,8	2	347 239	11,2	2	446 960	11,8	2
Saare maakond	115 460	5,4	4	146 142	4,7	5	174 172	4,6	5

Allikas: Statistikaamet

Turismi olulisust näitab 1000 elaniku kohta arvutatud majutuste arv. Selle järgi on kõik Lääne-Eesti maakonnad riigi esimeste hulgas (tabel 34).

Tabel 34. Lääne-Eesti maakondade majutuste arv 1000 elaniku kohta

	2009			2015			2019		
	Arv	% Eesti kesk- misest	Koht maa- kondade pinge- reas	Arv	% Eesti kesk- misest	Koht maa- kondade pinge- reas	Arv	% Eesti kesk- misest	Koht maa- kondade pinge- reas
Kogu Eesti	1 607	100,0		2 369	100,0		2 860	100,0	
Hiiu maakond	1 999	124,4	6	2 300	97,1	6	2 467	86,2	6
Lääne maakond	2 316	144,1	4	3 488	147,2	3	4 059	141,9	3
Pärnu maakond	2 647	164,7	2	4 216	177,9	2	5 201	181,8	2
Saare maakond	3 548	220,7	1	4 609	194,5	1	5 260	183,9	1

Allikas: Statistikaamet

Maakondade ekspordivõime on küllaltki erinev. Arvutatuna elaniku kohta on see Pärnu ja Hiiu maakonnal varem olnud riigi paremate hulgas, nüüdseks aga on nad taandunud riigi keskmiste hulka. Saare ja Lääne maakonna ekspordi väärtus elaniku kohta on jätkuvalt riigi väiksemate hulgas (tabel 35).

Tabel 35. Lääne-Eesti maakondade eksport elaniku kohta, eurodes

	2009			2015			2019		
	Eurot	Osa- tähtsus Eesti keskmi- sest %	Koht maa- konda- dade pin- gereas	Eurot	Osa- tähtsus Eesti keskmi- sest %	Koht maa- konda- dade pin- gereas	Eurot	Osa- tähtsus Eesti keskmi- sest %	Koht maa- kondade pinge- reas
Kogu Eesti	4 856	100,0		8 814	100,0		10 863	100,0	
Hiiu maakond	3 852	79,3	4	5 983	67,9	5	6 586	60,6	8
Lääne maakond	1 894	39,0	13	2 541	28,8	14	2 401	22,1	15
Pärnu maakond	3 954	81,4	2	6 286	71,3	4	7 446	68,5	6

Saare maakond	2 706	55,7	10	4 657	52,8	10	5 649	52,0	10
---------------	-------	------	----	-------	------	----	-------	------	----

Allikas: Statistikaamet

Ettevõtlus on Lääne-Eestis kõikides maakondades aktiivne. Ettevõtete arvult 1000 elaniku kohta (tabel 36) on nad maakondade pingereas kõigil vaadeldud aastatel pingerea alguses. Ettevõtete arv 1000 elaniku kohta on kõigis maakondades ulatunud pidevalt üle 90% Eesti keskmisest.

Tabel 36. Lääne-Eesti maakondade ettevõtete arv 1000 elaniku kohta

	2009			2015			2019		
	Arv	Osa-tähtsus Eesti keskmisest %	Koht maa-kondade pingereas	Arv	Osa-tähtsus Eesti keskmisest %	Koht maa-kondade pingereas	Arv	Osa-tähtsus Eesti keskmisest %	Koht maa-kondade pingereas
Kogu Eesti	61,3	100,0		89,4	100,0		101,0	100,0	
Hiiu maakond	72,2	117,7	2	103,9	116,3	2	106,4	105,4	2
Lääne maakond	56,7	92,4	5	83,2	93,0	7	93,2	92,3	6
Pärnu maakond	58,2	94,9	4	86,8	97,1	4	94,8	93,9	4
Saare maakond	63,5	103,6	3	98,6	110,2	3	100,9	99,9	3

Allikas: Statistikaamet

Uute ettevõtete loomises on Lääne-Eesti maakonnad üldiselt Eesti keskmiste maakondade seas (tabel 37). Vaadeldud aastate vältel on aktiivsus olnud mõnevõrra teistest parem Pärnu maakonnas – Eestis kolmandal kuni viiendal kohal.

Tabel 37. Lääne-Eesti maakondades aastast loodud ettevõtete arv 1000 elaniku kohta

	2009			2015			2017		
	Arv	Osa-tähtsus Eesti keskmisest %	Koht maa-kondade pingereas	Arv	Osa-tähtsus Eesti keskmisest %	Koht maa-kondade pingereas	Arv	Osa-tähtsus Eesti keskmisest %	Koht maa-kondade pingereas
Kogu Eesti	1,6	100,0		3,2	100,0		3,5	100,0	
Hiiu maakond	1,1	67,7	8	2,7	84,2	4	2,5	70,8	8
Lääne maakond	1,4	82,8	5	2,2	70,5	8	3,4	96,9	3
Pärnu maakond	1,5	88,5	4	2,9	90,0	3	3,2	93,3	5
Saare maakond	1,0	63,5	9	2,4	74,3	7	2,4	69,0	9

Allikas: Statistikaamet

Vaadates töötajate kuupalku (tabel 38) selgub, et Lääne-Eesti maakondade positsioon on viimase kümmekonna aasta jooksul tugevasti muutunud. Kui 2009. a olid Pärnu ja Saare maakond Eesti paremate seas, siis 2018. aastal oli Saaremaa langenud kümne koha ja Pärnumaa nelja koha võrra. Hiiumaa on kogu perioodi vältel olnud madala keskmise palgaga maakondade seas. Ainukesena oli oluliselt paranenud Lääne maakonna positsioon. Kui aga võrrelda maakonna keskmise palga osatähtsust riigi keskmisega, siis see on kõigil maakondadel muutunud väiksemaks.

Tabel 38. Lääne-Eesti maakondade töötaja keskmine brutokuupalk

	2009			2015			2018		
	Euro	% Eesti keskmi-sest	Koht maa-konda-de pingereas	Euro	% Eesti keskmi-sest	Koht maa-konda-de pingereas	Euro	% Eesti keskmi-sest	Koht maa-konda-de pingereas
Kogu Eesti	784	100,0		1 065	100,0		1 310	100,0	
Hiiu maakond	607	77,4	13	864	81,1	9	945	72,1	15
Lääne maakond	619	79,0	12	898	84,3	4	1 098	83,8	5
Pärnu maakond	659	84,1	3	860	80,8	11	1 063	81,1	7
Saare maakond	652	83,2	4	837	78,6	12	988	75,4	14

Allikas: Statistikaamet

Üldistades eelnevalt käsitletud majanduse aspekte, võib järeldada, et Lääne-Eesti regioon on küllaltki heterogeenne.

Majanduse ja rahvastiku osakaalult Eestis on tegu ühe suure (Pärnu – Eesti neljas maakond), ühe keskmise (Saare) ja kahe väikese (Lääne ja Hiiu) maakonnaga. Sarnane on maakondade järjestus ka majanduse tootlikkuse alusel elaniku kohta. Viimasel kümnel aastal on Lääne ja Hiiu maakondade positsioon tootlikkuse osas halvenenud.

Rahvastiku hõivatus on viimase kümnendi vältel olnud Lääne-Eesti maakondades riigi kõrgemate või keskmiste seas. Nii tööhõives kui lisandväärtuse tootmises on kõikjal suurima osatähtsusega teenuste sektor. Tööstus- ja ehitussektori osatähtsus on aga kõigis maakondades viimase kümnendi jooksul olnud pidevalt üle riigi keskmise. Tööstuse positsioon väärtusahelas ei võimalda toota suurt lisandväärtust töötaja kohta.

Lääne-Eesti maakondadest on primaarsektoris (põllumajandus, kalapüük, metsaraie) üleriigiliselt olulisel kohal vaid Pärnu maakond. Piimatootmises on Pärnumaa toodangus lehma kohta ning ka toodangu kogumahu riigi parimate seas. Pärnumaa on metsa raiemahult ning kalasaagilt rannapüügil Eesti esimene maakond.

Tööstuse struktuur tegevusalade lõikes on maakonniti väga erinev.

Kõiki Lääne-Eesti maakondi iseloomustab turismi tähtis osa majanduses. Majutuste arvus 1000 elaniku kohta on nad Eestis parimate seas. Pärnu maakond on teisel kohal riigis ja kindlustab 11% kõigist majutustest.

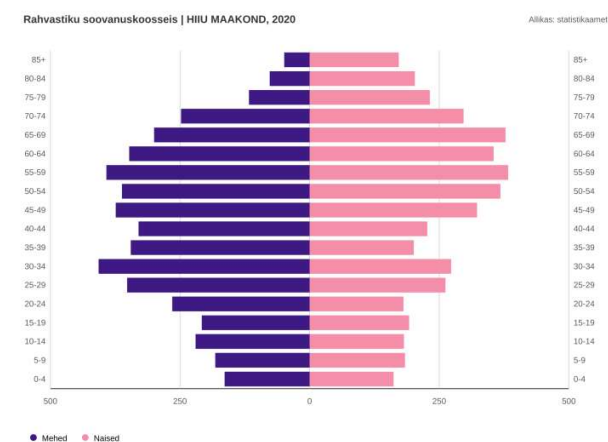
Lääne-Eesti majanduse ekspordivõime elaniku kohta on riigi mastaabis keskmine või madal ja viimase kümnendi jooksul on maakondade positsioon pigem halvenenud. Ettevõtlusaktiivsus on kõrge. Ka uusi ettevõtteid luuakse vähemalt riigi keskmise kiirusega.

Maakondade positsioon elanike elatustaseme osas brutokuupalga järgi on võrreldes Eesti keskmisega viimase kümnendi vältel pigem halvenenud. Hiiu ja Saare maakonna kuupalk on madalamate seas.

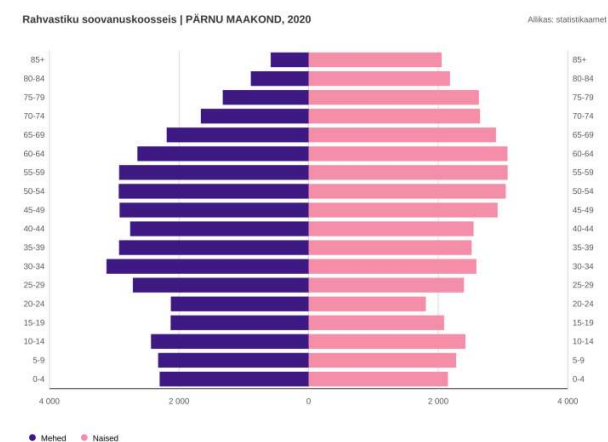
5. Rahvastik ja tööjõud

5.1. Rahvastiku soo- ja vanuskoostis, loomulik liikumine ja ränne

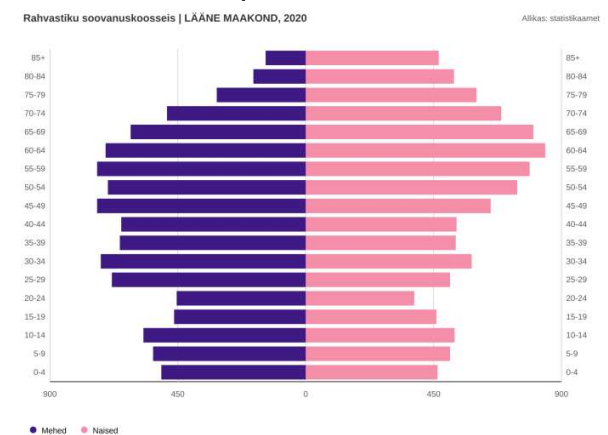
Rahvastiku olukorda iseloomustab selle soolis-vanuseline koostis (joonised 24, 25, 26, 27).

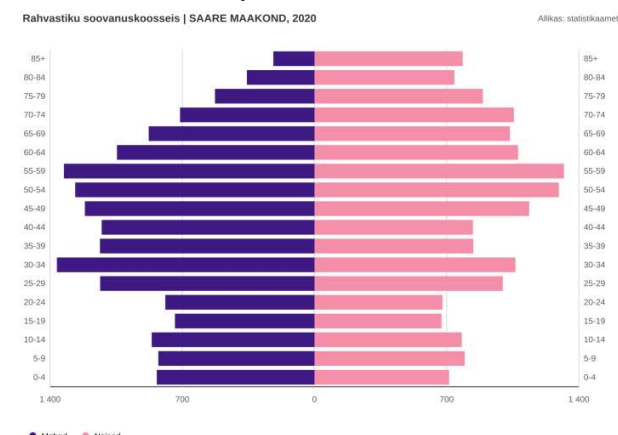
Joonis 24. Rahvastikupüramiid, Hiiu maakond

Joonis 26. Rahvastikupüramiid, Pärnu maakond

Joonis 25. Rahvastikupüramiid, Lääne maakond

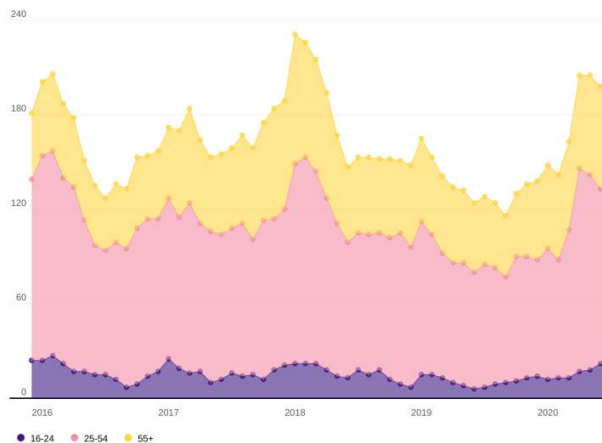
Joonis 27. Rahvastikupüramiid, Saare maakond

Näeme, et maakonniti on olukord erinev. Näiteks mittetööealiste (0–14-aastased ja üle 65-aastased) elanike arv 100 tööealise (15–64-aastased) elaniku kohta on Hiiumaal 51,5, Läänemaal 63,4, Pärnumaal 61,9 ja Saaremaal 57,0.

Kõige paremini kajastab tööturul toimuvat demograafilise töösurve indeks, mis näitab eelseisval kümnendil tööturule sisenevate noorte (5–14-aastased) ja sealt vanuse tõttu väljalangevate inimeste (55–64-aastased) suhet. Kui indeks jääb alla ühe siseneb järgmisel kümnendil tööturule vähem inimesi, kui sealt vanaduse tõttu potentsiaalselt välja langeb. Kõigis neljas maakonnas on indeksi väärtused alla ühe. 2020. aasta seisuga on näitajad vastavalt Hiiumaal 0,52, Läänemaal 0,7, Pärnumaal 0,81 ja Saaremaal 0,68.

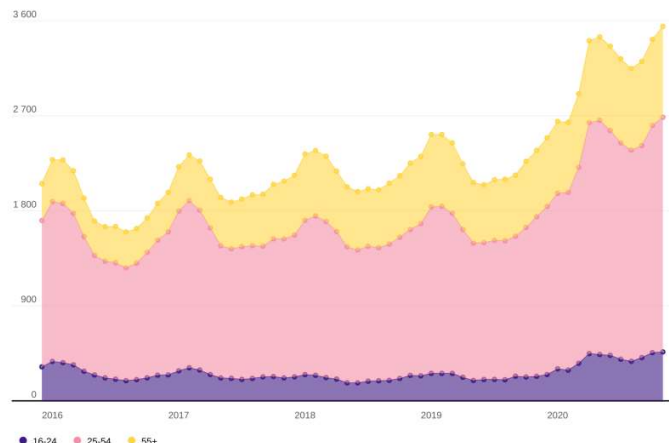
Registreeritud töötutest ja selle dünaamikast neljas maakonnas annavad pildi joonised 28, 29, 30, 31.

Registreeritud töötute arv vanuserühma järgi | HIIU MAAKOND, Mehed ja naised, detsember 2015 – november 2020 Allikas:

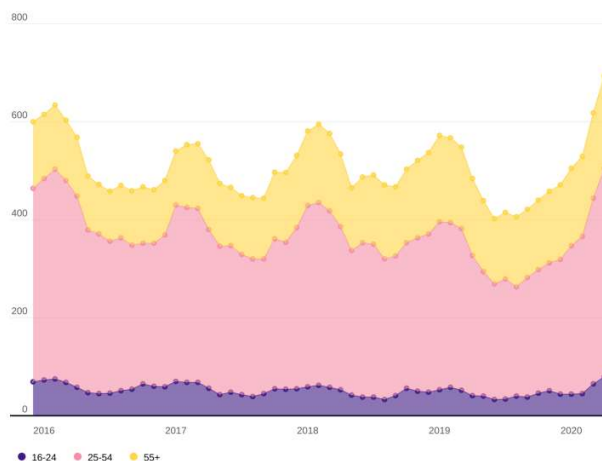
Joonis 29. Registreeritud töötute arv vanuserühmade lõikes, Hiiumaa (Allikas: Statistikaamet)

Registreeritud töötute arv vanuserühma järgi | PÄRNU MAAKOND, Mehed ja naised, detsember 2015 – november 2020 Allikas: statistikaamet

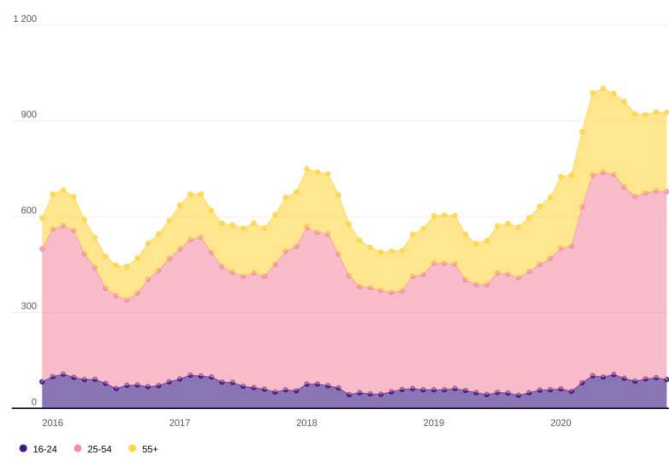
Joonis 30. Registreeritud töötute arv vanuserühmade lõikes, Pärnumaa (Allikas: Statistikaamet)

Registreeritud töötute arv vanuserühma järgi | LÄÄNE MAAKOND, Mehed ja naised, detsember 2015 – november 2020

Joonis 31. Registreeritud töötute arv vanuserühmade lõikes, Läänemaa (Allikas: Statistikaamet)

Registreeritud töötute arv vanuserühma järgi | SAARE MAAKOND, Mehed ja naised, detsember 2015 – november 2020 Allikas: statistikaamet

Joonis 32. Registreeritud töötute arv vanuserühmade lõikes, Saaremaa (Allikas: Statistikaamet)

2020. aasta novembri seisuga oli registreeritud töötuid Hiiumaal 239, Läänemaal 687, Pärnumaal 3546 ja Saaremaal 927, kokku 5399 inimest.

Vähemalt 15-aastaste struktuuri haridustaseme järgi iseloomustab tabel 39. Elanike osakaal, kes omavad kõrgharidust või keskeriharidust keskhariduse baasil, on mõnevõrra suurem Hiiu maakonnas. Põhiharidust või madalamat haridustaset omavate osakaal on samuti väiksem Hiiu maakonnas.

Tabel 39. Vähemalt 15-aastased haridustaseme järgi, 2020 (Allikas: Statistikaamet)

	Põhihari dus või madalam	%	Keskharidus või kutseharidus keskhariduse baasil	%	Kõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil	%	Tead- mata	%	KOKKU
Hiiu maakond	1914	23,3	3937	47,9	2337	28,4	33	0,4	8221
Lääne maakond	4426	25,5	8149	47,0	4613	26,6	144	0,9	17332
Pärnu maakond	16968	23,5	35814	49,5	19007	26,3	495	0,7	72284
Saare maakond	7093	25,1	13366	47,3	7622	26,9	190	0,7	28271
KOKKU	30401		61266		33579		862		126108

Rahvastiku loomulik liikumine kõigis neljas maakonnas oli 2019. aastal negatiivne, st surmasid oli rohkem kui sünde (tabel 41).

Tabel 41. Elussünnid, surmad ja loomulik iive, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

	Elussünnid	Surmad	Loomulik iive
Hiiu maakond	79	124	-45
Lääne maakond	198	253	-55
Pärnu maakond	874	1 118	-244
Saare maakond	367	423	-56
KOKKU	1518	1918	-400

Allikas: Statistikaamet

Sise- ja välisrände saldo oli positiivne vaid Pärnu maakonnas (tabel 42). Saare maakonnas jäi rändesaldo plussi tänu välisrändele. Hiiumaal ja Läänemaal jäi rändesaldo negatiivseks.

Tabel 42. Sisseränne, väljaränne ja rändesaldo, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

	Sisseränne		Väljaränne		Rändesaldo	
	Sisseränne	Välisränne	Sisseränne	Välisränne	Sisseränne	Välisränne
Hiiu maakond	221	36	230	54	-9	-18
Lääne maakond	518	174	541	160	-23	14
Pärnu maakond	1390	973	1293	588	97	385
Saare maakond	542	249	564	197	-22	52
KOKKU	2671	1432	2628	999	43	433

Allikas: Statistikaamet

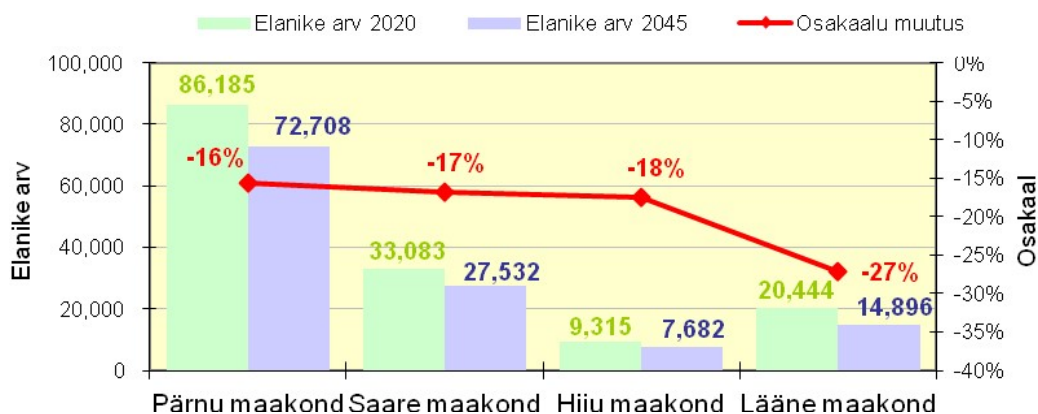
Kokkuvõttes saab tõdeda, et 2019. aastal neljas maakonnas tervikuna rahvastik veidi kasvas, seda tänu positiivsele rändesaldole Pärnu maakonnas.

5.2. Rahvastikuprognosis

Statistikaameti rahvastikuprognosis kohaselt²² elab 2080. aastal Eestis ligi 1,2 miljonit inimest. Rahvaarv väheneb järgmise 60 aastaga 11%. Järgmise 25 aasta pärast on elanikke 35 800 inimese võrra ja 2080. aastaks 145 200 inimese võrra vähem.

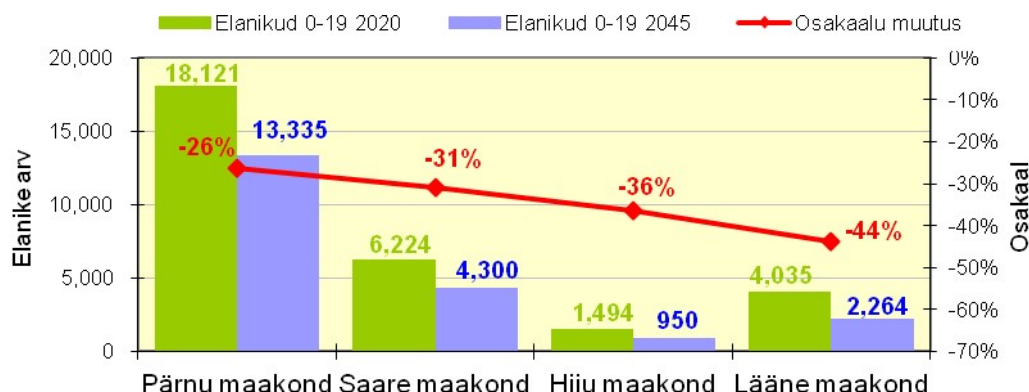
Prognosisist selgub, et peamiselt hakkab rahvaarvu kujundama loomulik iive. Sünde jääb vähemaks ja mõne aja pärast hakkab surmade arv kasvama. Rahvaarvu muutuste juures on oluline, kuidas muutub Eesti elanike vanuseline koosseis. Prognosis näitab rahvastikus tööealise (15–64-aastased) elanikkonna 8,6 protsendipunktilist vähenemist kuni 2060-ndateni, misjärel toimub väike kasv. 65-aastaste ja vanemate osatähtsus rahvastikus kasvab ühtlaselt 20%-lt 30%-le aastaks 2060. 20 aastaga langeb laste (0–14-aastased) osatähtsus rahvastikus 16%-lt 14%-le ja edasi toimub väike tõus. Kuna sündimus on allpool taastetaset, jääb loomulik iive negatiivseks.

Kirjeldataud arengud iseloomustavad rahvastiku arengut ka Lääne-Eestis. Rahvastikuprognosis kohaselt kõigis analüüsitud maakondades elanike arv oluliselt väheneb. Aastaks 2045 on elanike arvu langust kõige suurem Läänemaal (-27%), järgnevad Hiiumaa (18%), Saare maakond (17%) ja Pärnumaa (16%) (joonis 33).

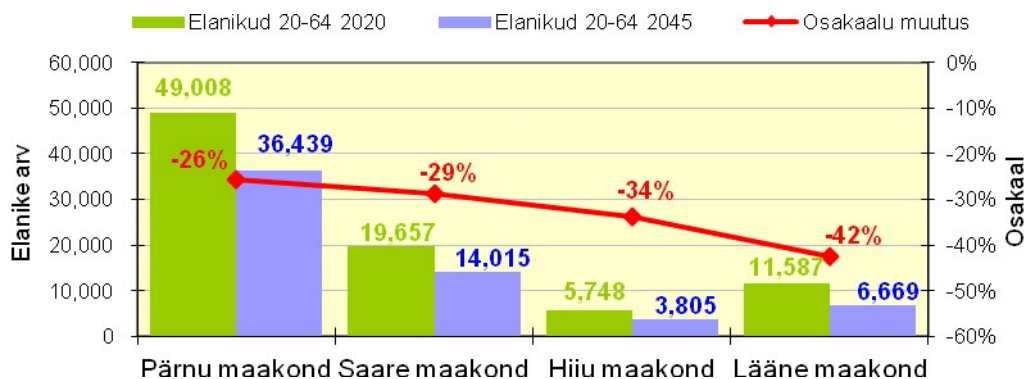
Joonis 33. Elanike arvu prognoos 2045 (allikas: Statistikaamet).

Vanusrühmade lõikes iseloomustavad prognoositavaid muutusi nelja maakonna rahvastikus joonised 34, 35, 36.

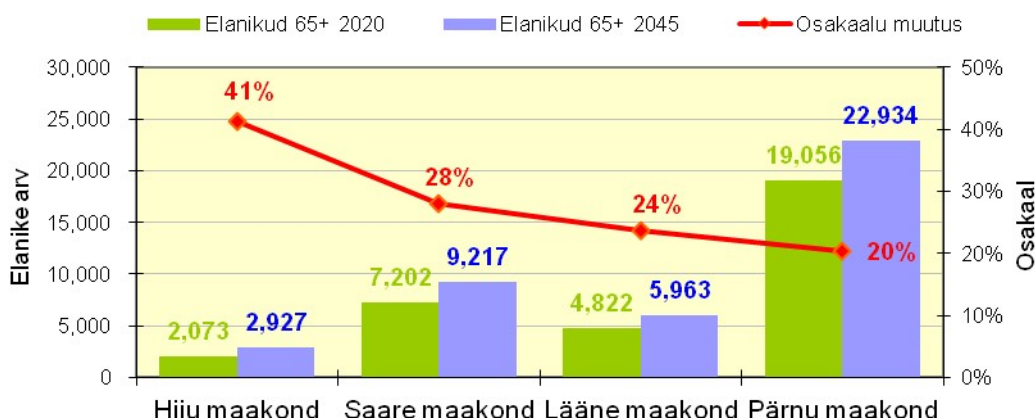

Joonis 34. Elanike arvu prognoos vanusgrupis 0-19 aastani 2045 (allikas: Statistikaamet).

²² <https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2019-077>

Joonis 35. Elanike arvu prognoos vanusgrupis 20-64 aastani 2045 (allikas: Statistikaamet).

Joonis 36. Elanike arvu prognoos vanusgrupis 65+ aastani 2045 (allikas: Statistikaamet).

Vanusegrupis 0-19 on kõige suurem elanike arvukuse langus Läänemaal, järgnevad Hiiumaa, Saaremaa ja Pärnumaa. Analoogiline elanike arvu vähenemine on ka vanusgrupis 20-64. Seevastu vanusgrupis 65+ prognoositakse elanike arvu jõudsat kasvu, Pärnumaal lausa 41%. Nimetatud trendid viitavad rahvastiku vananemisele ja noorte vähenemale juurdekasvule tööturul, et kompenseerida vanuse tõttu tööturult väljalangemist. Samas on oluline, et tööturul kasvaksid võimalused vanemaealiste töölerakendamiseks.

5.3. Tööjõud ja töötamine

Järgnevas analüüsis on elukoha aluseks Rahvastikuregistris 01.01.2020 registreeritud elukoht. Elukoha andmete puudumisel on kasutatud varasemaid Rahvastikuregistri seise, kus isikul oli registreeritud elukoht olemas. Töökoha asukoha leidmiseks on esmalt määratud isiku hõiveseisund 2019. aasta detsembri eelviimasel nädalal. Hõivatud isikutele, kellel on mitu töökohta, on leitud nende põhitöökoht järgmises järjestuses:

- 1) Töötamise registrit, mis sisaldab isiku töökohta asukohta kõige täpsemalt. Kui töökohta asukoht Töötamise registris puudus, aga isiku tööandjaks oli Eestis registreeritud asutus, ettevõtte või FIE, siis leiti töökohta asukoht Äriregistrist tööandja juriidilise aadressi järgi.
- 2) Mitteresidendist tööandja (välisettevõtte) korral leiti töökohta asukoht mitteresidentide registrist (MTA), kui oli olemas mitteresidendi Eesti aadress.
- 3) Kui tööandjaks oli füüsiline isik (mitte FIE), siis leiti töökohta asukoht tööandja elukoha alusel.
- 4) Siseministeeriumi ja Kaitseministeeriumi töötajate töökohta asukohaks on Töötamise Registri märgitud vastava ministeeriumi aadress. Siseministeeriumi töötajate töökohtaks on seetõttu

määratud töötaja elukohta maakonna keskus. Kaitseministeeriumi töötajate töökohti ei ole jaotatud.

Töökohta asukoht jäi puudu juhtudel, kui hõivatud isikul puudub tööandja (põhiliselt välismaal töötanud isikud FIDEK A-vormi alusel) või on tööandjaks mitteresident või füüsiline isik, kellel pole Eestis aadressi. Sissetulekute puhul on analüüsides näidatud inimese brutotöötasu 2019. aastal. Andmed pärinevad Maksu- ja tolliametist.

Neljas maakonnas registreeritud elanikest I käib tööle kokku 77111. Neist oma maakonnas töötab 59920 (77,7%), neist 27106 meest ja 32814 naist (Tabel 43). Ülekaalukalt enim on töötajaid Pärnumaal (45917), järgnevad Saaremaal (16311), Läänemaal (9973) ja Hiiumaa (4910) Töötajad, kelle elu ja töökoht on sama maakond, on Pärnumaal (82,5%), Saaremaal 73,9%, Läänemaal 70,6% ja Hiiumaal 60,1%. Teistesse maakondadesse käib tööle 17191 inimest, kellest enam kui pool Tallinnasse 9818 (57,1%).

Tabel 43. Elamise ja töötamise jaotus Lääne-Eesti maakondades

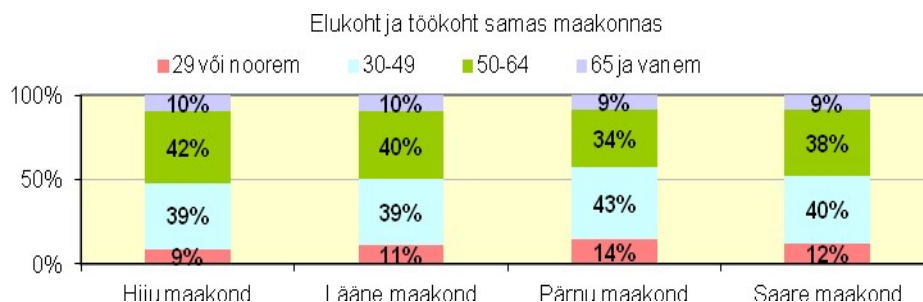
	Töötajate arv, kes elavad ja töötavad samas maakonnas		Meeste osakaal	Töötajate arv, kes elavad ja töötavad teistes maakondades		Meeste osakaal	Sealhulgas Tallinnas		Meeste osakaal väljapool kodumaakonda töötavatest meestest	Naiste osakaal väljapool kodumaakonda töötavatest naistest
	Mehed	Naised		Mehed	Naised		Mehed	Naised		
Hiiu maakond	1,325	1,625	44.9%	1,268	692	64.7%	739	451	58.3%	65.2%
Lääne maakond	3,012	4,028	42.8%	1,919	1,014	65.4%	1,105	622	57.6%	61.3%
Pärnu maakond	17,328	20,554	45.7%	5,056	2,979	62.9%	2,561	1,770	50.7%	59.4%
Saare maakond	5,441	6,607	45.2%	2,710	1,553	63.6%	1,562	1,008	57.6%	64.9%
Kokku	27,106	32,814	45.2%	10,953	6,238	63.7%	5,967	3,851	54.5%	61.7%
		59,920			17,191			9,818		

Töötajate vanuskoosseisu iseloomustab tabel 44. Parimas tööeas ja pereloomes eas, vanusgrupis 30-49, on töötajaid kokku 32 323, neist 7 492 (23,2%) töötavad kodumaakonnast väljapool.

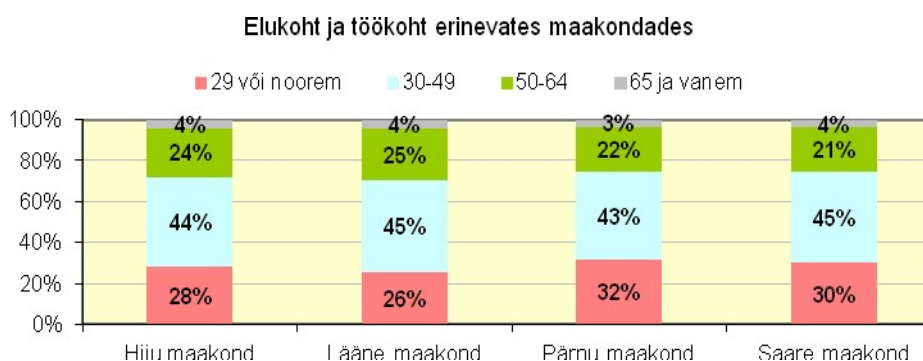
Tabel 44. Töötajate jaotus vanuse järgi

	Töötajate arv, kes elavad ja töötavad samas maakonnas				Kokku	Töötajate arv, kes elavad ja töötavad erinevates maakondades				Kokku
	29 või noorem	30-49	50-64	65 ja vanem		29 või noorem	30-49	50-64	65 ja vanem	
Hiiu maakond	1,162	1,242	289	458	3,151	553	858	464	85	1,960
Lääne maakond	2,091	2,741	1,471	463	6,766	752	1,310	740	131	2,933
Pärnu maakond	5,904	16,018	12,464	3,256	37,642	2,528	3,442	1,757	278	8,005
Saare maakond	1,602	4,830	4,497	1,028	11,957	1,263	1,882	899	167	4,211
Kokku	10,759	24,831	18,721	5,205	59,516	5,096	7,492	3,860	661	17,109

Töötamist kodumaakonnas ja väljapool vanusgruppide lõikes neljas maakonnas iseloomustavad joonised 37 ja 38.

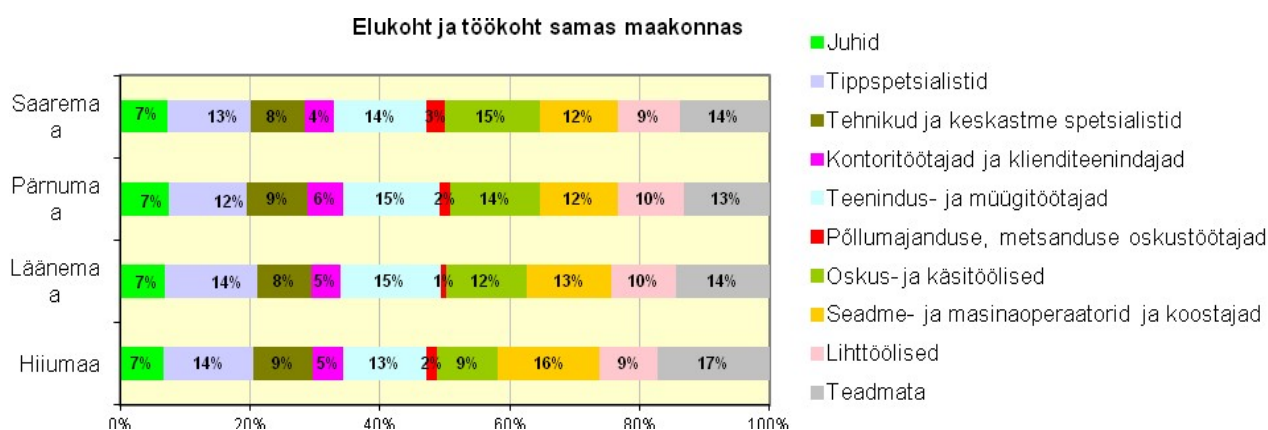

Joonis 37. Töötamine kodumaakonnas

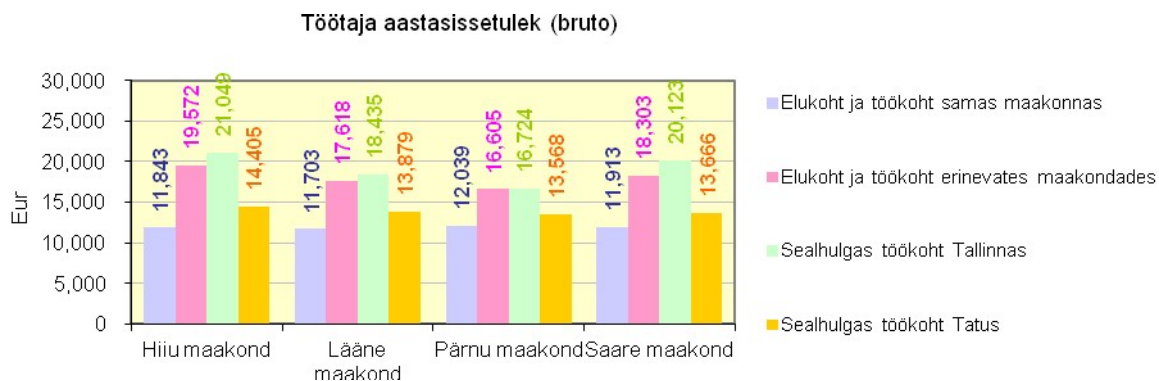
Joonis 38. Töötamine väljapool kodumaakonda

Töötajate jaotumist ameti järgi iseloomustab joonis 39. Näeme, et kodumaakonnas töötajate seas on enim esindatud teenindus ja müügitöötajad, oskus- ja käsitöölised ning tippspetsialistid.

Joonis 39. Töötajate jaotus ameti järgi

Töötajate brutotöötasust 2019. aastal annab pildi joonis 40. Näeme, et kõikides maakondades jääb töötajate brutotöötasu kodumaakonnas oluliselt alla kui töötamisel mujal. Kõige suurem sissetulekute vahe on Hiiu maakonna töötavatel, eriti kui töötatakse Tallinnas. Sama muster on ka Saare maakonna töötajate puhul.

Joonis 40. Töötajate brutotöötasu, 2019

6. Maavarad, nende kaevandamine ja perspektiivsed väärindamise võimalused

6.1. Mõisted

Ehituskruus^{23*} – osakesi läbimõõduga üle 31,5 millimeetri ei tohi olla < 35% ning osakesi läbimõõduga alla 0,063 millimeetri ei tohi olla > 12%.

Ehitusliiv* – osakesi läbimõõduga alla 0,063 millimeetri ei tohi olla > 5% ning osakesi läbimõõduga üle 31,5 millimeetri peab olema < 35%.

Ehituslubjakivi ja ehitusdolokivi – paekivi, mida kasutatakse ehitusmaterjalide tootmiseks. Kvaliteedi alusel liigitatakse kõrge- ja madalamargiliseks ehituslubjakiviks ja ehitusdolokiviks.

Dolokivi* – paekivi, mille MgO sisaldus on 14% ja enam ning lahustumatu jäägi sisaldus kuni 25%.

Järvemuda* – klastilisest, karbonaatsest või orgaanilisest ainest koosnev magevee setend, mis sisaldab orgaanilist ainet vähemalt 35% kuivaine massist. Kasutusala järgi liigitatakse järvemuda põlluväetiseks ja raviotstarbeliseks järvemudaks.

Keraamiline savi – savi, mis sobib keraamiliste toodete (telliste, ahjupottide, drenaažitorude, katusekivide, tarbekeraamika jm) tootmiseks.

Keramsiidisavi – kuumutamisel heade paisumisomadustega savi, mis sobib kergekaaluliste ja seest õõnsate savigraanulite (nn kergkruus) tootmiseks.

Kruus* – mitmekomponendiline purdsetend, milles osakesi läbimõõduga üle 31,5 millimeetri on rohkem kui 35%.

***Kõrgemargiline karbonaatkivim** – lubja- või dolokivi, mille purunemiskindluse kategooria Los Angeles katsel on ≤30 ning mille külmakindluse kategooria on kuni F₂.

Liiv* – mitmekomponendiline purdsetend, milles osakesi läbimõõduga üle 31,5 millimeetri on vähem kui 35%. Kasutusala järgi eristatakse tehnoloogilist liiva, ehitusliiva ja täiteliiva.

Lubjakivi* – paekivi, mille MgO sisaldus on kuni 14% ja lahustumatu jäägi sisaldus kuni 25%.

²³ * tähistatud mõisted pärinevad keskkonnaministri määrusest nr. 52 (17.12.2018) „Üldgeoloogilise uurimistöo ning maavara geoloogilise uuringu kord ja nõuded ning nõuded fosforiidi, metallitoorme, põlevkivi, aluskorra ehituskivi, järvelubja, järvemuda, meremuda, kruusa, liiva, lubjakivi, dolokivi, savi ja turba omaduste kohta maavarana arvelevõtmiseks“.

Madalamargiline karbonaatkivim* – lubja- või dolokivi, mille purunemiskindluse kategooria Los Angeles katsel jääb vahemikku 31–35 ning külmakindluse kategooria on kuni F₄.

Meremuda* – mineraalmaterjalist koosnev meretekkeline setend, mis sisaldab orgaanilist ainet üle 5% kuivaine massist.

Savi* – valdavalt savimineraalidest koosnev setend, mille plastsusarv on vähemalt 7. Kasutuselast lähtuvalt eristatakse tsemendisavi, raskeltsulavat savi, keraamilist savi ja keramsiidisavi.

Tarbevaru* – maavaravaru, mille geoloogilise uurituse detailsus võimaldab saada maavaravaru kaevandamiseks ja kasutamiseks vajalikud andmed.

Tarbevaru (aktiivne) * – tarbevaru on aktiivne kui selle kaevandamine ja kasutamine on õigusaktide kohaselt lubatud ning selle kaevandamine ja kasutamine on võimalik, arvestades keskkonnakaitset.

Tehnoloogiline liiv* – liiv, mille SiO₂ sisaldus ei tohi olla < 95%, Al₂O₃ sisaldus ei tohi olla > 4% ega Fe₂O₃ sisaldus > 0,6%.

Tehnoloogiline lubjakivi* – lubjakivi, mille CaO > 50% ning lisandite ja lahustumatu jäägi (SiO₂ + R₂O₃) sisaldus <10%.

Tehnoloogiline dolokivi* – dolokivi, mille MgO > 18% ning lisandite (SiO₂ + R₂O₃) sisaldus <5%.

Turvas* – lagunenud taimejäänustest koosnev setend, mille mineraalainete sisaldus ei ületa 35% kuivaine massist. Kasutuselade järgi liigitatakse vähelagunenud ja hästilagunenud turbaks.

Täitedolokivi* – dolokivi, mis ei vasta kõrgemargilise dolokivi ega tehnoloogilise dolokivi nõuetele ning ei sobi ka viimistluskiviks.

Viimistlusdolokivi* – dekoratiivne ja poleeritav dolokivi, mis vastab kõrgemargilise paekivi nõuetele.

6.2. Maavarade varud ja kaevandamismahud Lääne-Eesti maakondades

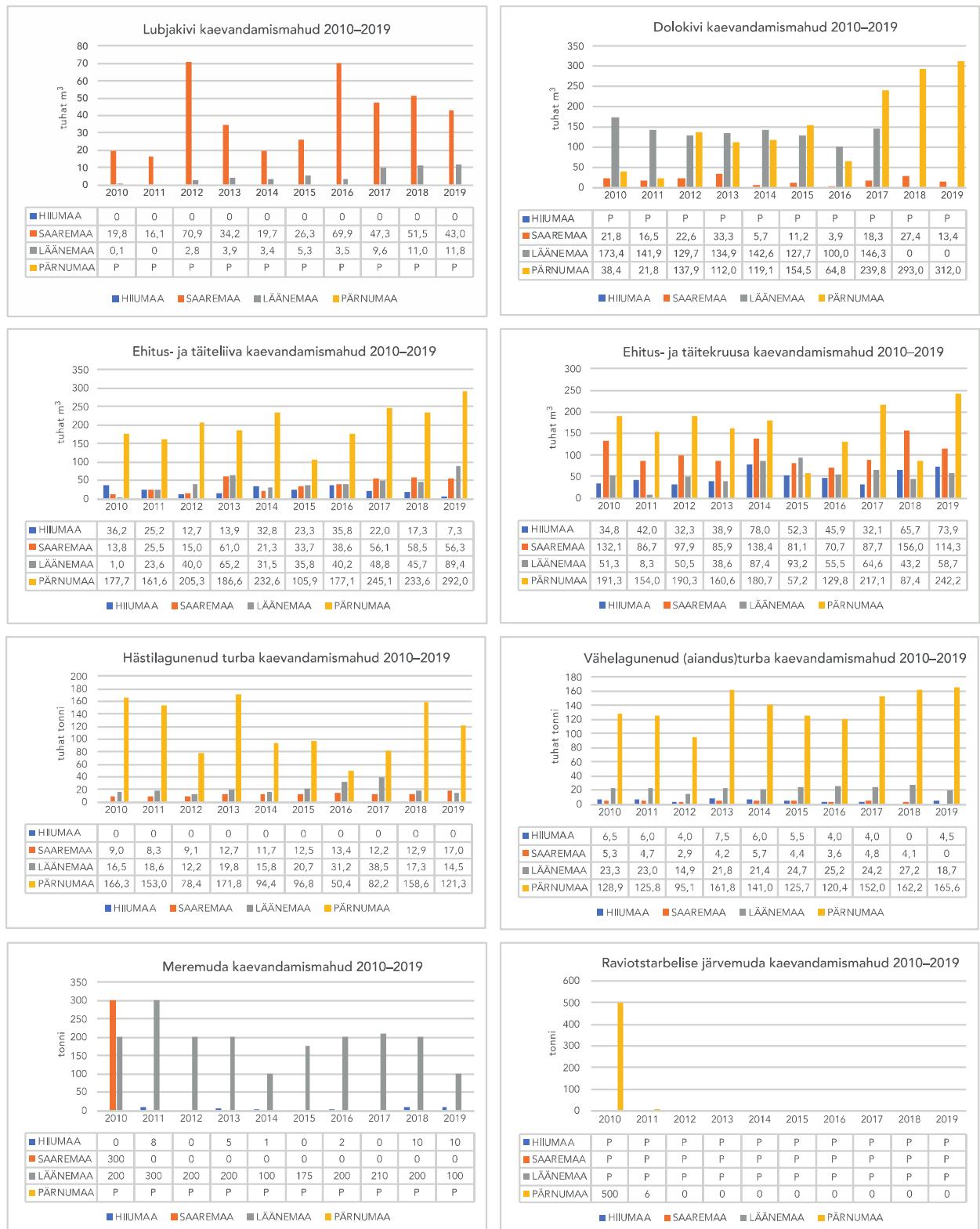
Peamisteks Lääne-Eestis kaevandatavateks maavaradeks on ehitusmaavarad (lubjakivi, dolokivi, liiv ja kruus) ning turvas. Vähestes mahtudes on viimase kümne aasta jooksul kaevandatud veel meremuda ja raviotstarbelist järvemuda. Ehkki Keskkonnaregistri maardlate nimistus on Pärnu ja Saare maakondades arvel keraamilise savi ja keramsiidisavi aktiivne tarbevaru, ei ole neid maavarasid viimase kümne aasta jooksul kaevandatud. 31.12.2019 seisuga on keraamilise savi aktiivne tarbevaru Pärnu maakonna Arumetsa maardlas (60 700 m³) ja Saare maakonna Sakla maardlas (610 000 m³); keramsiidisavi aktiivne tarbevaru on arvel vaid Arumetsa maardlas (8 046 000 m³). Võrreldes maavarade aktiivse tarbevaru jääkvaru (tabelid 45) viimasel kümnel aastal toimunud kaevandamismahudega (joonis 41), võib järeldada, et kaevandamist võimaldava tarbevaru osas on maavarade varustuskindlus Lääne-Eestis pikemas perspektiivis tagatud. Küll aga võib varustuskindlust mõjutada kaevandatava maavara kvaliteet lähtuvalt maavara kasutuselast. Näitena võib tuua paekiviga varustuskindluse Pärnu maakonnas, kus Eesti Geoloogiateenistuse poolt 2020. aastal valminud uuringu „Ehitusmaavarade levik, kaevandamine ja kasutamine Pärnu maakonnas“ alusel on Pärnu maakonna varustatuse tagamiseks ehitusotstarbeliste karbonaatsete kivimitega aastani 2030 (lk. 140) „hinnanguline paekivi vajadus kokku üle 3,2 mln m³, mida peamiselt kasutatakse riigiteede ehituseks ning remondiks (ligi 2,2 mln m³) ja Rail Baltica (RB) rajamiseks aastatel 2020–2026 (üle 0,8 mln m³). Ülejäänud väiksemad tarbijad, sh KOVid vajavad ligikaudu 0,2 mln m³“. Ehkki aktiivne dolokivi tarbevaru Pärnu maakonna maardlates on 34 miljonit tonni, on enamik kohalikust dolokivist saadav killustik madalamargiline ning riigiteede ja RB ehituseks on maakonda vaja täiendavalt sisse tuua kõrge kvaliteedilist lubjakivikillustikku.

Tabel 45. Hiiu, Saare, Lääne ja Pärnu maakondades kaevandatavate maavarade aktiivse tarbevaru jääkvaru (31.12.2019 seisuga).

Maavarad		Aktiivne tarbevaru maardlates (31.12.2019)				
		HIIU	SAARE	LÄÄNE	PÄRNU	
lubjakivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline lubjakivi	250,0	37,6	0	maardlad puuduvad	
	ehituslubjakivi	10,5	6959,1	495,5		
	viimistluslubjakivi	maardlad puuduvad				
	täitelubjakivi					
dolokivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline dolokivi	maardlad puuduvad	818,0	maardlad puuduvad	10838,6	
	ehitusdolokivi		7475		21989,2	
	viimistlusdolokivi		2465		0	
	täitedolokivi		158,2		2346,1	
savi (tuhat m ³)	keraamiline	0	610	0	60,7	
	keramsiidi	maardlad puuduvad				8046
ehitus- ja täiteliiv (tuhat m3)		40357,8	3748,6	8854,8	26194,7	
ehitus- ja täitekruus (tuhat m3)		4199,4	5652,5	5296,6	6504,7	
turvas (tuhat tonni)	hästilagunenud	458,6	1733,7	2809,2	42810,5	
	vähelagunenud	59,8	88,2	711,8	19556,6	
meremuda (tonni)		273800	918800	181200	maardlad puuduvad	
raviotstarbeline järvemuda (tonni)		maardlad puuduvad				63900

Lääne-Eesti maakondades toimunud maavarade kaevandamismahtude dünaamika ajavahemikul 2010–2019 on esitatud joonisel 33, mis on koostatud Maa-ameti poolt iga-aastaselt koostatava maavaravarude koondbilansside andmestiku alusel²⁴.

²⁴ <https://geoportaal.maaamet.ee/est/Ruumiandmed/Geoloogilised-andmed/Maardlad/Maavaravarude-koondbilansid-p193.html>

Joonis 41. Maavarade kaevandamismahud Hiiu, Saare, Lääne ja Pärnu maakondades aastatel 2010 – 2020. P – vastava maavara maardlaid ei ole registreeritud Keskonnaregistri maardlate nimistus

6.3. Maavarade kaevandamine ja varud Hiiu, Saare, Lääne ja Pärnu maakondades

Maavarade aktiivse tarbevaru jääk (31.12.2019 seisuga) koos 2019. aastal toimunud kaevandamismahtudega Pärnu, Lääne, Saare ja Hiiu maakondades on esitatud Maa-ameti poolt igaaastaselt koostatava maavaravarude koondbilansi alusel²⁵.

6.4. Maavarade kaevandamine ja varud Hiiu maakonnas

Tabel 46. Hiiu maakonna maavarade aktiivne tarbevaru (31.12.2019) ja kaevandamismahud

Hiiu maakonna maavarad		Aktiivne tarbevaru (31.12.2019)	Kaevandamismaht 2019. aastal
lubjakivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline lubjakivi	250,0	0
	ehituslubjakivi	10,5	0
dolokivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline dolokivi	maardlad puuduvad	
	viimistlusdolokivi		
	ehitusdolokivi		
	täitedolokivi		
savi (tuhat m ³)	keraamiline	maardlad (aktiivse tarbevaruga) puuduvad	
	keramsiidi	maardlad puuduvad	
ehitus- ja täiteliiv (tuhat m ³)		40357,8	7,3
ehituskruus (tuhat m ³)		4199,4	73,9
turvas (tuhat tonni)	hästilagunenud	458,6	0
	vähelagunenud	59,8	4,5
meremuda (tonni)		273800	10,0
raviotstarbeline järvemuda (tonni)		maardlad puuduvad	

2019. aastal kaevandati Hiiu maakonnas vaid ehituskruusa (73 900 m³), ehitusliiva (7 300 m³), vähelagunenud turvast (4 500 tonni) ning Käina lahest meremuda (10 tonni).

Ehitusliiva leidub Hiiumaal 18 maardlas ning täiteliiva neljas maardlas. Täiteliiva 2019. aastal ei kaevandatud ning ehitusliiva kaevandamine toimus vaid Malvaste ja Määvli maardlates. Peamiselt kaevandati Hiiumaal ehituskruusa, mida leidub kuues maardlas, kuid kaevandati kolmes – Määvli, Prassi ja Suurepsi maardlates. Aastatel 2010–2019 toimunud ehitus- ja täiteliiva kaevandamistegevuses Hiiumaal on näha kaevandamismahtude olulist vähenemist, samas ehitus- ja täitekruusa kaevandamismahud on kasvanud.

Hiiumaal on kolm turbamaardlat, kuid AS Hiiu Turvas poolt kaevandati vähelagunenud aiandusturvast vaid Pihla maardlas.

²⁵ (https://geoportaal.maaamet.ee/docs/geoloogia/koondbilanss_2019.pdf?t=20200526081544)

Keskonnaregistri maardlate nimistu andmetel on Ninametsa maardlas aktiivse tarbevaruna arvel 250 000 m³ tehnoloogilist lubjakivi ning Suuremõisa maardlas – 10 500 m³ ehituslubjakivi. Viimase 10 aasta jooksul ei ole Hiiumaal paekivi kaevandamist toimunud.

6.5. Maavarade kaevandamine ja varud Saare maakonnas

Tabel 47. Saare maakonna maavarade aktiivne tarbevaru (31.12.2019) ja kaevandamismahud.

Saare maakonna maavarad		Aktiivne tarbevaru (31.12.2019)	Kaevandamismaht 2019. aastal
lubjakivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline lubjakivi	37,6	0,2
	ehituslubjakivi	6959,1	42,8
dolokivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline dolokivi	818,0	0
	viimistlusdolokivi	2465	7,3
	ehitusdolokivi	7475	6,1
	täitedolokivi	158,2	0
savi (tuhat m ³)	keraamiline	610	0
	keramsiidi	maardlad puuduvad	
ehitus- ja täiteliiv (tuhat m ³)		3748,6	56,3
ehitus- ja täitekruus (tuhat m ³)		5652,5	114,3
turvas (tuhat tonni)	hästilagunenud turvas	1733,7	17,0
	vähelagunenud turvas	88,2	0
meremuda (tonni)		918800	0
raviotstarbeline järvemuda (tonni)		maardlad puuduvad	

Saare maakonnas kaevandatakse peamiselt ehitusmaavarasid, mida põhiliselt kasutatakse teede ehitamisel ja hooldamisel. Suurimad kaevandatud kogused 2019. aastal olid (lisatabel 3): ehituslubjakivi – 42 800 m³, ehituskruusa – 114 300 m³, ehitus- ja täiteliiva – 56 300 m³. Kogu kaevandatud ehituslubjakivi kogus pärines Kogula karjäärist.

Väiksemas mahu kaevandati ehitusmaavaradest viimistlus- ja ehitusdolokivi (7 300 m³ ja 6 100 m³) ning tehnoloogilist lubjakivi – 200 m³. Kaarma, Selgase ja Kopli maardlates kaevandati peamiselt viimistlusdolokivi. Suurimas mahu kaevandati ehitusdolokivi Maravo AS poolt Tagavere maardlas (5 900 m³). Tehnoloogilist lubjakivi kaevandas AS Limex Lümada-Mõisaküla maardlas ning peamiselt kasutati tehnoloogilist lubjakivi lubja põletamiseks.

Saare maakonnas leidub ehitusliiva 20 maardlas ja täiteliiva kaheksas maardlas – neist kaevandati 2019. aastal 10 maardlas. Kõige enam kaevandati purdsetetest ehituskruusa, mida Saaremaal leidub 21 maardlas (kaevandati kaheksas maardlas). Täitekruusa leidub ühes maardlas.

Hästilagunevat turvast kaevandas OÜ MV Turvas Koigi, Pelisoo ja Piila maardlatest kokku 17 000 tonni. Meremuda (300 tonni) kaevandati Saaremaal AS Kuresaare Sanatoorium poolt Mullutu-Suurlahe maardlast viimati 2010. aastal.

Saare maakonnas on kõigi kaevandatavate maavarade osas tagatud pikaajaline varustuskindlus (lisatabel 3). Kõige enam kaevandatakse maakonnas ehituskruusa, kuid ka selle maavara teadaolev aktiivne tarbevaru tagaks viimase viie aasta keskmise kaevandamismahu alusel järgneva kaevandamisvõimaluse veel 55 aastaks.

6.6. Maavarade kaevandamine ja varud Lääne maakonnas

Tabel 48. Lääne maakonna maavarade aktiivne tarbevaru (31.12.2019) ja kaevandamismahud.

Lääne maakonna maavarad		Aktiivne tarbevaru (31.12.2019)	Kaevandamismaht 2019. aastal
lubjakivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline lubjakivi	0	0
	ehituslubjakivi	495,5	11,8
dolokivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline dolokivi	maardlad puuduvad	
	viimistlusdolokivi		
	ehitusdolokivi		
	Täitedolokivi		
savi (tuhat m ³)	keraamiline	maardlad (aktiivse tarbevaruga) puuduvad	
	keramsiidi	maardlad puuduvad	
ehitus- ja täiteliiv (tuhat m ³)		8854,8	89,4
ehitus- ja täitekruus (tuhat m ³)		5296,6	58,7
turvas (tuhat tonni)	hästilagunenud turvas	2809,2	14,5
	vähelagunenud turvas	711,8	18,7
meremuda (tonni)		181200	100,0
raviotstarbeline järvemuda (tonni)		maardlad puuduvad	

Läänemaal olid 2019. aastal suurimad ehitusliiva ja ehituskruusa kaevandamismahud (tabel 45). Maakonnas leidub ehitusliiva 15 maardlas ja täiteliiva ühes maardlas, neist kaevandati kuues. Ehituskruus on arvel kuues maardlas, kaevandati kolmes maardlas. Täiteliiva ja -kruusa ei kaevandatud.

Haapsalu lähedastes Pusku ja Ungu-Sepaküla maardlates kaevandati 11 800 m³ ehituslubjakivi.

Turvast leidub maakonnas seitsmes maardlas, neist kasutusel on kaks maardlat. Turba kaevandamisega tegelevad Läänemaal OÜ Kekkilä Eesti (Niibi maardlas) ja Torf AS (Laiküla maardlas).

OÜ Ravimuda kaevandas raviotstarbel kasutamiseks 100 tonni meremuda Haapsalu Tagalahes.

Kaevandatud maavarade kogused on viimase aastakümne lõikes olnud üsna stabiilsed. Märgatav on vaid ehitusliiva kaevandamismahu kasv aastatel 2010–2019.

Seoses 2017. aastal toimunud haldusreformiga vähenes Läänemaa pindala ning enam kui 100 000 m³-se aastase kaevandusmaha Kurevere dolokivi maardla kuulub nüüd Pärnu maakonda.

Kõigi Lääne maakonnas kaevandatavate maavarade osas on pikaajaline varustuskindlus tagatud (tabel 45).

6.7. Maavarade kaevandamine ja varud Pärnu maakonnas

Pärnu maakonna maavarade aktiivne tarbevaru ja kaevandamismahud on esitatud tabelis 49.

Tabel 49. Pärnu maakonna maavarade aktiivne tarbevaru (31.12.2019) ja kaevandamismahud

Pärnu maakonna maavarad		Aktiivne tarbevaru (31.12.2019)	Kaevandamismaht 2019. aastal
lubjakivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline lubjakivi	maardlad puuduvad	
	ehituslubjakivi		
dolokivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline dolokivi	10838,6	93,6
	viimistlusdolokivi	0	0
	ehitusdolokivi	21989,2	209,3
	täitedolokivi	2346,1	9,1
savi (tuhat m ³)	keraamiline	60,7	0
	keramsiidi	8046	0
ehitus- ja täiteliiv (tuhat m ³)		26194,7	292,0
ehitus- ja täitekruus (tuhat m ³)		6504,7	242,2
turvas (tuhat tonni)	hästilagunenud turvas	42810,5	121,3
	vähelagunenud turvas	19556,6	165,6
meremuda (tonni)		maardlad puuduvad	
raviotstarbeline järvemuda (tonni)		63900	0

Võrreldes teiste Lääne-Eesti maakondadega on Pärnumaal suurimad ehitusmaavarade (dolokivi, ehitusliiv ja -kruus) ning turba varud (tabel 41), kuid ka nende maavarade kaevandamine toimub suurimates mahtudes (lisajoonis 1). Geoloogilisest ehitusest tingituna esineb paekivi vaid Pärnumaa põhjaosas – Pärnu jõest põhja poole jääval alal. Ehitusdolokivi kaevandati peamiselt Anelema maardlas (174 700 m³; OÜ Forek) ning vähemal määral Tarva maardlas (34 600 m³; Kivikandur OÜ). Virtsu lähedases Kurevere maardlas kaevandas Nordkalk AS 93 600 m³ tehnoloogilist dolokivi.

Ehitusliiva leidub Pärnumaal 30 maardlas ning täiteliiva 29 maardlas; 2019. aastal kaevandati maakonnas liiva 15 maardlas. Ehituskruusa varu on Pärnu maakonnas arvel 34 maardlas ning täitekruus – ühes maardlas; 2019. aastal toimus ehituskruusa kaevandamine Pärnumaal 17 maardlas.

Maakonnas suurimaks ehitusmaavarade tarbijaks on Pärnu linn. Seoses Rail Baltica ehitustööde algusega, vajatakse lähitulevikus suurenenud kogustes täitematerjale raudtee muldkeha ja muldkeha kaitsekihi ehitamiseks, aga samuti raudtee hooldustee ja raudteega ristuvate teede ümberehituseks. Raudtee muldkeha kaitsekihi ehitamine ehituspaekivist suurendab aastaseid ehitusdolokivi kaevandusmahte Pärnumaal 2–3 korda, mis 10 aasta perspektiivis tingib maakonnas ehituspa-

varustuskindluse alanemise kriitilise piiri lähedale^{26–27}. Varustusolukorra leevendamiseks soovitatakse Teede Tehnokeskuse (2017) uuringu alusel Pärnumaal kaevandamisloa taotluste rahuldamist Tarva, Tamme või Kobra dolokivikarjääride avamiseks.

Purdsetete kasutamisel teedeehituses on oluliseks kriteeriumiks setete savi- ja tolmusisaldus, mis lisaks terasuursele mõjutab liiva ja kruusa filtratsiooniomadusi ehk veejuhtivust. Teede Tehnokeskuse (2017) uuringu alusel on Pärnumaal vähe madala savi- ja tolmusisalduse arvestusega liiva ning kruusa varusid ning nendega varustuskindlust peetakse kriitiliseks. Varustuskindluse tõstmiseks soovitatakse laiendada kaevandamist Kamali maardlas ja avada madala peenosiste sisaldusega Kingu (<3%), Võiste (<3%) ja Tõitoja (<8%) liivakarjäärid Võiste maardlas.

Pärnu maakonnas on registreeritud 34 turbamaardlat ning 2019. aastal kaevandati turvast seitsmes maardlas. Suurim kogus turvast kaevandati Lavassaare maardlast, kus kaheksal tootmisalal kaevandasid AS Tootsi Turvas, Jiffy Products Estonia AS, AS Nurme Turvas ja ASB Greenworld Eesti OÜ kokku 100 600 tonni hästilagunenud ja 142 700 tonni vähelagunenud turvast. Lisaks Lavassaare maardlale kaevandati Pärnumaal turvast veel Kavasoo, Kõrsa, Kõverdama, Mõksi, Pööravere ja Rääma maardlates.

Võttes arvesse viimasel kümnel aastal Pärnumaa maavarade kaevandamismahtusid (joonis 32), on koguliselt maakonnas kaevandatavate maavarade varustuskindlus tagatud (tabel 54). Maavarade kasutamisel võivad probleemiks kujuneda ehitusmaavara kasutusala lähtuvad nõuded maavara kvaliteedile, mis eriti Rail Baltica trassi rajamise vajadusi arvestades muudab maakonnas kriitiliseks varustuskindluse kõrgemargilise paekivi ja madala peenosiste sisaldusega liiva-kruusa osas.

6.8. Lääne-Eestis kaevandatavate maavarade kasutamine ja väärindamise võimalused

Maa-ameti poolt iga-aastaselt koostatava maavaravarude koondbilansside andmestiku alusel²⁸ kaevandatakse Hiiu, Saare, Lääne ja Pärnu maakondades peamiselt ehitusmaavarasid (lubjakivi ja dolokivi ning liiv ja kruus) ja turvast (lisajoonis 1, lisatabelid 2–5). Keskkonnaregistri maardlate nimistus on nendes maakondades lisaks ehitusmaavarade ja turba maardlatele registreeritud veel keraamilise savi ja keramiidisavi ning meremuda ja raviotstarbelise järvemuda maardlad.

Kuna Eestis kaevandatavate mitteenergeetiliste maavarade edasiste kasutusala kohta detailseid statistilisi andmeid ei koguta, siis põhineb järgnev ülevaade suuresti internetis leitava informatsiooni alusel.

6.9. Ehituspaekivi kasutusala ja väärindamise võimalused

Eestis kaevandatavast ehituspaekivist toodetakse erineva terasuursega killustikku, millest suurimat osa kasutatakse maanteede ehitus- ja hooldustöödel. Teine suurim ehituspaekivist valmistatud killustiku tarbija Eestis on ehitusmaterjalitööstus, kus killustikku vajatakse erinevate betoonisegude ja -toodete valmistamisel. Suurim paekivi kasutuspotentsiaal on kõrgemargilisel paekivil (purunemiskindluse näitaja Los Angeles katsel on ≤ 30 ning külmakindluse kategooria on kuni F_2), sest

²⁶ Teede Tehnokeskus, 2017. Rail Balticu ehitamiseks vajalike ehitusmaavarade varustuskindluse uuring (lõpparuanne), Tallinn, 168 lk.

²⁷ Skepast & Puhkim OÜ, 2017. Rail Balticu ehitamiseks vajalike ehitusmaavarade varustuskindluse uuring (uuringu kokkuvõte), Tallinn, 26 lk.

²⁸ <https://geoportaal.maaamet.ee/est/Ruumiandmed/Geoloogilised-andmed/Maardlad/Maavaravarude-koondbilansid-p193.html>

suure liikluskoormusega teid, mille 20 aasta eeldatav keskmine ööpäevane liiklussagedus on enam kui 6000 autot, tohib Maanteeameti poolt koostatud „Killustikust katendikihtide ehitamise juhise“ (2016; tabel 41) alusel ehitada vaid kõrgemargilisest paekivist.

Tehnoloogilist dolokivi kasutatakse laialdaselt linnu- ja loomasöötade valmistamisel ning tulekindlate kivivillade tootmisel. Tehnoloogilisest lubjakivist toodetakse erineva terasuurusega fillereid, mida kasutatakse ehitusmaterjalide tööstuses ja paberitööstuses, aga ka teekatete asfaldisegudes happesuse neutraliseerimiseks. Eestis toimub tehnoloogilise lubjakivi kaevandamine vaid Kesk-Eestis asuvas Karinu karjääris ning seda kasutatakse Rakke tootmiskeskuses lubja põletamiseks ja fillerite tootmiseks. Rakkes toodetud kustutamata lupja on põhiliselt kasutatud põlevkivielektri jaamades tekkivate vääveldioksiidi heitmete sidumiseks. Väiksemahuline ehituslubja tootmine toimub ka Lääne-Saaremaal, kus AS Limex toodab krohvilupja ehitus- ja restaureerimistöode tarbeks.

Tehnoloogilise lubja- ja dolokivi kasutuse laienemist Eestis ja naaberriikides ei ole ette näha. Lubjatööstuse arenguperspektiivile mõjuvad negatiivselt kiiresti kasvanud CO₂ kvoodi hinnad. Tehnoloogilisest dolokivist väärindatud tooted on enamasti suhteliselt madala maksumusega – seetõttu on ekspordi eesmärgil tehnoloogilist dolokivi majanduslikult otstarbekas kaevandada vaid väljaveosadamate vahetus läheduses (logistikakulude alandamiseks) ning kaevandajal peaksid olema pikaajalised lepingud tehnoloogilist dolokivi väärindavate töötlemistehastega.

Kõige kvaliteetsem kõrgemargiline lubjakivi Eestis on Vao kihistu lubjakivi, mis levib Põhja-Eestis lääne-idasuunalise vööndina kvaternaarisetete all. Seoses arvukate asulate paiknemisega Vao kihistu avamuslal ning uute looduskaitsete piirangutega, on Harjumaal lähiajal tekkimas kriitiline olukord kõrgemargilise lubjakiviga varustatuses. Kuna Rail Baltica raudteetrassi muldkeha kaitsekihi ehitamiseks vajatakse suures mahus kõrge kvaliteedilise lubjakivi killustikku, siis eeldatakse ka Pärnumaal RB trassi ehitamise käigus kohaliku kõrgemargilise lubjakivi tarbevarude vähenemist kriitilise piirini. Alternatiiviks võib kujuneda vajadus tarnida Pärnumaale Vao kihistu kõrgemargilist lubjakivi Lääne-Viru maakonna maardlatest.

6.10. Ehitusliiva ja -kruusa kasutusala ja väärindamise võimalused

Ehituskruusa kasutatakse Eestis peamiselt teede ehitamiseks ja korrashoiuks. Ehitusliiva põhilised kasutajad on nii ehitusmaterjalide tööstus (peamiselt erinevate ehitussegude ja betooni valmistamisel) kui ka teedeehitus (peamiselt täitematerjalina teede aluskihtide rajamisel). Kuna looduslikku liiva ja kruusa leidub praktiliselt kõikjal, siis ei oma need maavarad odava maksumuse tõttu ekspordipotentsiaali. Ka on liival piiratud väärindamise võimalused kõrge turunõudlusega toodeteks.

6.11. Keraamilise ja keramiidisavi kasutusala ja väärindamise võimalused

Pärnu maakonnas on arvel nii keraamilise kui ka keramiidisavi aktiivne tarbevaru, Saare maakonnas aga on arvel vaid keraamilise savi aktiivne tarbevaru (lisatabel 1). Keraamilist savi on Eestis ajalooliselt kasutatud ehitustelliste tootmisel. Näiteks Pärnumaal tegutses 1930ndate aastate algul 13 tellisetööstust.

Häädemeeste lähedal Pärnumaa lõunaosas asub suur Arumetsa savimaardla, mille aktiivne tarbevaru 31.12.2019 seisuga on enam kui 8 miljonit m³, kuid viimati kaevandati selles maardlas keramiidisavi kergkruusa tootmiseks 2008. aastal (61 400 m³). Keramiidisavi kaevandamise lõpetamise Arumetsa karjääris tingis 2008. aasta majanduskriis, mille järel välisomanik otsustas lõpetada keramiidisavist kergkruusa tootmise Saint-Gobaini kontserni kuuluvas Häädemeeste tehases. Edaspidine

ehitusplakkide ja -silluste tootmine peamiselt Eesti turu tarbeks on Häädemeestes toimunud väismaalt sisseveetud kergkruusast. Enne 2008. aasta majanduslangust toodeti 2006. aastal Häädemeeste tehases 387 000 m³ kergkruusa, millest valmistati 435 000 m³ kergkruusaplokke²⁹.

Kuna ehitusmaterjalide tööstuses on suur konkurents, siis on keraamilise savi ja keramsiidisavi kasutuse laiendamine Eestis vähetõenäoline. Arumetsa maardlas on keramsiidisavi koheselt kaevandatav aktiivne tarbevaru olemas, kuid kohaliku keramsiidisavi kaevandamine ja sellest kergkruusa valmistamine on ilmselt ka tulevikus majanduslikult vähemtulus kui samalaadse kergkruusa sissetoomine Saint-Gobaini kontserni teistest kergkruusa tootvatest tehastest. Lisaks Arumetsa maardlale on keramsiidisavi Eestis arvel veel Rapla maakonnas asuvas Vana-Vigala maardlas.

6.12. Hästilagunenud ja vähelagunenud turba kasutusala ja väärindamise võimalused

Eesti on üks sooderikkamaid piirkondi Põhja-Euroopas, kus soode all on enam kui viiendik territooriumist. Alates 2017. aastast on turba kaevandamine võimalik vaid nendel aladel, mis on loetletud keskkonnaministri määruses nr 87 „Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade ning kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekiri“ (kehtiv alates 01.01.2017).

Lääne-Eestis toimub turba kaevandamine suurimas mahus Pärnu maakonnas (joonis 32), kus on arvel ka kõige suuremad vähelagunenud ja hästilagunenud turba aktiivsed tarbevarud (tabel 41). Enim kaevandatakse turbarabades pealmist kihti moodustavat vähelagunenud turvast, mida peamiselt kasutatakse kasvusubstraadina taimekasvatuses ning mis on maavarade osas oluliseks eksporditavaks. Näiteks ühe Eesti suurima turbatootja – AS Tootsi Turvas turbatoodangust moodustab eksport umbes 80%. Pärnumaal kaevandatava kasvuturba ekspordi peamised sihtriigid on Holland, Saksamaa, Belgia ja Hispaania, kus turvast kasutatakse kasvusubstraadina köögiviljade ja lillede kasvatamiseks katmikaladel. Kasvuturba ekspordimahud Eestist on viimastel aastatel olnud ca 5% kasvutrendis.

Rabade alumistes kihtides esinev hästilagunenud turvas on ajalooliselt olnud peamiselt kasutatav kütteturvana, mis koos hakkepuiduga sobib kasutamiseks väikeasulate katlamajades ning suuremates elektri ja soojuste koostootmisjaamades. Viimastel aastatel on Pärnumaa turbatootjad suurendanud ka hästilagunenud freesturbast toodetud kasvusubstraatide ekspordi. Turbaäri mahuks Eestis oli 2017. aastal pea 100 miljonit eurot.³⁰

Lisaks kasvu- ja kütteturba kaevandamisele ning kasvuturbast kasvusubstraatide tootmisele oleks Eesti turba üheks perspektiivsemaks kasutusala tulevikus veel absorbentide tootmine õli- ja kemikaalide (nt tolueeni, atsetooni jt) reostuste likvideerimiseks.³¹ Vastavate absorbentide tootmisel töödeldakse peenjahvatatud turvast pindaktiivsete ainetega. Et kiirendada absorbentturbasse kokkukogutud õlijääkide lagundamist, lisatakse neisse teatavaid mikroorganismide kooslusi.

Teine turbakasutuse perspektiivne valdkond on turbast mitmesuguste filtermaterjalide tootmine, eraldamaks keskkonnakahjulikke ühendeid kaevandusvetest ning olmereoveest. Spetsiaalseid turbafiltreid kasutati näiteks Tšernobõli tuumajaama katastroofi tagajärgede likvideerimisel osalenud rasketehnika puhastamisel tekkinud radioaktiivse heitvee kogumiseks ja selle puhastamiseks

²⁹ <https://www.aripaev.ee/uudised/2011/09/03/haademeeste-tehases-jai-140-tootajast-alles-8>

³⁰ <https://www.pollumajandus.ee/uudised/2017/05/09/turbaari-eestis-kaks-korda-sada>

³¹ Olga, R., Viktor, R., Alexander, I., Zinnur, S. and Alexandra, P., 2015. Adsorption of hydrocarbons using natural adsorbents of plant origin. *Procedia Chemistry*, 15, pp.231-236.

kriisikolde äärealal asunud puhastusjaamades.³² Kuna turbas sisalduvad humiinhapped on võimelised aktiivselt siduma ka heitvetes sisalduvaid raskemetalle (Cu, Pb, Cr, Hg jt), siis laborikatsete andmetel on humiinhapeterikast turvast võimalik kasutada ka heitvete ja kaevandusvete puhastamiseks.

Üheks kõige innovaatilisemaks ja suure turunõudlusega turbakasutuse valdkonnaks võib pidada turbast aktiveeritud söe tootmist, mida laialdaselt kasutatakse heitvee puhastites, gaaside puhastusprotsessides ja raskemetallide sidumiseks. Parimaks tooraineks aktiveeritud söe tootmisel on vähese mineraalainete sisaldusega (< 2%), kuid kõrge lagunemisastmega turvas. Soomes on kohalikust turbast aktiveeritud söe tootmist põhjalikult uuritud³³ ning Eestiski turvast kaevandav Soome kontsern Vapo Oy ehitab 25M eurot maksma minevat turbast aktiveeritud söe tootmise tehas Ilomantsis, Ida-Soomes.³⁴ Rajatav tehas peaks tootmist alustama 2021. aasta algul. Aktiveeritud söe turumahuks Euroopas hinnatakse ca 300 000 tonni aastas ning turundusanalüüsid näitavad, et nõudlus selle järele kasvab 3–6% aastas. Tänapäeval tuuakse aktiveeritud sütt Euroopasse sisse peamiselt Aasias ja Põhja-Ameerikas asuvatest tehasest.

Tervishoiuvaldkonnas on turvas leidnud kasutust balneoloogilise turbana raviprotseduuride läbiviimiseks taastusravis – esmajooneliseks valude leevendamiseks lihaste ülekoormussündroomide puhul. Põhitoimeaineks turbas ja ka ravimudas on bioaktiivsed humiinhapped ning tavaliselt kasutatakse eelsoojendatud peenestatud turvast koos ravimudaga kas mähistena või massaažiprotseduuride läbiviimisel. Eestis on balneoloogilise turba omadusi ja varusid uuritud geoloog Mall Orru eestvedamisel³⁵. Nende uuringute käigus on raviotstarbeks sobiva turba varu tehtud kindlaks seitsmes Eesti rabas, sh Kõverdama rabas Pärnumaal, kus balneoloogilise turba varu on 226 000 tonni³⁶.

Eesti turvast kasutatakse ka kosmeetikatööstuses looduskosmeetika tootmisel. Eestis on turbast looduskosmeetika tootmisel tuntumad tegijad Aesti Skincare OÜ³⁷, Turbliss OÜ³⁸ ja Vestige Verdant OÜ³⁹. Turbast toodetakse näomaske, turbašampoone ja dušikreeme; turbaveest aga looduslikke nahapuhastajaid ja -toonikuid.

6.13. Meremuda ja raviotstarbelise järvemuda kasutusala ja väärindamise võimalused

Lääne-Eestis leidub nii meremuda (Haapsalu Tagalahes, Käina lahes Hiiumaal ja Mullutu-Suurlahes Saaremaal) kui ka raviotstarbelist järvemuda (Ermistu järves Pärnumaal). Kõige suuremas koguses (100–300 tonni aastas) on viimase kümne aasta jooksul ammutatud meremuda Haapsalu Tagalahes. Käina lahes Hiiumaal aga on kaevandatud kogused ulatunud vaid kuni 10 tonnini aastas (joonis 32).

³² Bambalov, N.N., 2012. Use of peat as an organic raw material for chemical processing. *Solid Fuel Chemistry*, 46 (5), 282–288.

³³ Bergna, D., Hu, T., Prokkola, H., Romar, H. and Lassi, U., 2020. Effect of some process parameters on the main properties of activated carbon produced from peat in a lab-scale process. *Waste and Biomass Valorization*, 11(6), 2837–2848.

³⁴ <https://www.businessfinland.fi/en/whats-new/news/2019/vapo-to-build-first-activated-carbon-facility-in-finland>

³⁵ Orru, H., Orru, M., Tuulik, V.R., Übner, M., Korhonen, R., Tuulik, V. and Szajdak, L., 2008. The properties of Estonian balneological peat. *Peat Balneology*, 308–311.

³⁶ Orru, M., Übner, M. and Orru, H., 2011. Chemical properties of peat in three peatlands with balneological potential in Estonia. *Estonian Journal of Earth Sciences*, 60 (1), 43–49.

³⁷ <https://aesti.ee/>

³⁸ (<https://turbliss.eu/>

³⁹ (<https://vestigeverdant.com/et/vestige-verdant/>

Kuressaare Sanatooriumi AS kaevandas Mullutu-Suurlahest viimati meremuda 2010. Samal aastal lõpetati ka raviotstarbelise ravimuda kaevandamine Ermistu järvest.

Nii meremuda kui ka raviotstarbelist järvemuda on ajalooliselt kasutatud Haapsalu, Pärnu ja Kuressaare sanatooriumides raviprotseduuride läbiviimisel, pakkudes nii ravimudavanne kui ka -mähiseid. Peamiselt kasutatakse mudaravi käte, õlavöötme ja selja ülekoormusest ja sundasenditest tingitud valude ennetuses ja ravis. Tänapäeval pakuvad Lääne-Eestis ravimudaprotseduure vaid kaks tervisekeskust Haapsalus – Spa hotel Laine ja Fra Mare Thalasso Spa. Laines tehakse üldmudaravi ja käte/jalgade mudaravi krooniliste liigesehaiguste, psoriaasi, valuvaigistava ja ainevahetust ergutava toime eesmärgil. Fra Mare spaa tervistkosutavates pakettides pakutakse liigese- ja närvihaiguste vaevuste, üldväsimuse ja stressi leevendamiseks muude protseduuride kõrval ka mudaravi⁴⁰. Mudamähiseid saunas kasutamiseks pakub oma küllastajatele ka Hedon Spa & Hotel Pärnus. Viimaste aastakümnete tendents on olnud traditsioonilise mudaravi osatähtsuse vähenemine taastusravis, mille peamiseks põhjusteks on mudaraviprotseduuride maksumus ning selle pikk ajaline kestus. Perifeerse närvisüsteemi ning põletikuliste ja degeneratiivsete liigesehaiguste korral on mudaravi minimaalne pikkus 2–3 nädalat⁴¹.

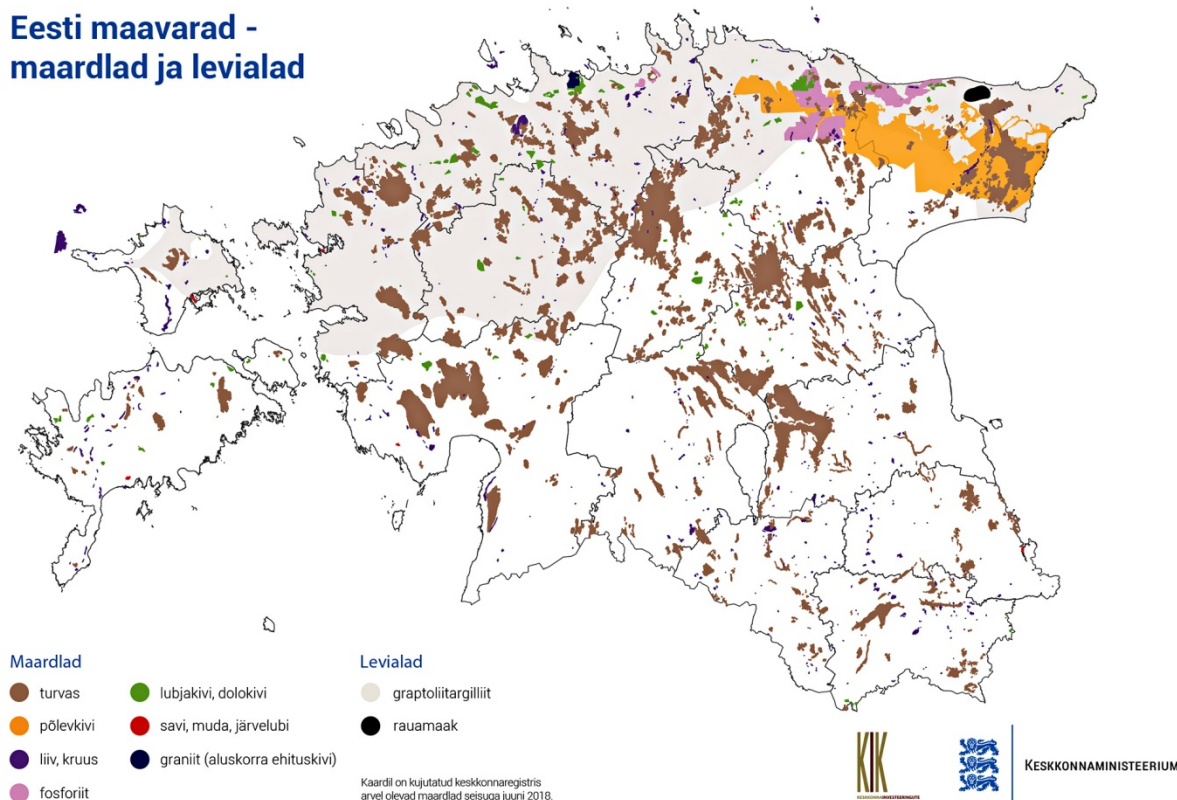
6.14. Eesti võimalikud tulevikumaavarad Lääne-Eestis

Eesti Geoloogiateenistus tegeleb Nõukogude Liidu ajal läbiviidud geoloogiliste uuringute raames koostatud aruannete läbitöötamisega ja olemasoleva geokeemilise andmestiku verifitseerimisega, hindamaks Eesti võimalike tulevikumaavarade (fosforiidi ja graptoliitargilliidi/ metalliderikka põlevkivi) ning kristalse aluskorra kivimites esinevate metalliilmingute majanduslikku potentsiaali ning uute, täiendavate ja detailsemate geoloogiliste uuringute vajadust. Seniste teadmiste alusel levib Lääne-Eestis (Hiiumaakonna põhjaosas ning suurel osal Läänemaast) vaid graptoliitargilliit (GA; ingl. *black shale*), fosforiiti Lääne-Eestis ei esine (joonis 42).

⁴⁰ TERE KK 2015. Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskuse ravimuda valdkonna toimetised, 67 lk.

⁴¹ (<https://60pluss.postimees.ee/4086221/hind-ja-mudaravile-kuluv-aeg-peletab-klie>)

Eesti maavarad - maardlad ja levialad

Joonis 42. Eesti maavarade maardlate ja võimalike tulevikumaavarade levikukaart (allikas: Keskkonnaministeerium; https://www.envir.ee/sites/default/files/eesti_maapoue_varad.png)

GA kohta on Eesti Geoloogiateenistuses aastatel 2018 ja 2020 valminud kaks uuringut^{42,43}. 2014. aastal on samuti ilmunud teaduspublikatsioon⁴⁴, mis käsitleb graptoliitargilliidis esinevate kõrgeenenud sisaldustega metallide (U, Pb, Zn, Mo) esinemist koos varuhinnangutega.

EGT vanemgeoloogi J. Vindi poolt 2018. aastal läbiviidud uuring oli kokkuvõtte Eesti GA kui potentsiaalse maavara kohta, mis peamiselt koostati olemasolevate aruannete ja ilmunud publikatsioonide alusel. Selles uuringus esitatud V, Mo ja U ressursinumbriid (vastavalt 88 Mt V₂O₅, 19,2 Mt MoO₃ ja 6,7 Mt U₃O₈) on avalikkuse jaoks eksitavad, sest need numbrid on GIS-põhise modelleerimise abil väljaarvutatud V, Mo ja U kogused kogu graptoliitargilliidi levialal (Hiiumaalt kuni Narva jõeni; lisajoonis 2). Arvutuste aluseks on võetud GA kihi paksus, mis on läbi korrutatud geokeemiliste uuringute käigus saadud V, Mo ja U sisaldusega. Seega annavad nimetatud numbrid vaid indikatsiooni, et ca 12 210 km² suurusel GA levialal Põhja-Eestis võib graptoliitargilliit sisaldada sellises suurusjärgus V, Mo ja U.

Maavarauuringu seisukohalt ei ole esitatud numbritest mitte mingit kasu, sest arvesse ei ole võetud GA nn 'cut-off grade' väärtust (Wikipedia: cut-off grade). 'Cut-off grade' väärtust väljendatakse kaevandatava maavara puhul kas rahalises väärtuses (= kaevandamise ja esmase töötlemise minimaalne majanduslik tasuvus) või maavaras esineva kasuliku komponendi minimaalse sisalduse

⁴² Vind, J., 2018. *Review of the Exploration Potential of the Estonian Black Shale (Graptolitic Argillite) Deposit*. Geological Survey of Estonia, Rakvere, 52 pp.

⁴³ Vind, J., Bauert, H., 2020. *Geochemical Characterisation of the Tremadocian Black Shale in North-Western Estonia*. Geological Survey of Estonia, Rakvere, 91 pp.

⁴⁴ Hade, S. and Soesoo, A., 2014. Estonian graptolite argillites revisited: a future resource?. *Oil Shale*, 31 (1), 4–18.

alusel (mille määrab ära kaevandatava maavara edasine väärimistehnoloogia). Teades majanduslikult kasumlikult kaevandatava maavara 'cut-off grade' väärtust on võimalik välja eraldada maavara kaevandamiseks piisavate ressurssidega maavara maardla. Graptoliitargilliiti aga ei käsitleta Eestis hetkel isegi mitte maavarana⁴⁵

2020. aastal EGT-s valminud GA uuringu „*Geochemical Characterisation of the Tremadocian Black Shale in North-Western Estonia*“ käigus viidi läbi uute geokeemiliste analüüside tegemine säilinud NL-aegsetest Lääne-Eesti puursüdamikest. Uute andmete interpreteerimisel jõuti järeldustele (lk. 54), et "vaatamata mõningate keemiliste elementide (Mo, U, Ag, V, Pb, Re) mõõdukalt kõrge sisaldustele uuritud proovides, võib Lääne-Eesti graptoliitargilliiti tervikuna iseloomustada vaid kui madala mineraliseerumisastmega orgaanikarikast kivimit. Vajadus täiendavate ulatuslike geokeemiliste uurimistööde läbiviimiseks piirkonnas puudub".

Varasemate uuringute alusel on V suurimad sisaldused GA-s teada Põhja-Eestis (Kunda – Kohtla-Järve vahelisel alal) ning EGT on 2020. aastal korraldanud uute puuraukude puurimist täiendavate GA geokeemiliste uuringute läbiviimiseks Põhja-Eestis.

6.15. Soovitused Lääne-Eestis leiduvate maavarade väärimise võimaluste arendamiseks

Hiiu, Saare, Lääne ja Pärnu maakondades Lääne-Eestis leidub peamiselt ehitusmaavarasid (lubja- ja dolokivi ning kruusa-liiva), keraamilist savi ja keramiidisavi, turvast ning meremuda ja raviotstarbelist järvelupja. Väärimise võimaluste seisukohalt võib kõige perspektiivsemaks tulevikuvaldkonnaks pidada hästilagunenud ja mineraalainetevabast turbast aktiveeritud söe tootmist, mida tänapäeval laialdaselt kasutatakse heitvee puhastites, gaaside puhastusprotsessides ja raskemetallide sidumiseks. Samas on kogu maailmas viimastel aastatel prioriteetseks uurimissuunaks roheenergia (tuule-, päikese- ja hüdroenergia) abil toodetud elektri salvestusseadmete arendamine. Nende uuringute käigus selgitatakse ka võimalusi turbast suure eripinnaga aktiveeritud söe tootmiseks, millest valmistatud elektroode saaks kasutada elektrilise kaksikkihi kondensaatorites ja Na-ioon patareides. Vastavaid uuringuid teostatakse Eestis Tartu Ülikooli keemia instituudis.

7. Koondhinnang ettevõtluse arengu võimalustele ja piirangutele Lääne-Eestis

Lääne-Eesti ei moodusta ühtset majandusarengu piirkonda, küll aga saab tuua välja mitmed kohalikke asjaolusid, mis selle piirkonna majandusarengut mõjutavad:

- Elanike arv väheneb ja vananeb, jätkub linnastumine. Jagatud piiratud tööjõud ja kvalifitseeritud inimvara puudus pärsivad kohtadel tootmise laiendamist. Ettevõtete konkurents kvalifitseeritud tööjõu saamiseks kohapeal pigem kasvab ja võimestab palgasurvet. Reserviks on ulgutöötajate tagasimeelitamine ja veebiplatvormidel töö võimaldamine, pakkudes neile mitmekesiseid ja tulutoovaid töökohti, mis loovad suuremat lisandväärtust, on orienteeritud enam tehnoloogimahukusele, loomingule ning targale ja kohusetundlikule inimvarale. Tõenäoliselt kasvab ajutiselt regioon, eriti saartel, elavate inimeste arv, kellel on võimalus teha kaugtööd. Tuleb teha jõupingutusi, et tagada regiooni kaetus kiire internetiga, kasvatada taristukindlust ja miljööväärtust.
- Surve ettevõtetele investeringuteks ja nutikamate ärimudelite kasutusele võtmiseks, et tagada odava tööjõuga seotud töökohtade kadumise kompenseerimine ja töö atraktiivsus

⁴⁵ vt Maapõuaseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122019011?leiaKehtiv>

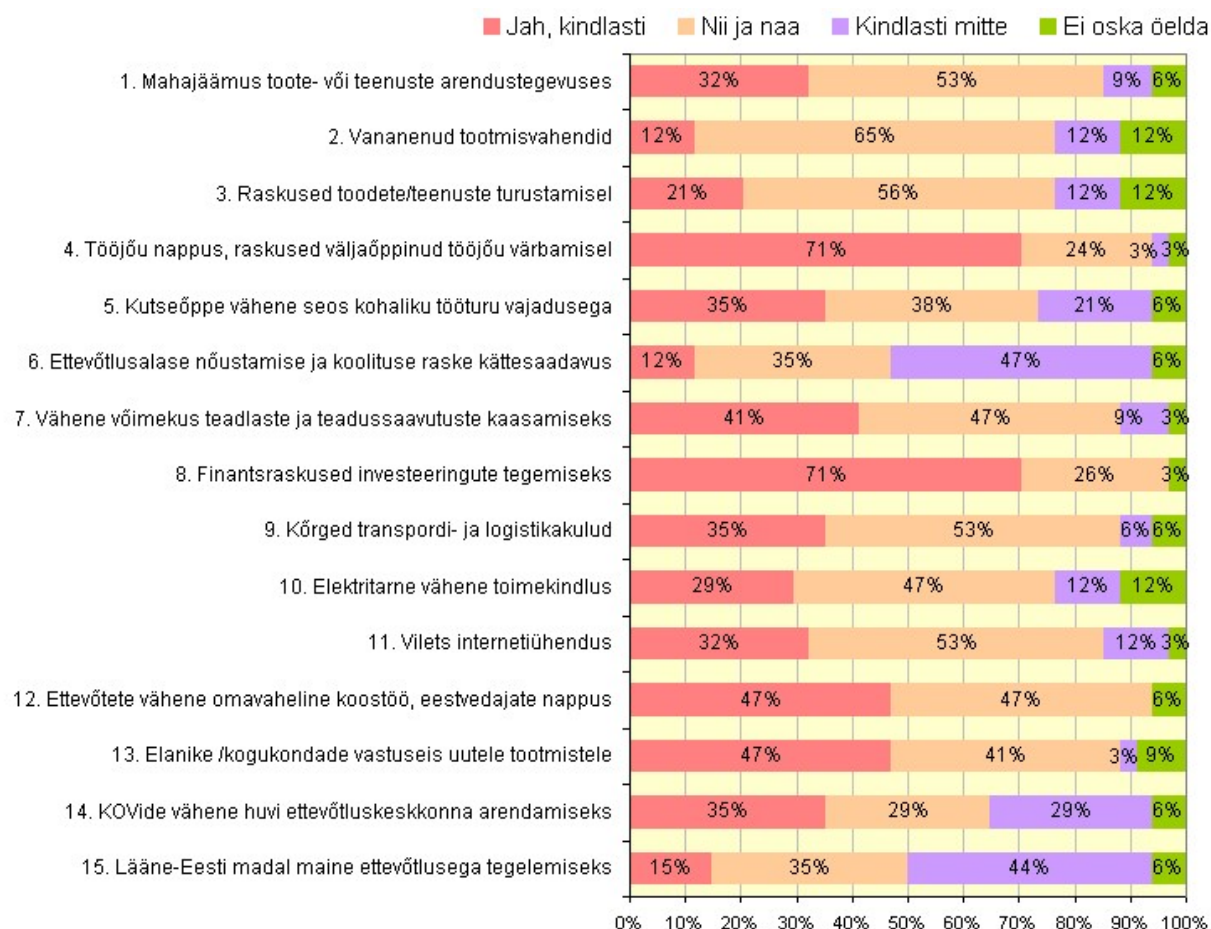
ning karjäärivõimalus kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvale tööjõule. Lääne-Eestis on suurtootmist suhteliselt vähe, mistõttu paljud inimesed peavad ise endale töökohti looma. Piirkonna loodus-, kultuuri- ja elukeskkond on loojatele atraktiivne ja kohapeal on väiketootmiseks vajalikku toorainet, mis annab see võimaluse elulaadiettevõtluseks ja lississetulekuteks turismi hooajalisusest tulenevate riskide maandamiseks. Loodus ja kultuuriruum, eriti saartel, on jätkuvalt atraktiivsed, neid tuleb säästvalt majandada ja arendada (pärandkultuur ja -tehnoloogiad, traditsioonid, jms) ning hoida kohalikku unikaalsust, mida ei saa väljapool kopeerida.

- Majandustegevuse laiendamisel on võtmekohal ekspordivõimekus ja selleks on vajalik toetus välisturgudele minekuks. Saarte puhul tuleb arvestada täiendavate kuludega transpordile ja tarnetele ajakuluga toote omahinnas. Regiooni arengueelduste kasutamine sõltub oluliselt riiklikest ja Euroopa Liidu toetustest, näiteks logistikasse (parvlaeva ja lennuühenduste käigushoidmine) ja energiamajandusse (elektrivarustuse arendamine, taastuvenergia ulatuslikum kasutuselevõtt) ning info- ja telekommunikatsiooni taristu väljaarendamisse.
- Hea maine atraktiivse külastuspiirkonnana. Majandustegevuse jätkuv sesoonsus, ennekõike turismi valdkonnas. Oluline on pikendada külastusperioodi, pakkudes aastaringset tegevust, näiteks loodus-, tervise- ja konverentsiturismi võimalusi. Vajalik on kohaneda suvilistest tuleneva kohaliku nõudluse hooajalise kõikumisega ja sellest tulenevate ebamugavuste ja võimalustega.
- Rohemajanduse ja sinimajanduse arengu võimestamine, et tagada mahemajanduse laiendamine ning energia ja energiakandjate kallinemisest väiksem sõltuvus ja varustuskindlus. Stimuleerida taastuvressursside (tuul, päike) kasutamist ja investeringuid energia ja/või energiakandjate tootmiseks kohapeal. See loob täiendavaid töökohti, mitmekesistab majandusstruktuuri ning seeläbi elanikele sissetulekuid, tööalaseid valikuvõimalusi ja omavalitsustele kasvavat tulubaasi.
- Haridussüsteemi parem kooskõlla viimine tööturu muutuvate vajadustega, sh üldharidusasutuste, kutse- ja kõrghariduse spetsialiseerumine (võimalused IT, keelte, tehnoloogiate, keskkonnahariduse ja muude vajalike teadmiste ja oskuste omandamiseks). Kaasava hariduse ja elukestva õppe kontseptsiooni kooskõla ja ettevaatav rakendamine regioonis positiivsete muutuste läbiviimiseks.
- Tulutoojate ja tarbijate suhte halvenemisest tulenevalt kasvavad kulud sotsiaalsfäärile ning kasvab surve avalike teenuste ruumiliseks ja institutsionaalseks koondumiseks (kuluefektiivsus, mastaabieelised jms). Kohalike omavalitsuste finantsautonoomia madal tase ja elanike toetussõltuvus, mis pärsivad kohalikele initsiatiividel põhinevaid avaliku sektori poolseid toetusi ja süvendab arenguerinevusi piirkonniti.

Lääne-Eesti ettevõtlust takistavate tegurite selgitamiseks viidi ajavahemikul 23.-26. november 2020 läbi tellija poolt antud nelja maakonna erinevate organisatsioonide töötajate küsitlus, milles osalesid maakondlike arengukeskuste, haridusasutuste, kohalike omavalitsuste ja ettevõtjate esindajad. Kokku oli vastajaid 34, nendest Hiiumaalt 6 (17,6%), Läänemaalt 4 (11,8%), Pärnumaalt 8 (23,5%) ja Saaremaalt 16 (47,1%).

Enim takistavateks teguriteks Lääne-Eestis ettevõtluses peetakse tööjõu nappust ja raskusi väljaõppinud tööjõu värbamisel (Jah, kindlasti 71%) (joonis 43) ning finantsraskusi investeringute tegemiseks (71%). Järgnevad ettevõtete vähene omavaheline koostöö ja eestvedajate nappus (47%), elanike vastuseis uuele tootmisele (47%), vähene võimekus teadlaste ja teadussaavutuste kaasamiseks (41%). Enam kui kolmandik vastajatest olid seisukohal, et kindlasti on probleemiks kutseõppe vähene seos kohaliku tööturu vajadusega, kõrged transpordi ja logistikakulud ning

kohaike omavalitsuste vähene huvi ettevõtluskeskkonna arendamiseks. Enim positiivsed oldi ettevõtlusalase nõustamise ja koolituse kättesaadavuse ning piirkonna maine osas.

Joonis 43. Ettevõtlus takistavad tegurid Lääne-Eestis

Vabades vastustes toodi välja, et:

- On suur vahe ühelt poolt majandusvedurite ning tugevate kohalikus mõistes suurettevõtete ja teisalt suure hulga n.ö vähesema innovatsiooni- ja arenguvõimekusega, sageli poolprofessionaalsete majanduses tegutsejate vahel. Sellises olukorras on ettevõtete koostöömudel raskemini ellu kutsutav.
- Kogu tööstus vajab automatiseerimist ja sellega seoses oskustega tööjõudu.
- Keskkonnaameti loodavad piirangud on kohati väga suureks majanduse arengu takistuseks.

8. Kasvuvaldkonnad Lääne-Eesti maakondade arengustrateegiates ja planeeringutes

Eesti tahab olla targa majandusega riik. Seetõttu on vaja aktiivsus suunata enim ettevõtlusvaldkondadesse, kus on kõige suurem potentsiaal lisandväärtuse kasvatamiseks ja elanike heaolu saavutamiseks. Eestis nähakse enim kasvupotentsiaali järgmistes valdkondades:⁴⁶ 1) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) horisontaalselt läbi teiste sektorite, 2) tervistehnoloogiad ja –teenused ja 3) ressursside efektiivsem kasutamine. Arengufondi korraldatud ning ettevõtjate ja

⁴⁶ Ettevõtluse kasvustrateegias 2014–2020.

teadusasutuste koostöös tehtud analüüside põhjal⁴⁷ on kasvuvaldkondadeks (1) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia horisontaalselt läbi teiste sektorite (nt kasutamine tööstuses, sh automatiseerimine ja robotika, küberturvalisus, tarkvara arendamine); (2) tervisetehnoloogiad ja –teenused (nt biotehnoloogia, e-tervis – infotehnoloogia kasutamine meditsiiniteenuste ja –toodete arendamiseks); (3) ressursside efektiivsem kasutamine (nt materjaliteadus- ja tööstus, innovaatiline ehitus ehk „tark maja”, tervist toetav toit, keemiatööstus – põlevkivi efektiivsem kasutamine); 4) nutikad ja kestlikud energialahendused.

Lääne-Eesti kohta läbiviidud uuringud kasvuvaldkondade otsingul on seni keskendunud ennekõike järgmistele valdkondadele (vt lisa 2):

- Eesti rannikumere sobivuse selgitamisele vesiviljeluseks, taastuvenergeetikaks ning turismi- ja puhkemajanduse arendamiseks;
- Bioressursside kasutamisele: metsandus (puit, metsa ja puidutööstus), märgalad (meremuda, turvas, pilliroog), põllumajandus (põllumajandusmaa, teravili, aianduskultuurid, sööda tootmine), loomakasvatus (lamba- ja kitsekasvatus, veisekasvatus, piimalehmakasvatus, seakasvatus, kodulinnukasvatus, mesindus), vesiviljelus (kala, muu vesiviljelus);
- biojäätmete muutmisele energiakandjateks;
- valmidusele ja võimele kliimamuutuste mõjuga kohanemiseks.

8.1. Hiiu maakond

Hiiumaa valla arengukavas 2035+⁴⁸ püstitatakse visioon, et „Hiiumaa on unikaalne kooslus puhta looduse keskel toimivast kaasaegsest elukeskkonnast, mis on tänu kvaliteetselt toimivatele tehnilistele lahendustele suurepärasel ühenduses välismaailmaga”. Majandustegevust nähakse toetavana Hiiumaa mitmekesisele loodus- ja kultuuripärandile. Samas on saare majandusveduriteks plasti- ja elektroonikatööstus, metsatööstus ja toiduainetetööstus. Kasvuvaldkondadeks peetakse turismi, toidutootmist, põllumajandust, sh eelistatult mahepõllumajandust. Uuteks kasvualadeks märgitakse meremajandus, eelkõige vesiviljelus. Lisaks sellele veel taastuvenergeetika ja loomemajandus. Ära märgitakse biomajandus, mille potentsiaali soovitakse selgitada. UNESCO Lääne-Eesti biosfääri programmiala nähakse kestliku majanduse ja looduskasutuse pilootpiirkonnana, rohemajandust toetavana.

Hiiu maakonnaplaneering 2030+⁴⁹ määratleb saare ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused, kohaliku omavalitsuse ülesed huvid ning vajadused riiklike ja kohalike huvide tasakaalustamiseks. Visioonist lähtuvalt on seatud Hiiumaa ruumilise arengu eesmärgid: a) Hiiumaa kultuuri- ja loodusväärtused on hoitud ja teadvustatud ning loodusressursid keskkonnasäästlikult majandatud. Oluliseks arengueelduseks on Hiiumaa puhas ja mitmekesine loodus turismi- ja elukeskkonnana, kohaliku atraktiivse asulamaastiku, hoonestuse ja kultuurmaastiku säilitamine, puhkealade ja sadamavõrgustiku arendamine, põllumajandusmaade, maavarade ja kalaressursi säästlik

⁴⁷

http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Nutikas%20spetsialiseerumine%2020_02_2013.pdf

⁴⁸ Kuna Hiiu maakond ja Hiiumaa vald kattuvad territoriaalselt haldus- ja asustusüksusena, siis on Hiiu maakonna arengustrateegia, Hiiumaa valla arengukava ja eelarvestrateegia koostatud ühtse arengudokumendina.

<https://vald.hiiumaa.ee/documents/17721527/21542182/Hiiumaa+valla+arengukava+2035%2B.pdf/f14e8316-fb93-4ab2-8304-f7644275d72b>

⁴⁹ <https://maakonnaplaneering.ee/hiiu-maakonnaplaneering>

majandamine; b) Hiiumaa on logistiliselt sidus ja maailmaga aktiivselt suhtlev maakond, mille tarvis on olulised Hiiumaa siseste liikumisvõimaluste parendamine, sh ühistranspordi arendamine, teede tolmuwabaks muutmine, kergliikluse arendamine, samuti ühenduste parendamine mandri ja saarte vahel, sh sadamate ja Kärkla lennujaama arendamine. Hiiumaa sisene sidusus on elu- ja töökohtade kokkusobitamise, inimeste tihedama suhtluse, kohaliku majanduse elavdamise, laialdasemate vaba aja veetmise ja õppimise võimaluste eelduseks; c) Hiiumaa majandus on uuenduslik, jätkusuutlik ja mitmekesine. Eesmärgi täitmiseks on oluline ettevõtluse ja tootmise, sadamate ning energeetika-valdkonna arendamine. Üks olulisi teemasid on tuuleenergeetika, mille kohta on koostatud eraldi teemaplaneering "**Tuuleenergeetika**"⁵⁰.

8.2. Läänemaa

Lääne maakonna arengustrateegias 2035+⁵¹ on püstitatud visioon, et „Majandus on arenenud nii põllumajandus-, metsandus-, kalandus-, tööstus- kui turismisektoris. Kohapeal tegutsevad ettevõtted on jätkusuutlikud ning pakutavad töökohad on atraktiivsed ja tasuvad nii maakonna elanikele kui ka väljastpoolt tulijatele. Ettevõtluse arengut toetab hästi toimiv infrastruktuur (sh teed, elekter ja andmeside). Ettevõtluskeskkonna arendamist kitsamas mõttes nähakse läbi tööstusala edasiarendamise, vajaliku infrastruktuuri toetamise (elektrivõimsuste tõstmine, andmesideühenduste kaasajastamine, hajaasustuse katmine lairibaühendusega). Keskkonnasõbraliku tootmise all tuuakse välja „Kohaliku rohtse biomassi kasutamine soojatootmisel, et toetada pärandmaastike säilimist ja vähendada negatiivseid mõjusid välisõhule“.

Maakonnaspetsiifilistest teemadest tuuakse välja turism (loodusturism, äri- ja konverentsiturism) ja taastusravi, sh ravimuda - mudaravi valdkonda, mida peetakse perspektiivseks. Analoogiliselt Saaremaa arengustrateegiaga leiame viite UNESCO Biosfääri programmalale, selle olulisusele roheline mõttelaadi kujundamisel.

Lääne maakonnaplaneeringus 2030+⁵² seatakse sihiks ettevõtlustegevuseks võtta kasutusele olemasolevaid äri- ja tootmisalasid. Tõdetakse, et Lääne maakonnas on head eeldused kvaliteetse ja kaasaegse majanduskeskkonna arendamiseks. Maakonna peamised töökohtade koondumiskohad on suuremad keskused - Haapsalu linnastu, Lihula linn, Taebla, Palivere, Virtsu. Suuremad ettevõtlusalad on koondunud Haapsalu ja Lihula juurde ning põhimaanteed Ääsmäe–Haapsalu–Rohuküla ja Risti–Virtsu–Kuivastu–Kuressaare vahetus lähedusse. Asustuse arengu kavandamisel tuginetakse keskuste võrgustikule ja nendevaheliste ühenduste tugevdamisele. Maakonna levinumad tegevusvaldkonnad on töötlev tööstus (rõivatootmine, puidutööstus, mittemetalsetest mineraalidest toodete tootmine, toiduainete tööstus) ja kohalikul toorainel ning ressurssidel baseeruvad ettevõtlusalad (taime- ja loomakasvatuse, kalapüüki, taastuvad energiaallikad, meremuda). Suurt arengupotentsiaali omavad eeskätt tervise-, loodus- ja kultuuriturism.

8.3. Pärnumaa

Arengustrateegias Pärnumaa 2035+⁵³ seatakse neljast läbimurdesuunast ettevõtlusega seonduvalt kaks. Esiteks, teadmispõhine majandus – targad ja tasuvad töökohad. Märksõnadeks on

⁵⁰

<https://maakonnaplaneering.ee/documents/2845826/19017765/Lisa+6.+Tuuleenergeetika+seletuskiri.pdf/070340fb-4ecd-4693-a8ce-dc6021b90d41>

⁵¹ https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4010/2201/9002/HaapsaluLVK_m33_lisa.pdf

⁵² <https://maakonnaplaneering.ee/documents/2845826/19049969/Seletuskiri+-+L%C3%A4%C3%A4ne+maakonnaplaneering+2030-.pdf/07634fdb-e021-4d30-95b6-9a6e3c7151c5>

⁵³ <https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4221/2201/8043/Lisa.pdf#>

regionaalsed innovatsiooni toetava ettevõtluse arengukiirendi ellurakendamine, biomajanduse ja taastuvenergeetika kompetentsikeskuse loomine, noorte ettevõtlikkuse ja ettevõtlusteadlikkuse kasvatamine ning tööjõu ettevalmistamine maakonna ettevõtete vajadustega haakuva tehnilise ja infotehnoloogia alase hariduse parema kättesaadavuse kaudu. Teiseks, turismi- ja puhkemajandus, mille fookuses on teenuste parem kättesaadavus, sihtturgude laiendamine, aastaringsete turismitoodete jätkuv arendamine, kohaliku toidu väärtustamine ja stabiilselt kõrge turismiteenuste kvaliteedi tagamine ning Tartu Ülikooli Pärnu kolledži rolli suurenemine turismivaldkonna kompetentsikeskusena.

Majandusarengu eesmärgiks on kõrget lisandväärtust loovad, ekspordipotentsiaali suurendavad ja elanike heaolu tagavad targad ja tasuvad töökohad. Selle üheks võimaluseks on kohalike arengueelduste kasutuselevõtmine, milleks on loodusressursside kõrge väärdamine, ettevõtlikud inimesed ja avatus uute ideede kasutamisele. Nähakse ette biomajanduse ja taastuvenergeetika kompetentsikeskuse rajamine. Tähelepanu keskmes on ka regionaalse innovatsioonisüsteemi ja ettevõtluse arengut toetava taristu ning tugisüsteemide edasiarendamine, sh arengukiirendi rakendamine. Nende hulka kuulub valdkondlike kompetentsikeskuste, sh biomajandus, turism, taastusravi ja hobumajanduse arendamine. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime kasvatamiseks on kavas panustada kiiretele ühendustele. Rail Baltic valmishitamine, Via Baltica arendamine 1. klassi maanteeks ja Pärnu lennujaama rekonstrueerimine. Mõistagi on kõigi nende objektide puhul keskseks haritud ja aktiivse inimressursi olemasolu, mida võimaldab kvaliteetne ja ettevõtjate vajadustele vastav kutse- ja kõrgharidus.

Pärnumaa 2035+ tegevuskava 2019 - 2023(25)⁵⁴ uuendati ja see kehtib alates 01.01.2019. Strateegia elluviimise kohta 2019 on koostatud **seirearuanne**⁵⁵ ja tegevuskava 2019-2023(25) põhjalikum seireülevaade läbimurdesuundade lõikes⁵⁶.

Pärnu maakonnaplaneeringus⁵⁷ rõhutatakse Pärnumaa ambitsiooni olla tuntud ja hinnatud regioon Läänemere ruumis, mille edu põhineb haritud, ettevõtlikel, tervist ja elukvaliteeti väärtustavatel elanikel. Pärnumaa on tasakaalustatult arenev maakond, mis loob võimalused vääriliks euroopalikuks eluks maakonna igas paigas. Tasakaalus asustussüsteem tagab elanikele looduslähedase ja kvaliteetse elukeskkonna ning põhiteenuste ja ühistranspordi kättesaadavuse võimalikult kodu lähedal. Olulisel kohal on maakondliku keskustevõrgu tugevdamine. Majanduse poolelt tõdetakse, et kasutatavate maavarade valik ei ole suur, kuid nende varud on piisavad. Uute maardlate kasutuselevõtt on võimalik, pidades silmas tehnilise taristu rajamise vajadusi. Pärnumaa on endiselt Eesti tähtsaim rannakalanduse piirkond, siis omab suurt tähtsust kalavarude kestlik majandamine. See võimaldab säilitada traditsioonilist rannakülade asustust ja eluviisi. Tulevikusuunana on perspektiivne nn sinimajanduse roll Pärnumaa arengus. Ettevõtlusaktiivsuse ruumilise jaotuse osas ei saa Pärnumaal välja tuua ühtset mustrit. Kuigi ettevõtete arv on näidanud kiiret kasvutendentsi pigem perifeersetes piirkondades, on töörände peamiseks sihtkohaks kasvavalt maakonnakeskus Pärnu linn. Ettevõtjate arvu keskmisest kiirema kasvu taga maapiirkondades on põllumajanduse ja eriti kalandusega seonduv omapära. Ekspordile suunatud tööstusettevõtete arengut soosib ka kaubasadama olemasolu Pärnus. Suuremad tööandjad ja tootmisettevõtted asuvad valdavalt maakonnakeskuses, mõned suuremad tööandjad asuvad ka väiksemates keskustes. Ühe

⁵⁴ <https://parnumaa.ee/wp-content/uploads/2020/04/Lisa-2-tegevuskava-t%C3%A4iendused-03.04.20.pdf>

⁵⁵ <https://parnumaa.ee/wp-content/uploads/2020/04/Seirearuanne-03.04.20.pdf>

⁵⁶ <https://parnumaa.ee/wp-content/uploads/2020/04/Lisa-1-tegevuskava-seire-03.04.20.pdf>

⁵⁷

<https://maakonnaplaneering.ee/documents/2845826/19122810/P%C3%A4rnu+maakonna+planeeringu+seletu+skiri.pdf/42636ca5-d00a-4cc2-8ce2-ac8a96134bda>

trendina saab välja tuua ettevõtluse (sealhulgas tööstuse) koondumist Pärnu linna, siis viimastel aastatel on linna ümbruse tööstusalade arengu tõttu suurenenud linnalähipiirkonna osatähtsus. Pärnumaa majandust mõjutab Eesti keskmisest suurem sesoonsus, mis tuleneb turismi- ja kuurordimajanduse olulisest kohast majanduses. Pärnumaa on Eesti tähtsaim turismisihtkoht Harjumaa kõrval. Eesmärk, et Pärnumaa on Eestis parima kuurordimajanduse ja taastusraviga maakond. Majandusarengu valdkonnas seatakse siht kõrget lisandväärtust loovad, ekspordipotentsiaali suurendavad ja elanike heaolu tagavad töökohad. Tähtis on bioressursside väärimise kompetentsikeskuse väljaarendamine. Kalanduses on suurim arenguhüpe võimalik nn sinimajanduse valdkonnas. Energeetikas on läbimurde võimalusi kohalikul kütusel (turvas, hakkepuut) põhinevate koostootmisjaamade ning tuule- ja päikeseenergiamuundurite võrgustikul. Uue suunana tuleb teha jõupingutusi edu saavutamiseks loomemajanduses, mis eeldab jõulist Pärnumaa rahvusvahelistumist. Puidu- ja turbasektoris tuleb oluliselt enam panustada tootearendusse, disaini ja turundusse.

8.4. Saaremaa

Saare maakonna arengustrateegias 2019-2030⁵⁸ seatakse sihiks, et „Saare maakond on atraktiivne nii töö- kui elukohana võrreldes nii Eesti kui ka välisriikidega“. Tuuakse välja majandusarengut toetava ettevõtlus- ja elukeskkonna kujundamise põhimõtted. Ennekoike keskendutakse elanike üldise heaolu tagamisele erinevate planeerimismeetmete, uute tehnoloogiate kasutuselevõtmise ja kvaliteetsete avalike teenuste osutamise kaudu. Saarte majanduse tarvis on olulise tähtsusega kiired, regulaarsed ja usaldusväärsed transpordiühendused mandriga. Samuti energiavarustuskindlus. Majandusarengu meetmetena on strateegias toodud välja pikk rida meetmetest, millest valdav enamus kopeerib üldisi traditsioonilisi lähenemisviise ettevõtluse toetamiseks. Samuti pole meetmed seatud prioriteetide järjekorras, mis tekitab küsimuse, et kuivõrd need kasvavad välja ettevõtete reaalsest vajadusest maakonnas või on lähenemiste loetelu juba pakutavatest tegevustest. Küll aga võib strateegiast välja lugeda mõned olulised aspektid maakonna ettevõtluse suundadest käesoleva töö lähteülesande kontekstis:

- Bioressursside väärimise ja nende kestliku majandamise tagamine. Biomassil põhineva elektri ja soojuse koostootmise edendamine;
- Taastuvenergia kasutuselevõtmine, sh päikeseenergia kasutamine;
- Ringmajanduse arendamine;
- Loomemajanduse ja -inkubaatorite algatamise soodustamine, sh Saarte Filmifondi tegevuse toetamine;
- Regionaalse innovatsioonisüsteemi rakendamine, sh väikelaevaehituse kompetentsikeskuse tegevuse toetamine.

Saare maakonnaplaneering aastani 2030⁵⁹ peamised eesmärgid seonduvad maakonna ruumilise arengu toetamisega, mis tagab tasakaalustatud asustusstruktuuri ning elukvaliteedi olukorras, kus maakonna rahvaarv pikemas perspektiivis kahaneb ja vananeb. Maakonna ruumilise arengu eesmärgid on järgmised: 1) tänaste toimepiirkondade funktsionaalsuse säilimine; 2) ruumi mõistlik ettevalmistamine elukvaliteedi säilimiseks ja tõusuks rahvastiku kahanemise tingimustes; 3) olemasolevale asustusstruktuurile toetuva mitmekesise ja valikuvõimalusi pakuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine; 4) töökohtade, haridusasutuste ja mitmesuguste teenuste kättesaadavuse tagamine toimepiirkondadesisese ja omavahelise sidustamise kaudu; 5) minimaalse

⁵⁸ <https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4050/1201/9080/Arengustrat.pdf#>

⁵⁹ <https://maakonnaplaneering.ee/saare-maakonnaplaneering>

avaliku teenuse tagamine toimepiirkondades ja äärealadel; 6) asustuse säilimine ääremaadel ja eritingimustega piirkondades.

Saaremaa valla ettevõtluskeskkonna ja innovatsiooni arengukava 2020–2030⁶⁰ eesmärk on aidata kaasa konkurentsivõimelise ettevõtluskeskkonna kujundamisele, mis soodustab uuendusmeelsust ning kohalike arengueelduste ja ressursside oskuslikku ning vastutustundlikku kasutamist, muutes Saaremaa ettevõtlikele inimestele ja investoritele senisest veelgi atraktiivsemaks. Eesmärged on seatud kolm: 1) Saaremaa inimesed on ettevõtlikud, tänapäevaseid teadmisi ja oskusi kasutavad, koostöö- ja õpitahtelised ning kogukondlikult aktiivsed; 2) Saaremaal on ettevõtluse arengut ja teadusmahukaid investeeringuid soodustav tugistruktuur; 3) Taristu, kiired ja stabiilsed ühendused toetavad Saaremaa ettevõtluse arengut ning uute töökohtade teket. Iga eesmärgi all on loetelu alaeesmärkidest.

Saaremaa peamisteks innovatsiooni suundadeks ja arendusvaldkondadeks aastateks 2020–2030 on:

- Sinimajanduse tervikliku väärtusahela loomine (sh laevaehitus ja -hooldus, vesiviljelus, kalapüük ja -töötus, sadamamajandus, meretransport, biosfääriturism)
- Biomajandus (sh kohalike bioressursside, nt taimede, loomade, veetoorme ja puidu väärimine uute tehnoloogiate abil; panustamine biomajanduse väärtuspakkumiste ja tegevuskavade koostamisse Lääne-Eesti eelisvaldkondades (biojäätmelised energiakandjate, mere vesiviljeluse komplekslahendused, tervisetooted ja toit märgaladelt));
- Meretoorme väärimiseks tervikliku väärtusahela loomine (sh meretoorme väärimise peaaliala väljatöötamine ja eriala avamine, labori ning teadus- ja arendustegevuse käivitamine Tallinna Tehnikaülikooli meremajanduse keskkonnas Saaremaal).
- Energiamaajanduse, taastuvenergeetika ja energiatõhususe edendamine (sh tuule- ja päikeseenergia lahendused, keskkonnasõbralike energialahenduste kasutamine ühistranspordis, biomassil põhineva elektri ja soojuste koostootmine, energiaühikute ning väike- ja mikrotootmise edendamine);
- Ringmajanduse ja ressursitõhususe edendamine ning rohemajanduslik innovatsioon, sh Lääne-Eesti saarte biosfääriala võimaluste kasutamine;
- Kohalike ressursside väärimine;
- Digitaalsete võimaluste senisest laiem kasutuselevõtmine ettevõtluse arenguks ja teenuste kättesaadavuse tagamiseks;
- Säästva arengu põhimõtete järgmine ja kestliku majandamise alase teadlikkuse edendamine;
- Suurrituste ja festivalide kasutamine uute ning innovatiivsete lahenduste ja toodete testimiseks (sh ringmajandusega seotud teemad).

Kokkuvõtteks saame tõdeda, et maakondlikes arengustrateegiates ja planeeringutes on kasvuvaldkondade määratlemises mitmeid ühiseid jooni (tabel 50). Ennekoike seondub see sinimajanduse ja energeetika arendamisega, kuid kattuvusi on ka huvis bioressursside väärimise ja loomemajanduse alal.

Tabel 50. Kasvuvaldkonnad maakonna arengustrateegiates ja planeeringutes neljas maakonnas

Maakond	Kasvuvaldkonnad
Hiiumaa	Sinimajandus, eelkõige vesiviljelus; taastuvenergeetika, loomemajandus
Läänemaa	Turism (loodusturism, äri- ja konverentsiturism), taastusravi, sh mudaravi
Pärnumaa	Sinimajandus, energeetika, bioressursside väärimine, loomemajandus
Saaremaa	Sinimajandus, biomajandus, energeetika, ringmajandus, loomemajandus, väikelaevaehitus

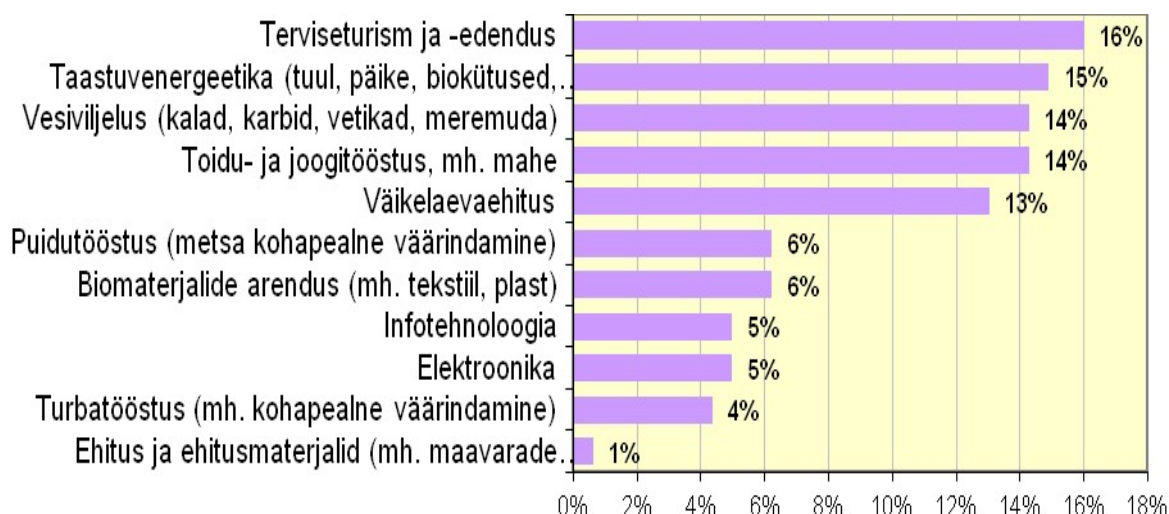
⁶⁰ https://www.saaremaavald.ee/documents/17113760/21247201/EIAK_eeln%C3%B5u.pdf/9c3b5324-825e-4c7c-9a58-5d6dfd67f771

9. Kasvuvaldkondade valik ja tootmise väärtusahelad

9.1. Kasvuvaldkonnad

Käesoleva töö raames viidi kasvuvaldkondade selgitamiseks läbi küsitlus ajavahemikul 23.-26. november 2020. Sellele vastasid Tellija poolt valitud nelja maakonna erinevate organisatsioonide töötajad- maakondade arengukeskuste, haridusasutuste, kohalike omavalitsuste ja ettevõtjate esindajad. Tellija poolt sooviti keskenduda kuni viiele kasvuvaldkonnale, mille raames ettevõtete arengut toetada. Kokku oli vastajaid 34, nendest Hiiumaalt 6 (17,6%), Läänemaalt 4 (11,8%), Pärnumaalt 8 (23,5%) ja Saaremaalt 16 (47,1%).

Vastanute arvates on kõige suurema potentsiaaliga viis kasvuvaldkonda Lääne-Eestis terviseturism ja tervisedendus, sellele järgnesid taastuvenergeetika, vesiviljelus, toidu- ja joogitööstus ning väikelaevaehitus (joonis 47).

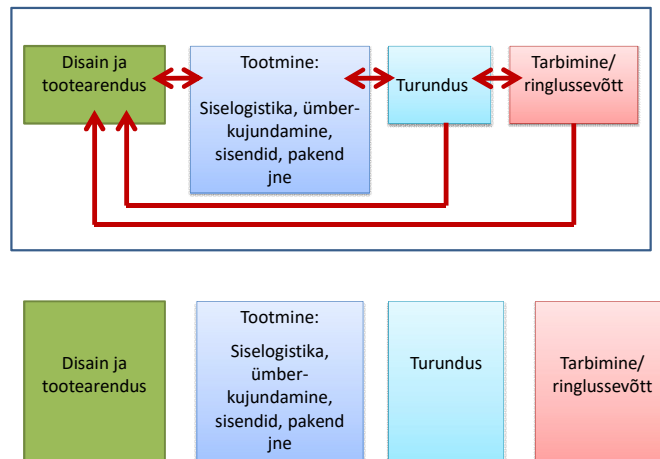

Joonis 47. Kasvuvaldkondade potentsiaali jaotus prioriteetide järjekorras

9.2. Kasvuvaldkondade ettevõtted ja nende väärtusahelad

Väärtusahela põhist lähenemist iseloomustab joonis 48. Näeme, et väärtusahelat käsitletakse tegevuste komplektina, mis on vajalik konkreetse toote või teenuse tarvis alates selle kontseptualiseerimisest kuni toodangu lõpptarbijani viimiseni. Gereffy ja Stark⁶¹ on seda tegevuste komplekti käsitlenud sisend-väljund protsessi käsitlusena, eristades tegevusi alates uurimis- ja arendustööst, disainist, sisenditest, tootmisest kuni turunduse, transpordi, müügi ja müügi järgsete tegevuseni (sh taaskasutamine).

⁶¹ Gereffy, G. and K. Fernandez-Stark (2011) Global Value Chain Analysis: A Primer. Center on Globalization, Governance & Competitiveness (CGGC), Duke University, Durham, North Carolina, USA.

Joonis 48. Lihtne väärtusahel⁶²

Järgnev ülevaade põhineb eri andmeallikatest kogutud materjalide analüüsil, ettevõtjatega, ettevõtluse tugistruktuuride ja erialaliitude esindajatega läbi viidud intervjuudel või kohtumistel. Iga kasvuala kohta koguti ka taustainfo analüüsides, mis puudutavad käsitletavaid kasvuvaldkondi (vt ka lisa 2. Taustamaterjal). Kasvuvaldkondade ettevõtted anti ette töö tellija poolt.

9.2.1. Terviseturism ja tervisedendus

Rahvastiku vananemine ja tervena elatud aastate tähtsustamine ühiskonnas toovad kaasa suurema tähelepanu tervisedendusele ja tervisetaaste võimalustele. Sellega haakub ka Lääne-Eestis majanduses olulist kohta omava kuurortravi areng, mis hõlmab looduslikke ravitegureid, füüsilisi ravimeetodeid, kindlat päevarežiimi, ravitoitlustamist, aktiivset puhkust, elustiilialast nõustamist jms. Üks arenguvõimalusi Lääne-Eestis sektori arendamisel on ravimuda ja turba kasutamine.⁶³

Tervis ravispaa hotell

Tervis ravispaa hotell kuulub Tervis Spaa Gruppi, mille missioon on suunata inimesi väärtustama tervist. Ettevõtte soovib olla tuntud ja tunnustatud spaa-traditsioonide kandja ja edasiarendaja Läänemere regioonis ning eelistatuim tervisliku puhkuse veetmise sihtkoht Eestis. Tervis ravispaa hotell pakub professionaalset kuurortravi. Voodikohti on 494 ja valida on üle 50 erineva raviprotseduuri ja spaalõõgastuse. Kuurortravi keskendub terviseprobleemide kompleksele ravile ja kuurortravil viibijale koostatakse taastusraviplaan.

SA Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus

SA Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus (HNRK) on taastusravihaigla, mis on spetsialiseerunud neuroloogiliste probleemidega laste ja täiskasvanute abistamisele. Põhitegevuse elluviimisele on suunatud kolm osakonda: spinaalse rehabilitatsiooni, neurorehabilitatsiooni ning laste taastusravi ja tugi-liikumiselundkonna taastusravi osakond. Lisaks on kolm arendusüksust: kliiniline liikumis- ja kõnnianalüüsi labor, tervisedenduse ja rehabilitatsiooni kompetentsikeskuse taastusravi labor ja abivahendikeskus. Kasutada on 6145,6 m² pinda, millest enam kui 1000 m² on

⁶² A Handbook for value Chain Research. Prepared for the IDRC by Raphael Kaplinsky and Mike Morris
file:///C:/Users/Riks/Documents/pdf/manualparainvestigacion.pdf

⁶³ Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskuse ravimuda valdkonna toimetised II (2019).
https://terekk.ee/wp-content/uploads/Toimetised-II-parand_t%C3%A4isresolutsiooniline.pdf

aktiivseteks tegevusteks (füsioteraapia, tegevusteraapia jne). HNRK-s on 102 statsionaarset voodikohta. Aastas osutatakse teenust ca 3500 inimesele. Töötajaid on 145, kellest ca 100 töötab vahetult patsiendiga. HNRK panustab õppetöösse: haiglas käib palju praktikante, haigla töötajad löövad kaasa Haapsalu Kutsehariduskeskuse hooldustöötaja eriala õpetamises ning Tallinna Ülikooli Haapsalu Kolledži eriala tervisejuht läbiviimises.

Tervisedenduse ja rehabilitatsiooni kompetentsikeskuse (TERE KK) tegevused on suunatud inimese liikumis- ja tegevusvõime säilitamisele, selle parandamisele ravimuda-mudaravi ning taastusravi valdkonnas teadmuse koondamise ja selle kaasajastamise ning teabe edastamise ja vahendamise ning sihtgruppide huvist lähtuvalt tervisetoodete ja –teenuste arendamise kaudu. TERE KK on asutatud 2011. aastal ja tänaseks partner erasektorile uute tõenduspõhiste toodete ja teenuste arendamisel. TERE KK piirkondlikuks arengueelduseks on liikumis- ja tegevusvõime (SA Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus, TLÜ Haapsalu kolledž) ning ravimuda-mudaravi (ravimuda kaevandamine, mudaravitradiatsioonid, spaa-ettevõtted) suunal. Vt täpsemalt Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskuse arengustrateegia 2020-2030⁶⁴.

9.2.2. Taastuenergeetika

Elektrienergia varustuskindlus on ühiskonna toimimise ja konkurentsivõime alustala. Samas on Eesti energeetikasektoris toimumas kiired muutused, mille keskne vedaja on Euroopa Liidu heitekaubandussüsteemis kaubeldava CO₂ kvoodi hinnatõus. Sellest tulenevalt põlevkivist toodetud elekter ei ole enam konkurentsivõimeline Eesti energiamajanduses. Selle taustal on taastuvatele energiaallikatele üleminek omandanud riigis väga olulise tähtsuse. Riiklikus energia- ja kliimakavas seatakse eesmärgiks, et 2030. aastaks on taastuenergia sektoris taastuvelektri osakaal lõpptarbimises vähemalt 50% ning taastuenergia osakaal energia summaarsest lõpptarbimisest vähemalt 42%. Eesti Vabariigi Valitsus on otsustanud toetada kliimaneutraalsuse eesmärgi seadmist Euroopa Liidus aastaks 2050. Sõltuvalt liikmesriikide valmisolekust soovitakse roheleppe raames tõsta CO₂ kokkuhoiu eesmärki 50-55%-ni, mis omakorda toob kaasa mitme sellest sõltuva eesmärgi kasvu ning puhta energia paketi osade ajakohastamise. Oluline on energiatarbimises muuta selle kasutamine energiatõhusamaks, näiteks majade renoveerimisega muuta nad soojapidavaks ja soetada energiasäästlikumaid seadmeid. Kuus aastat tagasi tootsid kodumajapidamised enda tarbitavast elektrist vaid 0,06% päikeseenergiast, möödunud aastal juba ligikaudu 1%. Kui sama kasv jätkuks, siis hinnanguliselt suudaksid kodumajapidamised 2024. aastaks päikeseenergiast toota ligi 7% kodude elektrivajadusest⁶⁵.

Sunly OÜ

Sunly OÜ põhitegevusala on ärinõustamine ja juhtimisalaste konsultatsioonide osutamine, peamiselt taastuenergia ja rohetechnoloogiate arenduse valdkonnas. Ettevõtte müügitulu oli 522 528 eurot ning kahjum 41 460 eurot. Keskmise töötasu 2020. aasta III kvartalis 2 530 eurot. Ettevõtte tulu tuli 2019. aastal peamiselt tütarettevõtetele Sunly Infra OÜ-le ja Sunly Startup OÜ-le juhtimisteenuse osutamisest, projektide juhtimisest.

OÜ Baltic Wind Energy

⁶⁴ [https://terekk.ee/wp-content/uploads/2019.TERE-](https://terekk.ee/wp-content/uploads/2019.TERE-KK_Strateegia_2020_2030_t%C3%A4iendustega_Kinnitatud.31.07.2019.t%C3%A4psustatud.pdf)

[KK_Strateegia_2020_2030_t%C3%A4iendustega_Kinnitatud.31.07.2019.t%C3%A4psustatud.pdf](https://terekk.ee/wp-content/uploads/2019.TERE-KK_Strateegia_2020_2030_t%C3%A4iendustega_Kinnitatud.31.07.2019.t%C3%A4psustatud.pdf)

⁶⁵ <https://www.stat.ee/et/uudised/kuue-aastaga-kuusteist-korda-rohkem-paikeseenergiat>

Baltic Wind Energy OÜ müügitulu aruandeaastal 01.09.2018 kuni 31.08.2019 oli 210 894 euroti. Kogu müügitulust 88% moodustas elektrienergia tootmine tuuleenergiast ja müük. Aruandeperioodi kahjumiks oli 90 233 eurot. Otseselt põhitegevuse eesmärgil ostetud kaupade ja teenuste kulu oli aruandeaastal 58 794 eurot, mitmesuguseid tegevuskulutusi oli 108 846 eurot, põhivara kulum oli 124 068 eurot ja tööjõukulud 40 452 eurot. Aruandeperioodil töötas ettevõttes 1 töötaja.

Fortum Eesti AS

Fortum Eesti AS kuulub kontserni Fortum Oy (esindatud enam kui 20 riigis), mis on juhtivaid puhta energia ettevõtteid ja pakub klientidele elektrit, soojust, jahutust ning nutikaid lahendusi ressursitõhususe parendamiseks. Fortum Eesti AS tegutseb Pärnu kaugkütte- ja jahutusturul ning toodab soojust ja elektrienergiat Pärnu Elektri jaamas ning jahutust Pärnu Külma jaamas. Põhitegevusaladeks on soojuse tootmine, jaotamine ja müük ning elektrienergia tootmine. Ettevõtte 2019. aasta puhaskasum oli 4,3 miljonit eurot. Elektrienergia müük moodustas müügitulust 43% ning soojusenergia müük 53%. Panustatakse energiatarbijate süvenevale keskkonnateadlikkusele. Tulevikus nähakse kaugjahutusvõrgu arendamist.

Saare Wind Energy OÜ

2015. aastal alustati konsultatsioone erinevate ministeeriumite ja ametkondadega. Ettevõtte valmistab ette planeeringuid tuulegeneraatorite ehitamiseks ja tegeleb elektrienergia tootmisega. Ettevõtte soovib rajada Saaremaa läänerannikule 100 tuulikuga meretuuleparki. Seda koostöös Hollandi mereehitusfirmaga Van Oord, mis aitaks Eestil saavutada nii 2030. kui 2050. aasta kliimaeesmäärke. Soov on ehitada Saaremaa läänerannikule tuulepark ja luua eeldused ehitada tuulepargi läbi täiendavaid energiajulgeolekut kindlustavaid elektrikaabli ühendusi nii Rootsi kui Lätiga. Investeeringute kogumahuks hinnatakse 1,7-miljardit eurot.

9.2.3. Vesiviljelus

Eesti vesiviljeluse moodustavad kolm tegevusvaldkonda: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus ja kala kasvatamine looduslikes veekogudesse taasisustamiseks. Lisandumas on neljas tegevusvaldkond - vetika- ja karbikasvatus. Veterinaar- ja Toiduameti andmetel tegeles 2018. aastal vesiviljelussektoris kalakasvatusega 55 tegevusloaga ettevõtet, kellest 30 kasvatas kala ja 25 jõevähki. Vesiviljelusettevõtted müüsid 2018. aastal 943,7 tonni kaubakala ja -vähki, mille koguväärtus on 4,2 mln eurot.

Eestis on ~70 kalatöötlemisega tegelevat ettevõtet, neist üle 100 töötajaga ettevõtteid on 4. Enamik ettevõtetest on väikesed, kus töötajate arv jääb alla 50. Esialgsel andmetel töötas kalatööstustes 2019. aastal keskmiselt 1253 inimest. MTA registris oli 2019. aasta lõpu seisuga 1176 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud kalapüügi ja vesiviljelussektor. Nendest 968 isikut olid FIE-d ja 208 isikut olid juriidilised isikud. Statistikaameti andmetel müüsid kalatööstused 2019. aastal 138 mln euro eest toodangut. 2019. aastal olid kalatööstuse kulud 140,6 mln. Kalatööstuste poolt loodi 16,3 mln eurot lisandväärtust. Ettevõtetes loodi 13 028 eurot lisandväärtust töötaja kohta.

Kalapüük jaguneb Läänemere traalpüügiks, ranna- ja sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Kokku püüti 2019. aastal 86 924 t kala. Kaugpüügisaak oli 17 835 tonni. Püüti peamiselt krevetti, turska, meriahvenat ja süvalesta. Läänemere traalpüügi saak oli 55 342 tonni. Põhiliselt püüti kilu, räime. Rannapüügi saak oli 10 816 tonni. Majanduslikult tähtsamad on räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, koha, särg ja vimba. Sisevete kalapüügi saak oli 2931 tonni. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas.

Ettevõtetes on kasutusel väga erinevaid ärimudeleid alates nendest, kes töötlevad kohalikku toorainet kuni nendeni, kes toorainet impordivad ja valmistoodangu ekspordivad. Ka on ettevõtteid,

kes kontrollivad kogu väärtusahelat alates kala püügist ja lõpetades toodangu turustamisega tarbijale. Eesti valdkonna ettevõtete konkurentsieeliseks on kaasaegsete külmutus- ja pakendamisseadmete kasutamine.

AS Est-Agar

AS Est-Agar tegevuseks on furcellaraani tootmine (sh punavetika *Furcellaria lumbricalis* traalimine, kogumine, kokkuost, töötlemine) ja müük. Lahtist vormi vetikat *Furcellaria lumbricalis* traalitakse ja vetika kinnist vormi korjatakse rannalt. Kassari lahes kasvava kinnituva vormi talluse läbimõõt on 0,5 – 1 mm ja kõrgus 4 – 20 cm, lahtise vormi läbimõõt aga 5 – 12 cm. Vetikas on punakaspruun ning kuivades muutub mustjaks. Arvatakse, et Saaremaa rannikul kasvav vetika ressurss on ainus maailmas, mida saab tööstuslikult kasutada. Väinameres kasvavast vetikast geelistuva aine furcellaraani tootmise algusajaks peetakse 1960-ndaid kui Eesti Mereihüdroloogia Laboratooriumi töötajad tegid kindlaks selle tööstusliku tootmise potentsiaali ja valmistati vajaminev tehnoloogia.

AS Est-Agar 2019. aasta äritulu oli 757 042 eurot ja aruandeaasta kahjum -246 282 eurot. Töötajaid on 26. Põhiline toote kliendirühm on toiduainetetööstus. Ettevõtte on sisenenud kosmeetikatööstuse turule, omades selleks partnereid nii Eestis kui välisriikides. Arendustegevuses on prioriteediks pulbrilise furcellaraani tootmine. Selle tarvis alustati 2018. aastal koostööd Prantsuse ettevõttega SA Algaia uue tehnoloogilise liini arendamiseks. Selle tulemusena on töös geelpress tehnoloogial põhineva tootmisliini käikuandmine 2021. aastal.

2018. aastal alustati koostöös Eesti Maaülikooli Polli kompetentsikeskuse, Tallinna Ülikooli ja Vetik OÜ-ga, et töötada välja tehnoloogia vetikast loodusliku punase värvaine r-fükoerütriin tootmiseks. R-fükoerütriini kasutusala on sõltuvalt puhtusastmest väga laialdased, ulatudes kosmeetikast ja toiduainetetööstusest meditsiinitööstuseni. Ettevõtte on plaanis alustada järgmiseid katsetusi ning tehnoloogia arendust 2021 aasta alguses, kui pulbrilise furcellaraani tootmisliin on käivitunud.

Toodangust enamus müüakse Eestis. Aktiivselt tegeletakse uute turgude otsimisega ning uute klientide leidmisega olemasolevatel turgudel. Täna müüakse tooteid Venemaal ja Prantsusmaal, kontaktid on edasimüüjatega ja lõpptarbijatega Taanis, Venemaal, Poolas, USA's, Itaalias, Koreas.

Japs AS

AS Japs alustas tegevust 1992. aastal ja on üks vanemaid Eesti erakapitalil toimivaid kalatöötlemise (fileeritud ja külmutatud kala- ja kalafilee müük) ettevõtteid Eestis. Tööl on ca 75 inimest ja keskmine töötasu III kvartalis 2020 oli 840 eurot. Oluliseks peetakse jätkusuutlikku kalapüügi ja töötlemise viljelemist. JAPS AS käive moodustas 2019. aastal turuosast ca 2 protsenti.

2007. aastal omandas AS Japs osaluse osaühingus Freshrex Group ja 2012. aastal osaluse osaühingus Massaka, mis on AS Japs tütarettevõtte. Mõlema põhitegevuseks on samuti kala töötlemine. Omatakse MSC sertifikaati. Äriühing soetas uusi püügivahendeid ja seadmeid PRIA toetusega.

2019. aasta konsolideeritud müügitulu oli 5,82 miljonit eurot (2018. aastal 6,15 miljonit eurot) ja puhaskasum 84 081 eurot. Tooraine nappus on sundinud pöörama suuremat tähelepanu kalapüügile, mistõttu on AS Japs soetanud paadid, püügivahendid, püügiõigused ja püügiload. Kalapüügipiirkondadeks on Peipsi järv ja Pärnu laht. Põhitooraineks on koha, ahven, haug, angerjas, räim ja tint. Tooteid eksporditakse Saksamaale, Prantsusmaale, Itaaliasse, Soome, Taani, Sveitsi, USAsse ja Ukrainasse.

AS Japs M.V.M

AS JAPS M.V.M. on 100% Eesti erakapitalil põhinev ettevõtte, mis alustas tegevust 1992. aastal. Peamisteks tegevusvaldkonnaks on krevettide käsitsi koorimine ja pakendamine. Ettevõtte müügitulu 2019. aastal oli 113 470 107 eurot. Kogu krevetitöötlemise müügitulust moodustas müük Eestis 2,88% ja müük välisriikidesse 97,12%. Näiteks Rootsi turule müüdi kaupu 2019. aastal 9,71 miljoni euro eest, mis moodustas 74,3% ettevõtte ekspordikäibest, järgnesid müük Norra (18%), Soome (7%) ja Läti (1%) turule. Töötajaid on ettevõttes 22 ja keskmine töötasu 2020. aasta III kvartalis oli 1 690 eurot. AS Japs M.V.M. oli Pärnumaa parim ettevõtte 2018 - „Pärnumaa Karu“.

JAPS M.V.M. AS-iga samas valdkonnas tegutsevaid ettevõtteid 2020. aastal oli 83, kes annavad tööd kokku 1505-le inimesele ja kogu valdkonna 2020 käibeprognoos on ca 230.05 miljonit eurot. JAPS M.V.M. AS käive moodustas 2019. aastal turuosast ca 9 protsenti. Ettevõttel on MSC (Marine Stewardship Council) sertifikaat, mis toetab jätkusuutlikku kalapüüki, välistab röövpüütud toorme kasutamise oma tootmises ja tagab ainult loodussõbralike püüdmisviisidega püütud toorme sertifitseerimise.

9.2.4. Toit ja jook

Toiduainete tööstus, sh joogitööstus on pikaajaliste traditsioonidega haru Eesti töötlevas tööstuses. Eestis tegutseb toiduainetööstuse valdkonnas üle 700 ettevõtte. Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning luuakse 2% Eestis loodavast lisandväärtusest. Statistikaameti andmetel toodeti 2019. aastal toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ca 1,7 mld euro eest toodangut, millest kolmandik (ca 560 mln eurot) eksporditi. Suurima osa Eesti toiduainetööstuse toodangust annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (20%). Toiduainetööstuse ettevõtete müügitulu oli 2,1 mld eurot. Toiduainete tööstuse kogukasum oli 72,6 mln eurot. Suurim osakaal kogukasumis oli joogitööstusel (41%), järgnesid piimatööstus (14%) ja pagaritööstus (10%). 2019. aastal loodi 340 mln eurot puhast lisandväärtust. Suurima panuse lisandväärtuse loomisse andsid joogi-, pagari-, piima- ja lihatööstus. Toiduainetööstuse tegevusalade keskmine tööviljakus oli 23 400 eurot inimese kohta. Põllumajandussaadusi ja toidukaupu eksporditi Eestist 2019. aastal jooksevhindades 1,38 mld euro väärtuses ning imporditi Eestisse 1,63 mld euro eest. Suurima panuse ekspordi andis teravili (20%) ning piim ja piimatooted (19%).

Toiduainetööstuses on palju määramatust ja ebakindlust, kuna tootmissisendeid mõjutavad loodusolud. Teiseks, toiduainetööstuse võimalused kõrgema lisandväärtusega ja kallimate toodete turule toomiseks on üsna piiratud kuna toorme hind kujuneb turupõhiselt maailmaturul. Samas on ettevõtete väärtusahelast suur osa alates põllumajandusest ja lõpetades lõpptoodetega Eestis. Kujundatud on omatooted ja toimub nende arendamine. Tootmise kliendiläheduse üks põhjusi on näiteks toiduainete lühike säilivusaed. Kolmandaks, väärtusahelad on tugevalt seotud jaekaubandusettevõtetega, kes omavad jõupositsiooni ja kontroll kasumi üle, mistõttu toidutootjatel on suhteliselt tagasihoidlikud võimalused väärtusahelates lisada turunduse, logistika jt funktsioone. Üks trende on tootjate/kasvatajate konsolideerumine ja võrgustike arendamine. Toiduainete ettevõtted on kaasaegsed, arendustegevuses keskendutakse nii tootearenduse kui ka protsessiarendusele, märkimisväärne on tegelemine pakendiinnovatsiooniga. Arenguvõimalusi nähakse mahetoodete arendamises. Eestis oli 2019. aastal 224 161 ha mahepõllumajandusmaad, mis moodustab kogu Eesti põllumajandusmaast ligikaudu 23%. Mahetootmisega tegelevaid põllumajandusettevõtteid oli 2019. aastal 2060, võrreldes eelmise aastaga suurenes nende arv 112 võrra ehk 6%.

Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega ka järjest suuremaks kasvanud – 2019. aastal oli keskmises mahepõllumajandusettevõttes ligikaudu 109 ha mahepõllumajandusmaad ja mahetoorainest toodete valmistamisega tegeles 178 ettevõtet. Suurem osa ettevõtetest toodab erinevaid jooke (mahlad, nektarid, mahlajoogid jm), palju valmistatakse tooteid ka puu- ja köögiviljadest, kartulist, marjadest, sh metsamarjadest ja seentest. Toodetakse ka näiteks tera- ja kaunviljatooteid, pagari, pasta ja kondiitritooteid, liha- ja piimatooted, teesid ning õlisid. 2018. aastal

moodustas kogu mahetoidukaupade jaeturumaht toidukaupade jaeturumahust 3,4%. Kodumaiste mahetoodete osa oli toidukaupade jaemüügist ca 1% koos otsemüügiga. Mahetoodetes nähakse võimalusi ka ekspordi kasvatamisel.

Suured väljakutsed ootavad ettevõtteid ees seoses e-kaubanduse kasvuga. Väliturule liikumisel on vajadus ületada välisriikidesse sisenemishäired, mis eeldab sanitaarmedetute protseduuride tunnustamist, mille puhul on olulisel kohal ka siseriiklikud kehtivad standardid.

Saaremaa Piimatööstus AS

2019. aastal toorpiima kokkuostmist deklareeris 34 erinevat esmaostjat.⁶⁶ Kokkuostetud toorpiimast kasutati Eestis kohapeal piimatoodete valmistamiseks 569 600 t, ülejäänud 193 400 t ehk 25,3% eksporditi. 2019. aasta lõpu seisuga oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel Eestis registreeritud 39 piimakäitlejat 46 eraldi paikneva käitlemisüksusega. Koguseliselt toodeti enim joogipiima, juustusid ja kohupiima ning hapendatud piimatooteid. Tööstused müüsid 2019. aastal toodangut 423,8 mln euro väärtuses. Piimatööstuse kogukasum 2019. aastal oli 10,3 mln eurot. Piimatööstused investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2019. aastal 14,0 mln eurot.

AS Saaremaa Piimatööstuse kuulub 44 piimatootja omandusse ja tegevusaladeks on toorpiima kokkuost ja käitlemine ning jae- ja hulgikaubandus. Valdavalt toimub toorpiima varumine Saaremaa, Muhumaa ja Hiiumaa piimatootjatelt, lisaks Läänemaalt. Kogumaht 2019 ca 49 000 tonni. Oluliselt kasvas aga varutava mahepiima osakaal - 2019. aastal varuti mahepiima 2 836 tonni, mis on võrreldes 2018.aastaga 43% rohkem. Kliendid väärtustavad puhast saarte keskkonda ja sealt pärinevaid piimatooteid endi toidulaua.

AS Saaremaa Piimatööstuse 2019. aasta müügitulu oli 23,9 miljonit eurot, millest eksport moodustas 33%, mis oli 5% suurem kui 2018. aastal. Rahaliselt eksporditi toodangut 2019. aastal ligi 8 miljoni euro eest. Piimatööstuse 2019. aasta kahjum oli -730 531 eurot. Keskmise töötajate arv 2019. aastal oli 102 ja maksudeta palgakulu oli 1795 638 eurot.

2019. aastal oli suurimateks väljakutseteks ettevõtte keeruline finantsseis ja eelnevalt tehtud tehnoloogilise suurinvesteeringu vähenenud kattuvus turundusega. Läbi omanikuvahetuse suudeti päästa ettevõttele suuruselt teine piimatootja Kärla PÜ, kes annab ca 20% toorpiima kogumahust. Otsustavaks argumendiks oli saartel peetava piimalehma kohta makstav ebasoodsa piirkonna toetus, kuna kõrgem toodangu omahind on reaalsus. Jätakuvalt on ettevõtte keskmise toodangu kvaliteedi parendamine, uute toodete turule toomine ja toodete eksport, et tagada suurem tootmise efektiivsus, mis lõpptulemusena peaks looma ettevõttele parema turupositsiooni ja ühistu liikmetele konkurentsivõimelisema piimahinna. 2019. aastal investeeriti 0,6 miljonit eurot põhiliselt olemasoleva põhivara parendamisse.

Ettevõtte positsiooni siseturul on aidanud parandada uute toodete turule toomine ja kaubamärgi laiem tutvustamine. Ettevõttel on Thule kaubamärgi all uued kohupiima kreemid ja Old Saare sulatatud juust. Saaremaa Piimatööstuse ÖKO täispiim valiti 2018. aastal Eesti parimaks piimatooteks ja tootele omistati hõbemärk.

Ettevõtte seisukohalt on väga oluline tootlikkuse kasvatamine, milleks on vaja pidevaid investeeringuid uude tehnoloogiasse ja tehnikasse. Samuti on toidusektoris tugev konkurents, mis sunnib tootma efektiivsemalt ning klientide järjest kasvavad vajadused ja kvaliteedinõuded nõuavad ettevõtelt uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, paindlikkust, tootlikkust ning innovaatilisust.

⁶⁶ Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade 2019.

<https://www.agri.ee/sites/default/files/content/ylevaated/ulevaade-pokat-2019-02.pdf>

OÜ Karjamõisa

OÜ Karjamõisa tegevusalaks alates 2001. aastast on olnud tapamaja teenused: liha tootmine, töötlemine, ost ja müük. Käideldakse veiseid, lambaid, kitsi ja suurulukeid. Alates 2016. aastast on ettevõttel Euroopa Liidu toiduohutussertifikaat FSSC 22000. Valmistatakse lemmikloomadele toortoitu loomade käitlemise kõrvalsaadustest. Lisaks teenuste osutamisele tegeletakse kaupade müügiga. 2014. aastal alustati eksporti Euroopa riikidesse. 2019. aastal oli OÜ Karjamõisa Tapamajal palgalisi töötajaid 19.

Õun Drinks OÜ

Asutatud 2012. aastal erakapitalil põhinev ettevõtte, mis väärindab Eesti õunu ja toodab õunamahla baasil jooke. 2019. aasta kevadel viidi kogu sortiment mahedaks ja viidi läbi Õun kaubamärgi rebränding. Uue tootena toodi turule Õuna-mündilimonaad, mis ei sisalda suhkrut. 2019. aasta lõpus toodi turule uue tootekategooriana alkoholivabad vahujoogid: Õun-Kadakas ja Rabarber-Kuusk vahujook. Suureks õnnestumiseks peetakse uute toodete turule toomine premium tootekategoorias. Jätkasime juba seni toimivate kommunikatsioonikanalitega ja olime nähtavad mitmetel väliüritustel. Peamised kliendid on suured jaeketid ning restoranid ja kohvikud üle Eesti. Eesmärk on suurendada müüki ja laiendada müügivõrku kõikides kliendisegmentides. Eksporditakse tooteid, näiteks Soome Vabariiki. Otsitakse täiendavate ekspordivõimalusi.

9.2.4. Väikelaevaehitus

Eestis põhitegevusena lõbusõidu- või töölaevu ehitavad ettevõtted⁶⁷ teenisid 2019. aastal müügituluna 44,5 miljonit eurot.⁶⁸ Eksport moodustas laevaehituse müügitulust 91% ehk 40,4 miljonit eurot Sellest Baltic Workboats töölaevade ekspordi osakaal oli 25 miljonit eurot ehk 56%. 19,5 miljonit eurot ehk 44% 2019. aasta müügitulust teenisid ülejäänud valimi ettevõtted lõbusõidulaevade ehituses. Lõbusõidulaevu ehitavate ettevõtete müügitulu kasvas 2018. aastaga võrreldes 18%. Seega oli 2019. aasta lõbusõidulaevade ehituses edukas, kuna kolmel varasemal aastal moodustas müügitulu 16-17-miljonit eurot. Suurima müüginahuga lõbusõidulaevade ehitaja on Aktsiaselts Luksusjaht, 2019. aastal oli ettevõtte müügitulu ligi 11 miljonit eurot ja moodustas 25% kogu valimi ettevõtete müügitulust (2018: 9,7 miljonit eurot).

Olulisim ekspordi sihtriik on Rootsi. Müügitulu teenisid laevaehitusettevõtted Rootsis 2019. aastal 15,1 miljonit eurot, mis võrreldes 2018. aasta 21,9 miljoni euroga on languses. Rootsi turul teenitud müügitulu langus lähtub täiel määral suurimate ettevõtete tegevusest: Aktsiaseltsi Luksusjaht eksport Rootsi kasvas, Baltic Workboatsil kahanes.

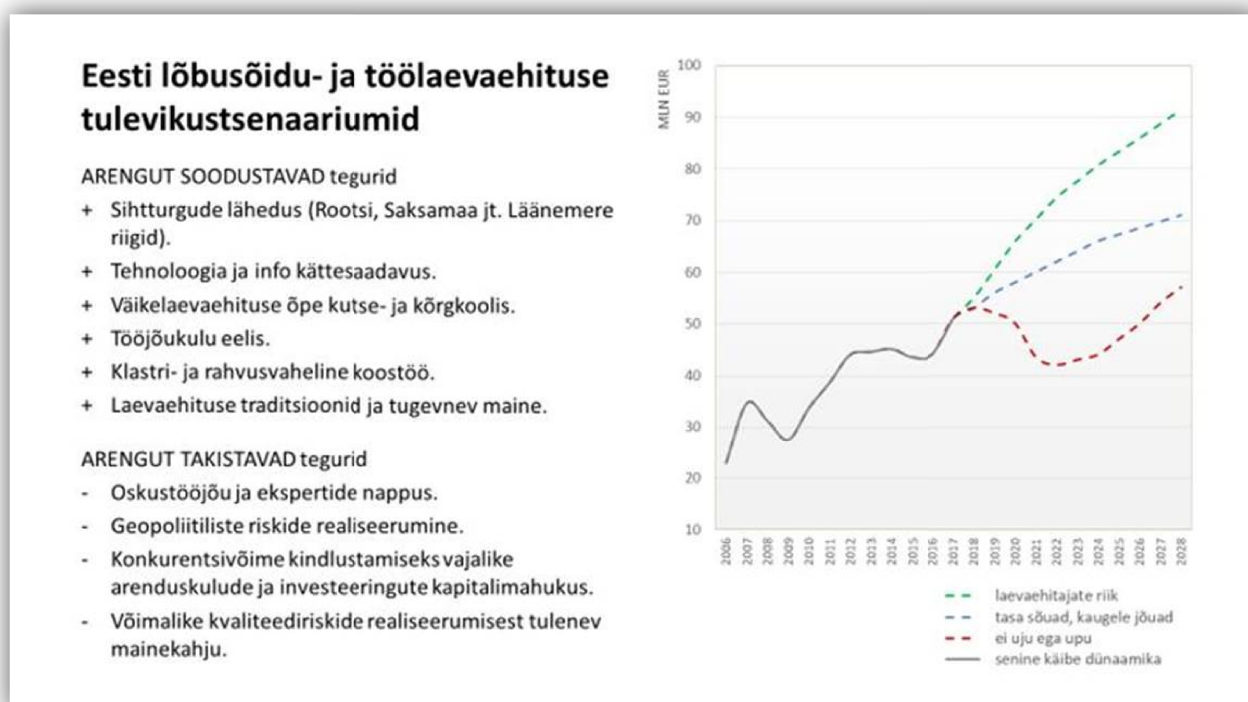
Töökohti oli valimi laevaehitusettevõtetes 2019. aastal 372 (neist Baltic Workboats AS ca 175 ja Aktsiaselts Luksusjaht ca 100 inimest) ja töajookulud olid kokku 10 miljonit eurot. 2018. aastal oli valimi ettevõtetes 384 töökohta ning töajookulud olid samuti 10 miljonit eurot aastas. Põhitegevusena Eestis laevu ehitavate ettevõtete lisandväärtus töötaja kohta oli 2019. aastal 40904 eurot.

⁶⁷ Uuring käsitleb 2019. aastal ainult põhitegevusena lõbusõidulaevu või töölaevu ehitanud ettevõtteid Eestis. Valimis on 14 ettevõtet, neist 13 lõbusõidulaevade valmistajat ja 1 töölaevade ehitaja. Uuritavates ettevõtetest 8 asub Saaremaal, 1 Läänemaal ja 1 Pärnumaal. Kõigilt näitajatelt valimi suurim ettevõtte on Baltic Workboats AS Saaremaal.

⁶⁸ Eesti väikelaevaehituse ettevõtted 2019. TalTech Väikelaevaehituse kompetentsikeskuse uuring. <https://www.scc.ee/ee/wp-content/uploads/2020/11/Eesti-laevaehitusettevõtted-2019.-Vaikelaevaehituse-kompetentsikeskuse-uuring.pdf>

Väikelaevaehituse klatri tuum on Saaremaal ja eduloole pandi alus 1990ndatel. 2019. aastal teeniti 94% Eesti laevaehituse müügitulust ehk ligi 41,8 miljonit eurot ning siin asus 91% töökohtadest. Aastas valmib Saaremaal üle 150 erineva laeva ja paadi, millest ca kaks kolmandikku kannavad saaremaist kaubamärki. Arengut soodustavad sihtturgude lähedus (Rootsi, Saksamaa jt Läänemere riigid), tehnoloogia ja teabe kättesaadavus; väikelaevaehituse õpe kutse- ja kõrgkoolis ja klatripõhisus. Eesti toodangut teatakse Euroopas kui mitte eriti odavat, kuid kvaliteetset. Roheline nihe oleks täiendav konkurentsieelis. Eesti osa Euroopa turul on ja jääb väikseks – loodetavasti aga stabiilseks.

Senine sektori areng on 2018. a stsenaariumide taustal olnud mahult maksimumkasvu järgi.

Müük on sellel aastal üsna maksimaalne. Järgmine aasta on tõehetk - kui paljud edasi mere peal sõitma jäävad.

Väikelaevaehitust saab Eestis õppida vaid Saaremaal: kutsehariduse tasemel Kuressaare Ametikoolis ja rakenduskõrghariduse tasemel Tallinna Tehnikaülikooli Eesti Mereakadeemia meremajanduse keskus. Saaremaal asub TalTech väikelaevade Kompetentsikeskus, mille visioon on olla Läänemere regioonis tuntud ja tunnustatud väikelaevaehituse rakenduslike uuringute ja innovaatiliste lahenduste elluviimise algatus- ja tugikeskus.⁶⁹

Riigilt ja kohalikelt omavalitsustelt oodatakse:

- töölaevade osas innovaatilisi riigihankeid, mis annaks tootjatele referentse välisturu tarbeks;
- PPP projekte innovatsiooni edendamiseks – nt tootearendus tehase sees;
- Kohalike omavalitsuste sallivat/toetavat suhtumist ettevõtluse arendamisse;

⁶⁹ Väikelaevaehituse kompetentsikeskuse strateegia 2020-2025. <https://www.scc.ee/ee/wp-content/uploads/2020/02/SCC-strateegia-2020-2025.pdf>

- elukeskkonna kvaliteedi üldist edendamist (sh miks mitte välisspetsialistide perede jaoks laste rahvusvahelised rühmad);
- Mereakadeemia alt Kuressaare keskuse üleviimine TTÜ inseneriteaduskonna koosseisu.
- Rahvusvahelise laevaehituse magistrikava avamine TTÜ Kuressaare keskuses.

AS Luksusjaht

AS Luksusjahi kontsernil on 100% osalus Rootsis tegutsevates tütarettevõtetes AB C.O.Winberg & CO Båtvär, AB Delta Powerboats, AB Dahl Naval ja AB Volymelement. 60% osalus on Rootsi ettevõttes AB Green Module Housing i Stockholm. AB C.O.Winberg & CO Båtvär-i põhitegevuseks on jahtide ja kaatrite hooldus ja talvehoiustus. AB Delta Powerboats-le kuulub kaubamärk Delta Powerboat. AB Dahl Naval müüb RIB-tüüpi paate. AB Green Module Housing i Stockholm ja AB Volymelement tegelevad kinnisvara arendusega.

AS Luksusjaht põhitegevusalaks on plastikjahtide ja -kaatrite tootmine. Lisaks valmistatakse erinevaid mudeleid ja vorme. 2019. aastal alustati viienda Delta 80 ehitamisega, mis on heaks näiteks klientide usaldusest ettevõtte toodangu vastu ka kõige suuremas ja kompromissitumas tooteklassis; Delta 400 uus versioon on täiendatud elektrisüsteemi, ahtriplatvormi, ahtri varikatuse ja uuenenud armatuurilauaga; Delta 290 anti seeriatootmisse. Jätkub arendustöö katamaraani ehitamisel. Turule toodi uue mudel Arcona 345 ja tegeletakse Arcona 385 väljatöötamisega, samuti Delta 26T lansseerimine ja Delta 340 uuendamine.

2019. aastal müüdi 24 kaatrit (2018: 30) ja 9 jahti (2018: 11). Emaettevõtte põhikliendid olid Arcona Yacht AB ja Galärbyrggans Försäljnings AB. Kogu kontserni müügitulu oli 12,5 milj. eurot (2018: 10,9 milj. eurot); sellest emaettevõtte müügitulu 11,2 milj. eurot (2017: 9,7 milj. eurot). Töötajate keskmine arv kogu kontsernis 2019. aastal oli 106 (2018: 106). Aastal 2019 maksti tasusid 1,7 milj. eurot (2018: 1,6 milj. eurot).

Ettevõtte tegeleb teadlikult keskkonnasõbralikkusega: päikeseenergia tootmises saavutati planeeritud võimsus 297 KW ja ettevõtte vähendas 2019. aastal 20% ohtlike jäätmete kogust. Eesmärk on jätkuvalt vähendada oluliselt ohtlike jäätmete kogust ja seda nii taaskasutuse kui ka materjalide parema kasutamise näol.

Baltic Workboats AS

Baltic Workboats AS on asutatud 2000.aastal ja on 100% Eesti kapitalile kuuluv ettevõtte, mis on spetsialiseerunud alumiiniumist väike- ja keskmise suurusega töölaevade tootmisele. Ettevõtte on aastatega arenenud oma valdkonnas üheks suuremaks tootjaks Läänemere regioonis. Kõik laevad projekteeritakse AS Baltic Workboats poolt vastavalt kliendi soovidele. Ettevõtte haldab kogu tootmisprotsessi alates laevade kavandamisest kuni üleandmiseni kliendile. Ettevõtte toodang on kõrge lisandväärtusega ja kõrgtehnoloogiline. 2019. aastal oli ettevõtte müügitulu 24 954 715 eurot ja ärikasum 1 161 229 eurot. 2019. aastal investeeris ettevõtte 1 329 686 eurot, sh. hoonetesse ja rajatistesse 829 504 eurot. 31.12.2019 seisuga töötas ettevõttes 172 töötajat. 2019. aastal oli ettevõtte tööjõukulu 5 875 680 eurot.

Kliendid on nii Eestis kui teistes Euroopa liidu riikides. Tellijaks avaliku sektori asutused, nagu piirivalve, politsei, tolliteenistused, kalakaitse, lootsi- ja sadamateenistused. 2019. aastal andis Baltic Workboats AS klientidele üle kokku 10 laeva.

Saare Yachts OÜ

Saare Yachts OÜ põhitegevuseks on lõbusõidu- ja sportpaatide arendus, tootmine ja müüki. Peamiseks sihtturuks on jätkuvalt Saksamaa. Koostöös EAS-iga ja ka iseseisvalt osaleti Saksamaal toimuvatel eriala messidel.

MTÜ Eesti Meretööstuse Liit

Eesti Meretööstus Liidu liikmeteks on: Alfa Yacht Production OÜ, Alunaut OÜ, . Baltic Workboats AS, Eysysla Yard OÜ, Kasse Paadid OÜ, Lindvart OÜ, Lingalaid OÜ, SRC Group AS, Saare Yachts OÜ, Tekno- Marine OÜ, Baltic Marine Group OÜ, MEC Insenerilahendused OÜ, Muvor OÜ, VIKING Life-Saving Equipment Estonia AS, Saarte Liinid AS.

9.2.5. Elektroonika ja elektriseadmete tööstus

Eesti elektroonika- ja elektriseadmete tootmine on kiiresti arenev sektor. Paljud ettevõtted ei paku enam lihtsat allhanget, vaid tootearenduse võimekus nii ettevõtte sees kui partnerite võrgustiku kaudu, on loonud eeldused suure lisandväärtusega toodete müügiks. Sektori kasvupotentsiaali saab hinnata heaks, sest nõudlus tarkade toodete ja digilahenduste järgi, mis vajavad elektroonikat, kasvab. Samuti toetab nõudlust 5G tehnoloogiate levik, tööstuse digitaliseerimine ja automatiseerimine ning rohetehnoloogiate areng.

Elektroonika- ja elektriseadmete tootmise sektoris tegutseb üle 250 ettevõtte. Enamik suuremaid ettevõtteid on rahvusvahelisele kapitalile kuuluvad tootmisüksused või tootmisteenuse pakkujad. Elektroonika- ja elektriseadmete tootmine jaguneb kaheks allharuks – arvutite, elektroonika-, optika- ja elektriseadmete tootmine. Valdkonna suurimad ettevõtted on Ericsson Eesti AS (mobiilsidevõrguseadmed), Enics Eesti AS (elektroonikaosad tööstus- ja meditsiiniseadmetele) ja AS Eolane Tallinn (sideadmed). Arvutite tootjaist on suurim Ordi AS. Erinevalt selle tööstusharu üldisest suunast on arvutite müük suunatud põhiliselt siseturule. Elektriseadmete tootmise alal on suurim ettevõtte ABB AS, mille põhitegevusala on elektrijaotusseadmete ja voolugeneraatorite tootmine. Teised suuremad ettevõtted on Ensto Ensek AS (elektrijaotusseadmed ja juhtaparatuur), AS Konesko (elektrimootorid ja -seadmed), AS Glamox (elektriliste valgustusseadmete tootmine) ning AS Harju Elekter Elektrotehnika (elektrijaotusseadmed).

Elektroonika- ja elektriseadmete tootmise sektori keskmine brutokuupalk 2019. aastal oli 1 434 eurot, mis oli 95 eurot kõrgem kui töötleva tööstuse keskmine palk (1 339 eurot). 2019. aastal oli arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmise keskmine brutokuupalk 1 394 eurot ja elektriseadmete tootmise allharu keskmine kuupalk oli 1 473 eurot.

Sektori kogumüügist ligi 70% tuleb arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmisest. Mõlema tööstusharu toodangust suurem osa läheb ekspordiks. Arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete müügist läks ekspordiks 98% ning elektriseadmete tootmise müügist eksporditi 84%. Sektori ekspordi osatähtsus kogu töötleva tööstuse ekspordis on 23%. Samas valdkonnas (EMTAK 26511) tegutsevaid ettevõtteid on 2020. aastal Eestis 52, kes annavad tööd kokku 1435 inimesele. Keskmine töötasu 2020. aasta III kvartalis oli 1390 eurot.

Incap Electronics Estonia OÜ

Ettevõtte on elektroonika ja elektromehaanika toodete lepinguline tootja ja kuulub Incap-kontserni. Incap Electronics Estonia OÜ on spetsialiseerunud tehniliselt kõrge kvaliteediga toodete väikeseeria- ja masstootmisele, näiteks kaugloetavad elektriarvestid, nutikad tänavavalgustid. Ettevõtte omab kvaliteedijuhtimise ISO 9001:2015, keskkonnajuhtimise ISO 14001:2015 ning töötervishoiu ja tööohutuse ISO 45001:2018 ja meditsiiniseadmete ISO 13485 sertifikaate. Ettevõtte tegutseb Soomes, Eestis, Indias, Slovakkias, Suurbritannias ja Hongkongis ning annab tööd ligi 1 300 inimesele, kellest sadakond töötab Saaremaal.

Ettevõtte käive 2019. aastal oli 20,19 miljonit eurot ja kasum oli 1 132 813 eurot. Seisuga 31.12.2019 oli omakapital 2 137 768 eurot. Käibe ja kasumi suurenemine tulenesid kliendi- ja tooteportfelli muutumisest. Toodangut müüdi valdavalt Eestis 45%, järgnevad Soome 27% ja Kanada 18%. Ettevõttes töötas 2019. aastal keskmiselt põhikohaga 87 töötajat. 2020. aasta oktoobris avati Kuressaare tehases uus SMT-tootmisliin elektroonikaseadmete tootmiseks. Investeeringu suuruseks oli 2,1 miljonit eurot.

Scanfil OÜ

Ettevõtte alustas tegevust 1997. aastal. Tegevusalaks elektroonikaseadmete tootmine ja müük. Kuulub Scanfil EMS OY kontserni. Käive 2019. aastal oli 63750 tuhat eurot ja kasum 2 879 tuhat eurot. 2019. aastal investeeriti masinatesse ja seadmetesse 1,887 miljonit eurot. Eesmärk on mehhanika ja integreerimisprotsesside täiendamine ja muuta efektiivsemaks ja tuua turule uusi tooteid. Töötajaid ca 540.

Navix OÜ

Navix OU on Soome firma Navix Oy tütarfirma, mis asutati 2015. aastal. Ettevõtte põhitegevusala on plasttoodete ja ühendusjuhtmekomplektide koostamine väikeveesõidukitele (jahid, kaatrid) ning tarbesõidukitele. Navix OU toodab keskmiselt 10 000 erinevat toodet kuus, tööd toimub kahes vahetuses üle poole toodangust saadetakse otsetarnena kliendile. Kogu toodangu müügitegevust juhitakse emafirmast, samas on Navix OU alustanud materjaliostu ning toote disaini osalise vastutuse ülevõtmist emafirmast. Firmas toimub tootmistegevus 5 osakonnas: juhtmete ja kaablite lõikamine, juhtmeköidiste valmistamine, paneelide väljalõikamine ja viimistlemine paneelide lõppkoostamine, siiditrükk ja paneelide värvimine. 2019. aasta põhilisteks muutusteks oli tootmisprotsesside optimeerimine (uue värvikambri juurutamine ja välilao ehitus) ning juhtmekomplektide elektrilise testi juurutamine. 31. detsembri 2019 seisuga oli ettevõtte bilansimaht 898 745 eurot, käive 2 207 859 eurot ja kasum 111907 eurot. Töötajate arv 2019. aasta lõpuks oli 86 ja eelmise aastaga võrreldes kasvanud (69).

9.3. Kasvuvaldkondade analüüsi kokkuvõte

Valdav osa ettevõtetest on kasutanud suhteliselt madalaid kulueeliseid ja töötajate head väljaõpet. Olukord on muutumas. Esiteks, palgakasv sööb konkurentsieelised. Teiseks, head väljaõppinud tööjõudu pole enam lihtne värvata. Uues olukorras saab ettevõtte eduteguriks tootmise automatiseerimine ja hinnapaindlikkus, nende organisatsioonikultuur ja võimekus muutavas olukorras ärimudeleid paindlikult rakendada.

Lääne- Eesti majandusarengu tuleviku seisukohalt tuleks võtta arvesse järgmisi olulisi trende:

- Uus globaliseerumise laine: COVID kriisi käigus ja järgselt tekib uusi kaubandus- ja investeerimissuhteid, et asendada katkenud tarneahelaid ja suurendada tootmise varustuskindlust; kriis ilmetas globaalsete tarneahelate haavatavust ning riskide maandamiseks rakendatakse tootmises hajutamist ja enam kohalikku lähenemist, kus rakendatakse ringmajanduse põhimõtteid ja väärindatakse senisest rohkem kohapealset ressursi ning otsitakse tarnijaid ka lähipiirkonnast. Tarneahelate lühenemine – ühelt poolt loob uusi äri võimalusi, teisalt muudab konkurentsi senisest tihedamaks ning kasvatab müügitöö tähtsust. Eesti ettevõtete konkurentsivõimalusi võib halvendada transpordikulude kasv ja tarneahelate pikenemine seoses lennu- ja laevaliikluse graafikute hõredamaks muutumisega.

- Füüsiliselt lokaalsem, aga digitaalselt kasvav üleilmastuv majandusmudel, mida toetavad automatiseeritud tootmine ja virtuaalkeskonna kasutamise laienemine, sh digiplatvormide turujõu kasv. Kasutatakse digitehnoloogia rakendusvõimalusi, nagu kaugkohaolek (telepresence) ja telerobootika (telerobotics) ning füüsiliste kaupade kõrval liiguvad digifailid tootespetsifikatsioonidega, samas kui tootmine ise leiab aset tarbija läheduses, mille kasutamisel on eelisseisundis väiksemad, kiiresti reageerivad ja paindlikud ettevõtted.
- Toodete müügi kasv läbi e-kanalite ja e-kaubanduse tõus, mis pakub uusi võimalusi ka väiketootjatele, kelle jaoks lõpptarbijani jõudmine muutub lihtsamaks. Samas ei sobi e-kanalid kõikidele kaupadele, näiteks kõrgete säilitamistingimustega toodetele. Füüsilise suhtluse asendumine virtuaalsega muudab suuremate tootjate jaoks turustusvõimaluste leidmise raskemaks, sest virtuaalmessid ei suuda täielikult asendada füüsilisi kohtumisi.
- Liikumised „tarbi kodumaist“ jms. juhivad tähelepanu kohalike tootjate olemasolu olulisusele, mis suurendavad nõudeid toodete kvaliteedile ja tähtsustavad varustuskindluse tagamist. Sellega seoses kasvab proteksionism eksportturgudel, mis halvendab ettevõtete ekspordivõimalusi, seda ennekõike neil, kellel pole tunnustatud kaubamärke ja omatooteid, mida rahvusvaheliselt tuntakse ja paljud inimesed ostavad.
- Rohepöörde loob uusi võimalusi uute tehnoloogiate, taastuenergia ja ringmajanduse ärimudelite arendamiseks. Probleemiks on asjaolu, et Eesti investorid ja investeerimisfondid on koondunud tarkvarapõhistesse valdkondadesse, samas kui on vajadus saavutada laiem läbimurre kõrgtehnoloogilises ja teadusmahukas tootmises. Samas, keskkonnahoiuga seotud nõuete karmistumine toob kaasa vajaduse mahukateks investeeringuteks, näiteks Euroopa Liidu plastistrateegiaga tekkiv kohustus minna üle plastilt keskkonnasõbralikumatele pakkematerjalidele, millega kaasneb kaupade kallinemine.
- Kapitaliturgudel on kasvamas tendents suunata investeeringuid rohelistesse projektidesse ja mitte finantseerida keskkonda negatiivselt mõjutavaid projekte. Investeeringute otsuste tegemisel ja selleks ressursside kaasamisel kasvab loodussõbralikkuse ja/või kliimaneutraalsuse komponent. Näiteks võidakse pankade poolt hakata soodustama suuremate projektide ja ettevõtete krediitvõimekuse hindamisel rohemõõdikute kasutuselevõtmist ning seeläbi ettevõtete suunamist oma tegevuse keskkonnajalajälje mõõtmisele. Sama võib toimuda ka riigihangete hindamissüsteemis, kus rakendatakse keskkonnamõju kriteeriume (sh. süsiniku jalajälg, materjalide elutsükli kasvuhoonegaaside heitkoguste hindamine). Muutused tarbijakäitumises hakkavad suunama ettevõtete investeeringuid loodussõbralikumasse tootesse, sellised investeeringud on tasuvad ka tavatootluse skaalal ega eelda odavamaid finantsinstrumente kuna annavad ettevõttele kas konkurentsieelise või üldse võimaluse turul püsida.
- Tööjõu arvuline vähenemine kasvatab konkurentsi tööturul ja teatud sektoritel tekivad probleemid järelkasvu vähenemisega, mille osaks on teatud valdkondade madal populaarsus noorte seas haridusvalikute tegemisel. Vajalike oskustega inimeste puudus hakkab pärssima ennekõike madalapalgaliste töökohtade mehitamist.
- Rohkem lühiajalist töörännet ja kaugtöö leviku kasv, selleks vajalike ärimudelite arendamine ja tehnilise infrastruktuuri valmisoleku kasvatamine. Samas võib kaugtöö levik suunata

inimesi palgatöölt enam iseseisvateks teenuseosutajaks, eelkõige veebiplatvormide kaudu. Koroonakriisis kiiresti laienenud kaugtöö on sundinud ettevõtjad ja töötajad, kes seda seni polnud rakendanud, viima sisse muutusi töökorralduses ja tõenäoliselt kasvab tööturul projektipõhise töö ja iseendale tööandjaks hakkamise suund. Tööea mõiste muutub laiemaks.

- Tervisega seonduva suurem teadvustamine ja terviskäitumise olulisuse kasv. Suurem keskkonnateadlikkus tarbimises ja toitumises – ökoloogilise jalajälje jälgimine jms. Elukeskkonna kvaliteet muutub oluliseks elukoha valikul ja kasvab elukaarest sõltuv mobiilsus. Teatud tervisenäitajate kohustuslik jälgimine saab osaks rahvatervise kaitsest.

Üldistades ettevõtete kohta käivaid materjale ja intervjuude tulemusi saame öelda, et vaadeldud ettevõtete ärimudelid on erinevad. Ettevõtete tegevused väärtusahelate muutmisel tõhusamaks ja suuremat lisandväärtust loovamaks saab tuua välja järgmist:

- osaletakse nii siseriiklikes kui globaalsetes väärtusahelates ning otsitakse tasakaalu ekspordi- ja koduturu vahel (paljude ettevõtete tegevus sõltub välisomanikest);
- tegeletakse üksikute väärtusahelate sees nii sisemiste protsesside parendusega kui väärtusahelate eri osade vaheliste seoste arendamisega, sh läbi tehnoloogiliste uuenduste väärtusahelates ümberpositsioneerimisega;
- kasutatakse lõpptoodetele orienteerumist ja ka allhangete täitmist.

Järeldused:

- Tugevad ettevõtted toetuvad oma grupi sisestele võimekustele (firmasisesed, tütarettevõtted, kodu- või välismaine omanik).
- Eduks on üha enam vajalikud müügi, turundus- ja brändimise võimekused, mille puhul need kas ostetakse sisse või püütakse neid kohapeal välja arendada. Ekspordi puhul on üheks küsimuseks nõ "oma mees Havannas" lahenduste omamine. Edukamad on ettevõtted, kes kuuluvad ühendustesse, mille vahel saab tegevusi jagada, aga ka spetsialiseerumisest tulenevad võimekusi paindlikult rakendada.
- Omatoodetega turule tulemise olulisus, et liikuda suurema lisandväärtuse loomisele, milleks on vaja aega, et saavutada brändi ja tootjariigi usaldusväärsus, mis nõuab vahendeid ja võtab aega.

10. Kokkuvõtte ja ettepanekud Lääne-Eesti majanduskeskkonna tugevdamiseks ja kasvualade arendamiseks

Lääne-Eesti majandus on teinud läbi väga suure muutuse. Traditsiooniliselt oluliste põllumajanduse, kalapüügi ja toiduainetööstuse kõrval on arendatud uued majandusharud nagu väikelaevaehitus, elektroonika- ja plastitööstus, tervise- ja loodusturism. Samuti on õnnestunud regioonil läbi viia tootmise spetsialiseerumine – eelkõige väikelaevaehituse, plasti- ja kummitootmise ning tervisedenduse suundades. Kasvamas on loomemajanduse sektori tähtsus. Suur edasimineku on

toimunud majanduse liikumisel keskkonda säästvas suunas - kasvanud on keskkonnasõbralik tootmine, üha enam pakutakse turule mahe ja loodustooteid, kasutatakse taastuvenergiat, arendatakse ringmajandust ja kasutusele võetud keskkonda säästvaid tehnoloogiaid.

Regioonis on võimalik saada majandusprofiilile vastavat ajakohast kutseõpet ja kõrgharidust. Kõigis neljas maakonnas toimivad maakondlikud arenduskeskused, mille tegevus on liikunud ettevõtjate vajadusi enam arvestavaks. Üles on ehitatud regionaalsed kompetentsikeskused, mis toetavad ettevõtete teadusmahukuse suurendamist ja võimalusi spetsialiseerumiseks, samuti koostöös ettevõtjate võrgustikega luuakse suurem võimekus innovatsiooniks ja teadussaavutuste kommersialiseerimiseks. Samas tuleb olla paindlik, et reageerida majanduses ka viiruskriisiga kaasnenud mõjudele⁷⁰.

Vaatamata suhteliselt soodsale majanduse arengule rahvaarv Lääne-Eestis, sh tööjõulises eas, nagu paljudes teistes Eesti maakondades, rahvastik kahaneb ja vananeb. Seda on põhjustanud nii negatiivne loomulik iive kui rändesaldo. Viimastel aastatel on toimunud rändepööre ja rändesaldo on muutunud positiivseks. Eestist on saanud sisserände riik. Tööealiste inimeste arvu kahanemise tasakaalustamiseks on ettevõtted sunnitud panustama nii töö automatiseerimisele kui väärtusahelas suuremat lisandväärtust loovale tööle. Tööturu muudab dünaamilisemaks regioonis olulisel kohal olev ulgtööl käimine. Rahvastiku mobiilsuse kasv, ökoloogiliste väärtuste suurem tähtsustamine ja tööturu territoriaalsed muutused avaldavad mõju elanike igapäevase elu ruumikorraldusele. Kaugtöö võimaluste avarumise ja töörande intensiivistumine annavad võimalusi luua regioonis töökohti, mida varem ei peetud kättesaadavaks. Toimub ka rahvastiku koondumine, eriti selle noorem ja tegusam osa, kes liiguvad maakonnakeskustesse ja nende lähiümbrusse. Seetõttu tuleb ettevõtluse arengusihside seadmisel suurt tähelepanu pöörata maapiirkondade väikeettevõtluse toetamisele ja tulevikule, nendes hästi tasustatud tarkade töökohtade loomisele, sh läbi kõrgemat lisandväärtust loovates valdkondades tooraine kohapealsele väärimisele (biomajandus, ringmajandus, ökoturism, innovaatilised ja ekspordile suunatud tooted ja teenused). Töökohtade mitmekesisus ja võimalused vääriliseks töiseks sissetulekuks on regiooni tuleviku jaoks ühed kesksemad teemad. Tehnoloogia areng ja selle kasutuselevõtt toetavad Lääne-Eesti võimalusi teadmis põhiseisest ja looduskeskkonda säästvast arengust majanduslikult võita.

Lääne-Eesti ettevõtlusest suur enamus on koondunud Pärnu maakonda (63%), järgnevad, Saare maakond (22%), Läänemaa (10%) ja Hiiumaa (5%). Töötajate ja ekspordi jaotuses kehtib üldjoontes sama reegel. Kuue suurema sektori (töötlev tööstus, jae- ja hulgikaubandus, ehitus, põllumajandus-metsandus, veondus ja laondus, majutus-toitlustus) valdkondade müügitulu moodustab 90% kogu regiooni ettevõtete müügitulust. Töötlevat tööstust on üldiselt iseloomustab stabiilne areng.

Eelnev ei tähenda, et neljal maakonnal ei ole ühisjooni, millele majandusarengus keskenduda. Nendeks on ennekõike võimalused kasvuvaldkondades:

- sinises majanduses, merega seotud vesiviljeluse arendamiseks;
- traditsioonidel toimivate tugevate tööstusharude edasiarendamiseks ja mitmekesistamiseks (toidu ja joogitootmise laiendamine, biomajanduse ja mahetootmise osatähtsuse kasvatamine);

⁷⁰ Varblane, U. (2020) Viiruskriisiga kaasnevad määramatud tegurid, Arenguseire Keskus.
https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2020/12/2020_covid-19_Viiruskriisiga-kaasnevad-m%C3%A4%C3%A4ramatud-tegurid_aruanne.pdf

- kõrgtehnoloogilise ja klastripõhiste majandusvaldkondade arendamine väikelaevaehitus, plast, elektroonika);
- taastuvenergia, eriti tuule- ja päikeseenergia tootmise, kasutuselevõtuks eelduste arendamine;
- tervise- ja loodusturismi toodete väljaarendamine.

Neist igaüks vajab spetsiifilisi lähenemisi. Näiteks vesiviljeluses rahvusvaheliste kogemuste kasutuselevõtt ja edasiarendamine ning ülikoolide teaduspotsiaali rakendamine, toiduainetööstuses tootearendus ja uute turgude leidmine, elektroonikatööstuses kohapealse tootearenduse tugevdamine, uute tehnoloogiate jätkuv kasutuselevõtmine ja omatoodetega turule minemine jms.

Lääne-Eesti majandusarengu tarvis on vajadus horisontaalselt panustada jätkuvalt:

- energeetikasse, seda kolmes suunas: energia varustuskindluse tagamine, energia kasutamise tõhususe suurendamine ja taastuvenergia osatähtsuse kasvatamine;
- ühistransporti: eri liigiliste transpordiühenduste arendamine, sh mandri ja saarte vahel ning transpordikorralduse tehnoloogiliste uuendustega kaasaskäimine, mis pakub kiireid ja taskukohaseid liikumisvõimalusi ning toetab konkurentsivõimelisi logistikalahendusi;
- kiire interneti kättesaadavuse tagamine, et võimaldada IKT laialdast kasutamist (pilve taristu, plokiahela tehnoloogia, tehisintellekti rakendused), nendel põhinevate nutikate lahenduste loomist digitaalastes koostööformaatides ning e-teenuste laialdases kasutamises;
- hariduse arendamisse, et tagada vajaliku ettevalmistusega motiveeritud ja terve elanikkond;
- keskkonda säästvasse käitumisse ja tootmisse.

Lääne-Eesti ei moodusta ühte terviklikku majandusregiooni ja nende toimealad on erinevad. Eristuvad mandrilised ja saarelised piirkonnad, millel on oma looduslikud, sotsiaal-majanduslikud ja kultuurilised eripärad. Samuti on Lääne-Eestis sees suured piirkondlikud arenguerisused ja -kiirused, mille tasakaalustamine eeldab pigem asukohapõhiseid lähenemisi väikeettevõtluse arendamiseks. Suured on erisused asustuse sidususe ja tööjõuliikumise arealides. Näiteks on Pärnu kolmas kasvukeskus Eestis, millel on ka väga hea väljavaade võita Rail Baltic rajamisest (inimeste ja kaupade liikumine, uued logistikalahendused jms), samas teistele maakondadele regioonis selline otsene mõju puudub. Ka on Pärnu tööjõualase pendelrände tagamaa ennekõike piiratud maakonnaga, saared ja Läänemaa kuuluvad Tallinna toimepiirkonda, mis ladusa transpordikorralduse ja majanduskoostöö puhul annavad teatud võimalusi saada osa Põhja-Eesti majanduskasvust.

Eelnev kinnitab, et regioonis puudub sisemine homogeensus, mistõttu ei ole otstarbekas panustada ideele kutsuda ellu nelja maakonda hõlmav ühine Lääne-Eesti majandusprogramm. Küll aga võib lahenduseks olla nelja maakonna saari hõlmava majanduskasvu kava koostamine, mis keskenduks innovatsioonile ja keskkonda säästvate ärimudelite rakendustele, nende toetamisele ja kasutamisele majanduse liikumisel kõrgema lisandväärtuse suunas läbi alt-üles tulevate uuenduslike lahenduste toetamise avaliku sektori poolt. Ühelt poolt võimaldab selline lähenemine siduda saarte arengu ühisteemad (taristu, energiavarustuskindlus, logistika) ja teisalt panustada saarte eeldustest ja piirangutest tulenevate majandusvõimaluste targale elluviimisele ja elanike heaolusse kasutades

uudseid võimalusi. Programm peaks olema positiivselt hõlvav, seades eesmärgiks olla teerajaja majanduskasvuks uute ja nutikate lahenduste läbi, mis lähtub keskkonda säästva tehnoloogia kasutuselevõtust ning rohepöörde ja kliimaneutraalsuse saavutamise eesmärkidest. Samas ei tohi unustada, et keskseks jääb inimene, mistõttu on oluline tagada kõigile, kes soovivad ja suudavad tööturul kaasa lüüa, võimalused seda teha. Selleks on vaja arendada paindlikke töösuhteid ja -vorme, nagu kaugtöö, osakoormusega töö, tööampsud jms. Oluliselt tuleks laiendada ennetavat tööjõu ümberõpet, et tagada vajaliku ettevalmistusega töötajad dünaamilise ja tarkade töökohtadega tööturu olukorras. Läbi tuleb mõelda, et mida peaks haridussüsteemis muutma, et tulevikus koolilõpetajad erialast rakendust leiaksid ja tuleksid eluga toime igas elukaare punktis. Programmi fookuses oleksid ka ettevõtete uute ärimudelite arendused, mis lähtuvad väärtusahelate põhisest lähenemisest, keskkonnasõbraliku tootmise põhimõtetest ning muutustest töö olemuses. Ettevõtetele loovad need arengud uusi äri võimalusi, kuid eelduseks on võimekus (ressursid, oskused) uusi tehnoloogiaid kasutada, valmisolek pidevalt õppida ja ärilahendusi kohandada, võime teha koostööd ja positsioneeruda muutuvates rahvusvahelistes väärtusahelates. Ettevõtete, avaliku sektori ning arendus- ja teadusasutuste vahel tuleb leida uusi motiveerivaid ja paindlikke koostöövorme. Otstarbekas on alustada kasvuvaldkondi kaasavate katseprojektidega ning nende abil jõuda regiooni majandust stimuleerivate lahendusteni ja jätkusuutliku ettevõtluse kujundamiseni. Lisaks ettevõtetele, ettevõtluse tugistruktuuridele (arenduskeskused, kompetentsikeskused, haridusvõrgustikud, inkubaatorid) on vaja muutusi kohalikes omavalitsustes, et need oleksid motiveeritud ettevõtluskeskkonnaga aktiivselt tegelema ja osaleksid majanduskasvu programmi panustajatena.

Ettepanekud Lääne-Eesti majandusarengu toetamiseks:

- Jätkata jõupingutusi teadmispõhise ja suurema lisandväärtuse saavutamiseks majanduses, sh traditsioonilistes sektorites. Eesmärk on parandada märgatavalt lisandväärtuse ja ekspordi osakaalu majanduses, kusjuures lähtutakse säästva arengu põhimõtetest.
- Eelistada investeringuid inimvara arengusse, toetada ettevõtlusõppe arendamist ja uusi ettevõtluskogemuse omandamise vorme, kaasates senisest enam ettevõtjaid lektoritena, praktika pakkujatena, arendustöö tellijatena jmt. Arendada kutse- ja täiendõppesüsteemi. Populariseerida kasvuvaldkondade erialade õppimist, kaasates senisest enam ettevõtjaid kui potentsiaalseid tööandjaid. Koolitada ettevõtlusega tegelevaid ametnikke ja regiooni majanduspoliitika kujundajaid, eesmärgiga suurendada nende tööks vajalikke pädevusi, sh aidata kaasa ettevõtlusest tulenevate häiringutega seotud kaalutletud lahenduste leidmisele ettevõtjate ja kogukondade vahel.
- Tagada süsteemne taristu, sh digitaalse taristu arendamine horisontaalse toetava meetmena.
- Parandada ettevõtete juurdepääsu innovatsiooniks vajalikule rahastamisele võimalikult turupõhiste investeerimisvahendite kaudu, et hoida motivatsioonisüsteem ettevõtete jaoks võimalikult innustav.
- Toetada kompetentsikeskustes maailmatasemel teadmiste ja oskuste edendamist.
- Jätkata klasterite kujunemise toetamist⁷¹, et soodustada ettevõtete võrgustumist, kontaktide loomist ja kokkupuutealade tekkimist piirkonna teiste ettevõtetega ja nende

⁷¹ Mitmed uuringud on näidanud võrgustikus toimivate ettevõtete keskmine lisandväärtuse tase on kõrgem, samuti läheb paremini regioonidel, kus nendesse kuuluvate ettevõtete osakaal on suurem. Vt. Eesti piirkondlike ettevõtlusvõrgustike analüüs käibemaksutehingute andmetel. https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Eesti-piirkondlike-ettev%C3%B5tlusv%C3%B5rgustike-anal%C3%BC%C3%BCs-k%C3%A4ibemaksutehingute-andmetel_l%C3%BChikokkuv%C3%B5te_2019.pdf. *Effektevaluering af kommunernes erhvervsfremmeindsats, 2018.* <https://irisgroup.dk/wp-content/uploads/2018/04/Effektevaluering-af-kommunernes-erhvervsfremmeindsats.pdf>

väärtusahelatega, eesmärgiga tuua kokku eduks vajalikud kompetentsid ja kasutada neid kogu väärtusahelas ennekõike ekspordisuunalistele tegevustele sihistatuna.

- Toetada nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade innovatsiooni- ja uute tehnoloogiate rakendusvõimekust, jätkata ettevõtete digitaliseerimise toetamist.
- Jätkata ettevõtete huvidele vastava kohalike ressursside väärimdamise toetamist (vesiviljelus, toit, energia). Töötada välja ettevõtte tegevusega kaasnevate häiringute (nt liiklus-koormuse sagenemine kohalikul teel, lõhnahäiringud, muutunud keskkond) hüvitamise põhimõtted kohalikele kogukonnale ja tagada nende rakendamisel läbipaistvus.
- Soodustada suurema lisandväärtusega ja TAI võimekusel põhinevate investeeringute toomist piirkonda (arenduskeskused, olemasolevate investeeringute laiendamine arendustegevusele, idufirmad).
- Saavutada kohalike omavalitsuste ja maakondade tasandil kvalitatiivne läbimurre ettevõtluskeskkonna strateegilise planeerimise ja maakondliku tasandi juhtimisel koostöös. Ennekõike puudutab see ettevõtluse ja ettevõtluskeskkonna pikaajalist ambitsioonikat kavandamist ja konkreetsete toetusmeetmete väljatöötamist nõudluse ja pakkumise tasakaalus kohalike omavalitsuste arengukavades ja maakonna arengustrateegiates ning nende tugevate seoste loomist riiklike strateegiadokumentidega, eesmärgiga suurendada dokumentide tõsiseltvõetavust ja rakenduslikku väärtust.
- Maakondliku ja regionaalse ulatusega ülesannete täitmiseks on vajalik ettevõtjate, kohalike omavalitsuste, erialaliitude ja ettevõtluse tugistruktuuride võimekuste konsolideerimine. Moodustada maakondlikud majandusalased koostöönõukogud, kuhu kuuluvad kohalike omavalitsuste, ettevõtjate ja nende ühenduste, ministeeriumite, ettevõtjate ja erialaliitude esindajad, kelle ülesandeks on kasvuvaldkondade poliitika kujundamine ja elluviimise koordineerimine.
- Suurendada maakondlike arenduskeskuste ja kompetentsikeskuste rolli uuenduste eestvedajana. Vaadata üle kommertsialiseerimisega seotud motivatsioonisüsteem maakondlikes arenduskeskustes ja kompetentsikeskustes, tugevdada sidet innovatsioonisüsteemi teiste osalistega – investorite, inkubaatorite, teadusparkide, ülikoolidega jms. Toetada ettevõtteid suure lisandväärtusega toodete ja teenuste arendamisel koostöös ülikoolidega.
- Jätkata tehnoloogiasirdealase pädevuse arendamist, sh ekspertide koolitust ja sissetoomist, tehnoloogiasirde korralduse ja kvaliteedi arendamist ning rahvusvahelise kontaktvõrgustiku laiendamist.
- Kasvatada ettevõtluse arendamise tugisorganisatsioonide ökosüsteemi töö tulemuslikkust, mille moodustavad eri tüüpi organisatsioonid (maakondlikud arenduskeskused, kompetentsikeskused, inkubaatorid, ülikoolide kolledžid, erialaliidud, koolitusasutused, tööturu- ja karjääriteenuste osutajad) ja nende töövormid (ühisprojektid, koostöövõrgustikud jms), viies nende tegevuse enam strateegiliseks, ettevõtete nõudlusest lähtuvaks, tegevuste dubleerimist vähendavaks ja koordineeritumaks. Samas tagada koostöös osalevate organisatsioonide selge rollijaotus ja keskendumine oma ülesannete täitmisele ja tulemuste eest vastutusele, sh võimekus tuua turule uudseid lahendusi pikas vaates.
- Suurendada regiooni mõjukust osaleda rändeprotsesside ja regiooni maine kujundamises, soodustada elanike tagasirännet ning aktiivsete ja ettevõtlike inimeste osalemist kohalikul tööturul (näiteks kaugtöö ja digivõimaluste taristu arendamine) ja kohaturunduses.
- Viia sisse regulaarne seiresüsteem kasvuvaldkondade arengu mõõtmiseks.
- Lääne-Eesti majanduse sihipärase arendamise tarvis koostada Lääne-Eesti saarte majanduskasvu programm.

11. Ettepanek Lääne-Eesti saarestiku ettevõtlusprogrammi ellukutsumiseks

Taust

Programmi rakenduspiirkond on Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormsi, Kihnu, Ruhnu, Vilsandi ja Abruksa⁷².

Programmi koostamise põhjused:

- Rahvastik saartel vananeb ja tööeliste osatähtsus väheneb, mis paneb siinse majanduse suure koormuse alla. Senisel töötajate arvu kasvul põhinenud majandusmudel on ammendunud. Vaja on kasvatada töövõime, sh teha investeeringuid uute tehnoloogiate kasutuselevõttu.
- Piirkonna elanike sissetulekud on Eesti keskmisest väiksemad. Viimaste aastate palgakasv on viinud suhteliselt odaval tööjõu hinnal põhinenud konkurentsivõimele.
- Saareline eraldatus kaasaegse kohaliku turu piiratus ja turutõrked, mis pärssivad elanike töövõime ja avalike teenuste kättesaadavust, mis mõjutavad saartel elamist ja siinsete elanike heaolu.
- Saarelinest asukohast tingituna on kulud transpordile ja taristule (ülesõit, ooteajad, ilmastikukaitse, energiavarustuskindlus) mõnevõrra kõrgemad kui mandril, mis kajastuvad tootmissisendite suuremas lõpphinnas võrreldes mandril toimiva tootmisega.
- Saarte ökosüsteem seab kitsendusi ennekõike loodusressursside kasutamisele. Piirkond asub Lääne-Eesti saarte programmalal, mis kuulub UNESCO võrgustikku, mida tuleb käsitleda eeskätt kui rohemajanduse arendamise pilootala, kus on mõistlik keskenduda majanduslikult elujõuliste rohemajanduse mudelite väljaarendamisele, näiteks kohaliku tooraine väärdamisele keskkonnasõbralikul viisil.
- Raske on saada saarele kvalifitseeritud spetsialiste. Kinnisvaraturul napib kvaliteetseid üüripindasid.
- Pankade vähenenud valmidus laenata ja kõrged laenuintressid ettevõtetele, mille üks põhjuseid on tootmiskinnisvara madalad hinnad. EL struktuurivahendite toetused on valdavalt läinud Harju- ja Tartumaale.
- Hooajalisus, mis mõjutab eriti turismiga tegelevaid ettevõtjaid.
- Välisinvesteeringud on kahanenud. Oluline on toetada siinsete ettevõtete ekspordivõimekust, sh info- ja kommunikatsioonitehnoloogia laialdast kasutuselevõttu kaupade ja teenuste pakkumiseks läbi internetikanalite.
- Paljudel väikeettevõtjatel ei ole kogemusi koostööks teadus- ja arendusasutustega ning neil ei ole selleks piisavalt vahendeid, et kasvatada võimekust tootearenduse suunal.

Võrdlus Kagu-Eestiga

Maakondi iseloomustab tabel 1. Saare- ja Hiiu maakonnas elab kokku 42495 inimest, mis moodustab 3,2% Eesti rahvastikust. Pindala alusel moodustavad Lääne-Eesti saared 9,3% Eesti pindalast. Näitajad on üldjoontes Kagu-Eestiga sarnased, Hiiumaa suurem brutotulu tuleneb registreeritud tallinlastest, kes seda tulu saarel ei teeni. Heaks indikaatoriks arengu aeglustumisel on uute eluruumide rajamine

⁷²Antud programm ei dubleeri Väikesaarte programmi, mille eesmärk on kaasa aidata väikesaarte elanikele osutatavate esmatähtsate teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedi parandamisele, milleks on mandri ja saarte vaheline transpordiühendus (sealhulgas ühendust saare keskuse ja sadama vahel), hoolekande- ja tervishoiuteenused, esmatähtsatele teenustele ligipääsetavuse loomine erivajadustega inimestele, esmatarbevahendite, toidu, elektri, joogivee, kanalisatsiooni ja kütuse kättesaadavus, jäätmemajandus, juurdepääs alus- ja põhiharidusele, päästevõimekuse tõstmine, sideteenused ning eluruumide kvaliteedi parandamine või nende ehitamine. Vt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018056>

väiksus, mis seab piirid ettevõtete arenguks ja noorte naasmiseks. Tegemist on sarnasusega väikseimate ja arengupiirangutega maakondadega (samasse gruppi saaks panna vaid Jõgeva- ja Läänemaa). Kui võrrelda maakondade keskmise palga osatähtsust riigi keskmisega, siis see on kõigil muutunud väiksemaks.

Tabel 1. Eesti maakondade valik andmeid, 2019

Näitaja	Hiiumaa	Põlvamaa	Saaremaa	Valgamaa	Võrumaa
Rahvaarv, 1. jaanuar 2020	9 315	24 647	33 083	28 204	35 415
Elussünnid, 2019	79	248	367	242	336
Loomulik iive, 2019	-45	-98	-56	-186	-185
Rändesaldo, 2019	-27	-265	30	16	-187
Ülalpeetavate määr, 1. jaanuar 2019	50,1	56,8	55,6	59,2	57,1
Demograafiline tööturuseindeks, 1. jaanuar 2019	0,53	0,65	0,70	0,70	0,67
Registreeritud töötud, 2019	135	766	584	1 034	1 036
Palgatöötaja kuu keskmine brutotulu, 2019 (eurot)	1	1 141,46	1 196,61	1 097,54	1 108,77
	301,49				
Kasutusse lubatud eluruumid (uusehitus), 2019	12	19	98	21	22

Allikas: Statistikaamet

Maakondade majanduse osakaal ja positsioon maakondade järjestuses SKP loomise järgi on tabelis 2. SKP järgi elaniku kohta eristus tugevaima tootlikkusega Saaremaa majandus – 65, 7% riigi keskmisest, millega paikneti maakondade järjestuses isegi neljandal positsioonil. Hiiumaa aga pingereas Kagu-Eesti grupis.

Tabel 2. Eesti maakondade SKP ja SKP elaniku kohta, 2018

	SKP jooksevhindades, mln eurot	Osa-tähtsus riigi SKP-s, %	Koht maakondade pingereas	SKP elaniku kohta, eurot	SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest	Koht maakondade pingereas
Kogu Eesti	26 036	100,0		19 695	100,0	
Hiiumaa	100	0,4	15	10 671	54,2	10
Põlvamaa	211	0,8	14	8 364	42,5	15
Saaremaa	429	1,6	7	12 933	65,7	4
Valgamaa	277	1,1	12	9 693	49,2	12
Võrumaa	339	1,3	9	9 409	47,8	14

Allikas: Statistikaamet

Tööhõives on primaarsektoris (põllu-ja metsamajandus, kalapüük) hõivatute osakaal olnud üle Eesti keskmise. See peegeldab mõlema regiooni keskmisest madalamat linnastumist. Primaarsektori osakaal on küll kõikunud, kuid põhjuseks pole mitte niivõrd primaarsektori enda kasv või kahanemine, vaid pigem sekundaar- (tööstus ja ehitus) ja tertsiaarsektori (teenused) hõive muutused. Sekundaarsektori osakaal on kõigil teistel maakondadel, v.a Hiiumaa, samuti üle riigi keskmise – seega tööstus on olulisel kohal. Tertsiaarsektor on regioonides madalam, kui Eesti keskmine. Mõlema regiooni tööstusel on valdavalt madal positsioon väärtusahelas. Primaarsektori tootmises on saarte teraviljakasvatuse saagikus Eesti maakondade viimases kolmandikus ning teraviljatoodangu osatähtsus Eestis on maakondade seas viimaste hulgas. Piimatoodangult lehma kohta on saarte asend pingereas ja piimatoodangu osatähtsus riigis samuti viimaste hulgas. Metsaraies ja kalapüügis on saarestik Eesti viimaste seas.

Üldistades eelnevalt käsitletud näitajaid, võib järeldada, et Lääne-Eesti saared ja Kagu-Eesti on ühiste arengutunnustega. Majanduse ja rahvastiku osakaalult Eestis on tegu kahe keskmise (Võru, Saare) ja kolme väikese (Hiiu, Põlva, Valga) maakonnaga. Sarnane on maakondade järjestus ka majanduse tootlikkuse alusel elaniku kohta. Viimasel kümnel aastal on väiksemate maakondade positsioon tootlikkuse osas halvenenud. Tööstus- ja ehitussektori osatähtsus on kõigis maakondades viimase kümnendi jooksul olnud pidevalt üle riigi keskmise. Tööstuse positsioon väärtusahelas ei võimalda toota suurt lisandväärtust töötaja kohta, struktuur tegevusalade lõikes on maakonniti väga erinev.

Ekspordivõime elaniku kohta on riigi mastaabis keskmine või madal ja viimase kümnendi jooksul on maakondade positsioon pigem halvenenud. Maakondade positsioon elanike elatustaseme osas brutokuupalga järgi on võrreldes Eesti keskmisega viimase kümnendi vältel pigem halvenenud. Kuupalgad on madalamate seas.

Saartel elujõulisuse tarvis on oluline, et inimestel on kohapeal tööd. Tabel 3 põhjal näeme, et paljud saartel registreeritud elanikud töötavad väljapool koduvalda.

Tabel 3. Töötajate arv kohalike omavalitsuste lõikes, 2020

KOV	Töötajate arv KOVis	Nendest töötab samas KOVis	Osakaal
Hiiumaa vald	4910	2950	60.1%
Ruhnu vald	81	23	28.4%
Saaremaa vald	15288	11442	74.8%
Muhu vald	948	381	40.2%
Vormsi vald	452	130	28.8%
Kihnu vald	375	135	36.0%

Allikas: Töötamise Register

Kohalikud arengueeldused majanduskasvuks

- Programmala hea maine ja tuntus, mida kasutatakse tootemärgina toodete/teenuste turunduses.
- Tööjõu kohapealne ettevalmistus, haridusasutuste võrgustik ja võimalused omandada kutseharidust ning täiend-ja ümberõpet.
- Näited edukatest globaalsel turul toimivatest ettevõtetest.
- Klastriarendus, ettevõtete koostöö kompetentsikestustega (väikelaevad jms).
- Tulevikuvõimalused mitmete tegevusalade arendamiseks (vesiviljelus, tuulepargid jms).
- Keskkonnasõbraliku piirkonna kuvand, mis aitab ettevõtete tooteid/teenuseid siduda säästva arengu eesmärkidega ja võimaldab konkurentsieelise.

Programmi eesmärk

Aidata kaasa Lääne-Eesti saarte majandusarengule, toetades ettevõtete konkurentsivõime kasvu läbi suuremat lisandväärtust loovate töökohtade, tootearenduse ja toorme suurema väärimise ning tootmise mitmekesistamist ja toodangu ekspordi kasvatamist.

Toetatavad tegevused

- tootmise automatiseerimise, digitaliseerimise ja rohepöördega seotud tegevuste toetamine, eesmärgiga liikuda tootmise ja teenuste väärtusahelas suurema lisandväärtuse saavutamisele ja keskkonnasõbralikumale tootmisele;
- toote või teenusega seotud arendustegevused ja töötajate kompetentside kasvatamine läbi koolituste;
- ekspordile suunatud müügi- ja turundustegevused, sh internetipõhiste müügikanalite arendamine;
- saarele laienemiseks vajalikud tegevused, sh tegevuskoha rajamine või hoonete renoveerimine, ettevõtete koostöö teadus- ja arendusasutustega keskkonnasõbralike tehnoloogiate rakendamiseks.

Toetuse andmisel eelistatakse kasvuvaldkondade ettevõtteid, milleks on:

- vesiviljeluse ja biomajanduse arendamine;
- taastuvenergia, eriti tuule- ja päikeseenergia kasutuselevõtmine;
- kõrgtehnoloogilise ja klastripõhiste majandusvaldkondade arendamine: väikelaevaehitus, plast, elektroonika;
- traditsioonidel toimivad tugevad tööstusharud: toidu ja joogitootmine;
- tervise- ja loodusturismi toodete väljaarendamine.

Toetuse mõju maksimeerimiseks Lääne-Eesti saarte majandusele tuleb lisaks aidata kaasa taristu arendamisele ja selle toimekindluse parandamisele:

- nõudluspõhine ja tõrgeteta praami- ja lennuühendus mandri ja saarte vahel;
- elektrienergiaga varustuskindlus;
- kiire internetiühendus nõ „viimase miili“ elluviimine ja 5G andmesidevõrgu väljaehitamine.

Taotluse tingimused

Taotlejaks võib olla Saaremaal, Hiiumaal, Muhus, Vormsis, Kihnus, Ruhnus, Vilsandil või Abruhal tegutsev mikro- või väikeettevõtjast äriühing, kes on Eesti äriregistri andmetel tegutsenud vähemalt 24 kuud või nimetatud saartele laiendust kavandav ettevõtte, mis loob kohapeale vähemalt 10 piiranguteta töökohta või vähemalt 5 Eesti keskmist töötasu ületavat töökohta.

- Taotleja taotlemisele eelnenud aasta müügitulu või bilansimaht peab olema vähemalt 10 000 eurot.
- Toetuse rakendamise asukoht peab olema Saare või Hiiu maakond, Vormsi või Kihnu saar.
- Toetuse saaja on kohustatud saavutama vähemalt ühe järgmistest väljundnäitajatest:
 - lisandunud on uus või oluliselt edasi arendatud toode või teenus;
 - on ellu rakendatud tootmis- või teenusemahu tõstmisega ja ekspordi kasvatamisega seotud arendused;
 - on ellu rakendatud väljatöötatud tootmise või teenusepakkumise automatiseerimise ja digitaliseerimisega seotud arendused;
 - on täidetud saartele laieneva ettevõtte uute töökohtade nõue projekti asukohas.

Kui taotleja taotleb toetust ehitustöödeks, peab ehitis olema taotleja omandis või peab see olema talle antud õiguslikul alusel kasutamiseks vähemalt viieks aastaks alates toetuse lõppkuupäevast. Hoone alune maa võib olla lepingupartneri omandis.

Kui ehitamisel on taotleja valdaja või üks valdajatest, kelle õigus ehitada tuleneb asjakohasest õigusaktist, siis kinnitab ta, et esitab taotluse ehitisealuse maa omaniku või ehitise omaniku teadmisel ja nõusolekul.

Ettevõtja vähese tähtsusega abi kogusumma koos taotletava toetusega ei tohi kolme majandusaasta pikkuse ajavahemiku jooksul ületada 200 000 eurot.

Kalamajandusliku vähese tähtsusega abi andmisel antud abi kogusumma koos taotletava abiga ei tohi jooksva majandusaasta ja kahe eelneva majandusaasta jooksul kokku ületada 30 000 eurot.

Taotlusse võib kaasata partneri. Partner on taotluses nimetatud juriidiline isik, kes osaleb projektis toetatavas tegevuses ja kellel tekivad selle käigus kulud.

Taotluse elluviimise projekti maksimaalne kestvus on 16 kuud. Projekti abikõlblikkuse periood algab taotluse rakendusüksusele esitamise kuupäevast või taotluses märgitud ja taotluse rahuldamise otsuses sätestatud hilisemast kuupäevast ning lõpeb taotluse rahuldamise otsuses sätestatud kuupäeval.

Antav toetus on vähese tähtsusega abi. NB! Soovitame tutvuda riigiabi tingimustega ja kontrollida ettevõtte vähese tähtsusega abi jääki.

Toetuse suurus

- Toetuse minimaalne suurus on 10 000 eurot ja maksimaalne suurus on 50 000 eurot.
- Kalamajandusliku vähese tähtsusega abi andmisel on toetuse maksimaalne suurus 30 000 eurot.
- Toetuse maksimaalne määr on 60% projekti abikõlblikest kuludest.

Abikõlblikkus

Abikõlblikuks kuluks loetakse toetuse saaja või projekti elluviimisesse kaasatud partneri detailselt kirjeldatud ja tõendatud planeeritavad kulud, mis on otseselt vajalikud eelpool nimetatud toetatud tegevuste elluviimiseks ning toetuse eesmärgi ja tulemuste saavutamiseks.

Käibemaks on abikõlblik kulu juhul, kui vastavalt käibemaksu reguleerivatele õigusaktidele ei ole projektis tasutud käibemaksu sisendkäibemaksuna õigust maha arvata või käibemaksu tagasi taotleda ning käibemaksu ei hüvitata ka muul moel.

Toetust ei anta projektile, mis viidi ellu või mille kulude tekkimise aluseks olevad tegevused tehti enne taotluse esitamist, sõltumata sellest, kas kulud on tasutud.

Taotlemiseks vajalikud dokumendid

- Taotlusvorm
- Volikiri, kui esindusõiguslik isik tegutseb volikirja alusel
- Ehituse korral kavandatud lahendused vähemalt eelprojekti staadiumis
- Kui taotleja ei ole kinnistu omanik, siis kinnistu omanikuga sõlmitud rendi-, hoonestusõiguse või kasutusvalduse leping

- Taotleja jooksva majandusaasta bilanss ja kasumiaruanne taotluse esitamisele eelneva kvartali seisuga
- Taotleja viimase majandusaasta aruande koopia (auditeerimise kohustusega taotleja puhul koos audiitori otsusega), kui aruanne ei ole äriregistris kättesaadav
- Projekti tegevustega seotud võrreldavad hinnapakkumised, hinnakirjad, eelarved koos lähteülesandega vms dokumendid, mis on planeeritud kulutuste aluseks
- Lisa 1 „Taotleja majandusnäitajad ja prognoosid“
- Juhul kui projekti on kaasatud partner, tuleb esitada partneri kinnituskiri *projektis osalemise kohta*.

LISAD

Lisa 1. Lääne-Eesti ettevõtete TOP (Vt excel tabel).

Lisa 2. Taustamaterjal. Arengulised dokumendid ja uuringud.

Lisa 2. Taustamaterjal.

Sisukord

1.	Spetsialiseerumise käsitus riiklikes strateegilistes arengudokumentides ja uuringutes.....	97
2.	Regionaalsed arengudokumendid ja uuringud.....	105
2.1.	Turism ja tervisedendus.....	105
2.2.	Energiamaajandus ja kliimakava	107
2.3.	Vesiviljelus.....	110
2.4.	Toidutööstus	114
3.	Majandusuuringud Lääne-Eesti majanduse kasvupotentsiaali selgitamiseks	115

1. Spetsialiseerumise käsitus riiklikes strateegilistes arengudokumentides ja uuringutes

Strateegia eelnõus „Eesti 2035”⁷³ seatakse eesmärk kasvatada ja toetada inimeste heaolu nii, et Eesti oleks kahekümne aasta pärast parim paik elamiseks ja töötamiseks. Dokumendis on sõnastatud viis sihti:

⁷³ Eesti 2035 eelnõu. <https://osale.ee/konsultatsioonid/?page=consults&id=307>

- Eestis elav inimene on arukas, tegus ja tervist hoidev.
- Eesti ühiskond on avatud, hooliv ja koostöömeelne.
- Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik.
- Eesti elukeskkond on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne.
- Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne.

Majanduse valdkonnas tuuakse välja, et „Eesti majandus on tugev ja leiab uusi ärivõimalusi ning on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline. Oluliseks peetakse, et Eesti majandus on paindlik ning valmis struktuurimuutusteks, pakkudes arengueeldusi kõigis regioonides. Eesti majandus on uuendusmeelne ja teadmistepõhine, kasutades uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid ning paindlikke töövorme. Loodud on soodsad tingimused ettevõtluse teadus- ja arendustegevuseks ning innovatsiooniks, teadlased ja ettevõtted teevad omavahel koostööd. Eesti majanduskeskkond kutsub töötama, ettevõtteid asutama või siitkaudu virtuaalselt äri ajama, investeerima, looma ja katsetama uusi lahendusi, millest on kasu ühiskonnale laiemalt. Eesti majandus on vastutustundlik inimeste ja looduse suhtes. Siin on paindlikku, uuendusmeelset ja vastutustundlikku ettevõtlust ning ausat konkurentsi soodustav turvaline majanduskeskkond. Kohalike ressursside väärdamine on kasvanud ja loodusvarade kasutamisel arvestatakse nii elurikkuse säilimise kui ka sotsiaal-majanduslike mõjudega.“ Strateegia elluviimiseks vajalikud tegevused planeeritakse valdkonna arengukavades ja nendega seotud programmides ning strateegia elluviimisega seotud vajalike muutuste rahastamine lepitakse kokku riigi eelarvestrateegia ja riigieelarve koostamise käigus, hõlmates sellega Euroopa Liidu struktuurivahendeid ja teisi välistoetusi.

Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukavas 2021–2035⁷⁴ sätestatakse, et Eesti peaks suurendama TAI poliitika mõjust, sest riigi kulutused teadusele ja arendustegevusele ei ole suurendanud kõrge lisandväärtusega toodete ja teenuste eksporti ega aidanud tõsta tootlikkust soovitud mahu. Teadust, arendustegevust, innovatsiooni ja ettevõtlust tuleb käsitleda ühises strateegilises raamistikus ja seeläbi saavutada suurem sünergia tulevikus. Ideaalis tuleb Eestis kujundada selline ettevõtlus- ja ärikeskkond, mis hoiaks ja meelitaks ligi võimekaid ettevõtjaid, investeringuid ja talente, soosiks kõrge lisandväärtusega toodete ja teenuste eksporti, uutele turgudele sisenemist ning toetaks Eesti ettevõtluse, eriti tööstussektori konkurentsivõime kasvu, sh tõusu väärtusahelates. Tuleb arvestada, et tehnoloogia muutub järjest kiiremini, samuti muutuvad ärimudelid ja töö olemus ning tehisintellekt mõjutab senist tööturu korraldust. Arengufondi korraldatud ning ettevõtjate ja teadusasutuste koostöös tehtud analüüside põhjal⁷⁵ on kasvuvaldkondadeks (1) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia horisontaalselt läbi teiste sektorite (nt kasutamine tööstuses, sh automatiseerimine ja robotika, küberturvalisus, tarkvara arendamine); (2) tervisetehnoloogiad ja –teenused (nt biotehnoloogia, e-tervis – infotehnoloogia kasutamine meditsiiniteenuste ja –toodete arendamiseks); (3) ressursside efektiivsem kasutamine (nt materjaliteadus- ja tööstus, innovaatiline ehitus ehk „tark maja“, tervist toetav toit, keemiatööstus – põlevkivi efektiivsem kasutamine); 4) nutikad ja kestlikud energialahendused. Kuna töö on koostamisel, siis on hiljuti lisandunud veel üks valdkond – elujõuline Eesti ühiskond, keel ja kultuuriruum. Oluliseks peetakse töötada läbi praegused nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkonnad ja nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade seire ja kasutatavad indikaatorid⁷⁶.

⁷⁴ https://www.hm.ee/sites/default/files/taie_arengukava_2035_16.04.2020.pdf

⁷⁵

http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Nutikas%20spetsialiseerumine%2020_02_2013.pdf

⁷⁶ Raig, H., Kert, K. Moosus, M. (2019). Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade seire ja kasutatavad indikaatorid võrdlusriikides. SA Eesti Teadusagentuur

Ettevõtluse kasvustrateegias 2014–2020 seatakse eesmärk, et Eesti on targa majandusega riik. Seetõttu on riigi aktiivsus esmalt suunatud valdkondadesse, kus on ettevõtete ja teadlaste koostöös kõige suurem potentsiaal lisandväärtuse kasvatamiseks. Strateegias määratletakse Eesti kui majandusarengu regiooni soovitatav spetsialiseerumine majanduse arendamisel ja tuuakse välja enim kasvupotentsiaali omavad valdkonnad. Nendeks on: 1) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) horisontaalselt läbi teiste sektorite, 2) tervisetehnoloogiad ja –teenused ja 3) ressursside efektiivsem kasutamine. Tuuakse välja, et riik viib ellu oma huve peamise kolme tegevuse kaudu: 1) koostöövõrgustike arendamine (näiteks klastrid, tehnoloogiaarenduskeskused jms); 2) nõudluspoole poliitikate arendamine, ennekõike turu loomine innovaatilistele toodetele ja teenustele ja 3) start-up ettevõtluse hoogustamine traditsioonilise majanduse ajakohastamiseks.

Ettevõtluse puhul on olulisel kohal tööstuse arendamine. Eesti tööstuspoliitika alused on esitatud „**Tööstuspoliitika rohelises raamatus**“ (2017).⁷⁷ Eesti tööstuse peamiseks probleemiks on madal tootlikkus, mille kasvutempo on viimasel ajal pidurdunud. Sellest tulenevalt „Eesti tööstuspoliitika peamine eesmärk on tööstussektori konkurentsivõime kasvatamine, mis väljendub loodava lisandväärtuse tõusus töötaja kohta ostujõu pariteedi alusel praeguselt 54%-lt vähemalt EL 28 keskmiseni aastaks 2030. Oodatavaks tulemuseks on ka töötleva tööstuse ekspordi osakaalu tõus 66%-lt üle 70% tööstustoodangust“.

Konkurentsivõime kavas „Eesti 2020“⁷⁸ on kesksel kohal tootlikkuse ja tööhõive kasvatamine. Eesmärk, et ettevõtjad teeniksid rohkem tulu kõrge lisandväärtusega toodete ja teenuste müügist. Selleks on vajalik ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika käsitlemine ühes strateegilises raamistikus, mille läbi tagada eri poliitikate sidusus ja seeläbi nende suurem tulemuslikkus. Rõhutatakse hariduse olulisust: näiteks tagada tasakaal üldhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse vahel; kõrgkoolidevahelist tööjaotust ja kompetentside koondamise tähtsust; kutseharidussüsteemi õppekavade vastavust ettevõtete, ühiskonna ja inimese enda vajadustele. Noortele tagada õppenõustamine ja karjääriteenused ning kohanemiseks tööeluga on üldhariduses vajalik lisaks faktiteadmistele järjest enam arendada loovust ja ettevõtlikkust ning kujundada kõiki võtmepädevusi. Tööturu vajaduste ja inimeste oskuste paremaks ühitamiseks ning tööjõu tootlikkuse suurendamiseks on vajalik tagada nüüdisaegsete oskustega töötajate järelkasv. Selleks, et ennetada töötust ja lühendada töötuse kestust, on oluline parandada aktiivsete tööturumeetmete pakkumise efektiivsust ja võimaldada nende mõju suurendamist. Rõhutatakse, et ettevõtlusega alustamine, ettevõtte arendamine ja efektiivsuse suurendamine, rahvusvahelistumine, innovatsioon ning koostöö on endiselt majanduspoliitika fookuses. Üldise suunana nähakse vajadust toetuspoliitikalt liikuda finantsmeetmete kasutamise suunas. Eesti jaoks peetakse endiselt kõige olulisemaks tootlikkuse kasvu tagamist ning ettevõtjatele kapitali ligipääsu parandamist. Peaks toetama nii ettevõtete kasvuambitsioonide elluviimist kui protsesside efektiivsemaks muutmist. Oluline on ettevõtjatele pakkuda hüvesid, mis toetavad nende rahvasvahelises konkurentsivõime läbilöömist, näiteks energiahinna konkurentsivõimelisus, liitumine infrastruktuuri võrkudega, tarneahelate arendamine.

„Eesti riiklik turismiarenduskava 2014–2020“⁷⁹ eesmärgistab tagada Eesti konkurentsivõime ja rahvusvaheline atraktiivsus turismiisikutele. Strateegilisteks tegevussuundadeks on Eesti kui reisisihti tuntuse suurendamine, turismiinfo juhtimine, turismitoodete arenduse juhtimine, turismi arenguvõimaluste seire, rahvusvaheliselt huvipakkuvate turismiattraksioonide arendamine,

⁷⁷ Tööstuspoliitika roheline raamat -

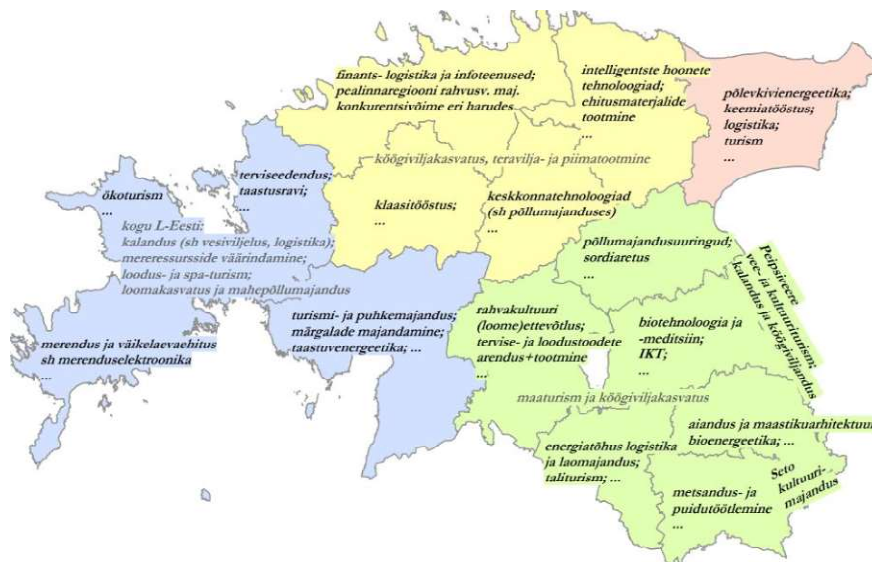
https://www.mkm.ee/sites/default/files/toostuspoliitika_roheline_raamat.pdf

⁷⁸ https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/eesti2020/ee2020_tekstiosa_2018-2020_heaks_kiidetud_26.4.2018.pdf

⁷⁹ <https://www.riigiteataja.ee/aktiivisa/3191/1201/3015/lisa.pdf#>

rahvusvaheliste sündmuste toetamine ja piirkondlike turismitoodete arendamine. Turismisektori jätkusuutliku arengu eelduseks on säästva turismi põhimõtete rakendamine. Arengukava läbivaks põhimõtteks on lähtumine külastaja teekonnast, mille kohaselt peab külastuselamus olema kvaliteetne, külalislahke ja turvaline ning igas vanuses ja erivajadustega inimestele ligipääsetav. Arengukavas keskenduakse Eesti turismile kõige iseloomulikimate põhiteemade ja neile tuginevate turismivormide – linnaturism, kultuuriturism (sh toidu- ja sporditurism), loodus- ja mereturism ning terviseturism – arendamisele. Sihiks on arendada kõiki Eesti piirkondi terviklikult, sidudes olemasolevad turismitooted ühtseks tervikuks ja arendades välja turismitaristu, mis vastab erinevate sihtrühmade ootustele ja vajadustele.

Eesti regionaalarengu strateegias 2014-2020⁸⁰ seatakse oluliseks prioriteediks ettevõtlusega alustamise ning ettevõtete kasvu toetamine uute ja tasuvamate töökohtade tekkeks ning piirkondlikel ja kohalikel algatustel põhineva tööhõive ja ettevõtlikkuse edendamise Eesti kõigis toimepiirkondades väljaspool Tallinna ja Tartu linnapiirkondi. Piirkonnaspetsiifilisi valdkondi iseloomustab allolev kaart (joonis 1).

Joonis 1. Spetsialiseerumise valdkonnad piirkonniti

Lääne-Eestit iseloomustatakse kui seesiselt mõnevõrra vähem terviklik ja sidustatud, kuid lisaks asendile on Lääne- Eesti arendusregiooni piirkondadele omased mitmed sarnased arengutingimused. Regioonile on iseloomulik suhteliselt kõrge asustus, merelisu, rannalade ja perifeersete väikesaarte suur osatähtsus, puhas ja kõrge turismipotentsiaaliga looduskeskkond ning rahvastiku märkimisväärne hooajaline kõikumine (peamiselt puhkajate ja „teise kodu“ külastajate arvelt). Samuti on regiooni eripäraks kõigi toimepiirkondade jaoks ühtse tõmbekeskuse puudumine arenguregioonis endas, vaid tõmbekeskuseks on eeskätt Tallinn. Lisaks on Lääne-Eestile iseloomulik suhteliselt kõrge majandustegevuse tootlikkus ning tööjõu osalemine. Selleks loob häid eelduseid kolme ülikooli regionaalse kolledži olemasolu, mis on aidanud kujundada spetsialiseerumist piirkondlike eeldustega haakuvatele kompetentsi- ja ettevõtlusvaldkondadele. Peamised ühised väljakutsed Lääne-Eesti kestliku arenguvõime tagamisel on võrdlemisi kiire püsirahvastiku vähenemine eeskätt nooremaelaste osas ja saartel, turismi- ja puhkemajandussektori hooajalisus, varasemate põhitegevusalade (kalandus ja põllumajandus) kokkutõmbumisega kaasnenud

⁸⁰ https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/eesti_regionaalarengu_strateegia_2014-2020.pdf

väljakutsed tööhõives ning saarte tootmisettevõtete konkurentsieeldusi piirav väike kohapealne turg ja raskendatud ligipääs muudele turgudele.

Lääne-Eesti eripäraseid arenguvajadusi arvestades: rakendada meetmeid, mis on suunatud toimepiirkondade majanduskasvu stimuleerimisele, töökohtade ja teenuste kättesaadavuse parandamisele, piirkonnaspetsiifiliste ressursside ja omanäolisuse paremale kasutuselevõtule majanduses ning regiooni ühtsele kohaturundusele; tugevdada Pärnu linnapiirkonna keskusfunktsioone ülejäänud arendusregiooni arengus; oluline on keskenduda piirkonnaspetsiifiliste kompetentsivaldkondade väljaarendamisele ja sellele toetuva kõrgema lisandväärtusega majandustegevuse elavdamisele taastusravi ja tervisedenduse (Haapsalu), turismikorralduse (Pärnu) ja väikelaevaehituse (Saaremaa) valdkonnas. Ettevõtluse ja majanduskasvu stimuleerimisel on Lääne-Eestis regiooni looduskeskkonna iseärasuste tõttu (eelkõige saartel ja rannikualadel) otstarbekas pühenduda enam selle kestlikule majandamisele, rohe- ja biomajanduse potentsiaali ärakasutamisele ettevõtluse arendamisel ning loomakasvatusele ja mahepõllumajandusele, keskendudes senisest enam selle toodangu väärimisele. Asendiga kaasneva arengupotentsiaali paremaks ärakasutamiseks on oluline pöörata suuremat tähelepanu „merelisusega“ seonduvate ressursside, kompetentside ja tegevusalade oskuslikumale ja omavahel sidustatud viisil ärakasutamisele. Muuhulgas on Eesti piirkondadest just Lääne-Eestis kõige otstarbekam edendada kalandust, kalandusega seotud logistikat ning mereressursside ja kala väärimist. Selle kõrval tähtsustub eelkõige just Lääne-Eesti piirkonnas väikesaarte traditsioonilist kultuuri- ja looduspärandit (sh UNESCO kultuuripärandi nimistusse kuuluv Kihnu kultuuriruum) hoidva ja väärimise arendustegevuse toetamine. Regiooni turundamisel tervikliku turismisihtpiirkonnana ning piirkonna omapäraga seotud turismiteenuste arendamisel tuleb kestliku arenguvõime tagamiseks keskenduda enam puhkemajandussektori hooajalisuse vähendamisele ja uute turgude hõivamisele. Lääne-Eesti nõrgem ruumiline sidustatus „mereliste barjääride“ tõttu tingib selle, et on vaja pöörata rohkem tähelepanu ka tegevustele regiooni toimepiirkondade paremaks omavaheliseks ning ülepiiri sidustamiseks Läänemere lähiriikidega (sh Via Baltica arengukoridori ja piirkonna väikesadamate võrgustiku väljaarendamiseks). Samuti on Lääne-Eesti puhul vaja strateegia meetmete ja tegevuste elluviimisel pöörata tähelepanu saarelisusest tulenevatele erivajadustele (ebasoodsamad ühendusvõimalused ning ligipääs saarevälistele turgudele ja töövõimalustele, tundlik looduskeskkond, põhivajadustega seotud teenuste kättesaadavus väikesaartel jmt).

Eesti vesiviljeluse sektori arengustrateegias 2014–2020⁸¹ tuuakse välja, et Eesti rannikumeri sobib jahedaveeliste kalaliikide kasvatamiseks, eelkõige vikerforell, võimaliku asenduskalana ka siig.

Üleriigilise planeeringu Eesti 2030+⁸² kohaselt on peamised põhimõtted, mille järgi Eesti ruumilist arengut soovitakse suunata, järgmised: 1) Tagada elamisvõimalused Eesti igas asustatud paigas; 2) Eesti areng hajalinnastunud ruumina – säilivad erinevused maa ja linna füüsilises elukeskkonnas, kuid sotsiaalses ja majanduslikus mõttes olud ühtlustuvad tööalase pendelrände ning linliku elustiili leviku tulemusena; 3) Arengu keskmes on ühelt poolt linnaruumi kompaktsuse suurendamine, teisalt võrdsena ka Eestile omase hajaasustuse väärtuste hoidmine; 4) Asustussüsteemi ning teenuste kättesaadavuse toimepiirkondade põhine areng – linnad oma lähitagamaaga on piirkondliku arengu vedajad ning toimepiirkondade tuumikud; 5) Asustussüsteemi sidustamine toimepiirkondade siseselt, Eesti-siseselt ja välismaailmaga – hajalinnastunud ruum toimib, kui tagatud on head liikumisvõimalused. Liikumise tarvis jäävad Eesti saartega ühenduse tagamisel oluliseks nii lennu- kui ka laevaliiklus, mille regulaarsus peab säilima. Saare maakonna ligipääsetavuse parandamiseks on võimalik ka püsiühenduse rajamine üle Suure väina. Endiselt on oluline tagada ühendus

⁸¹ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/vesiviljelus-arengustrateegia-2014-2020.pdf>

⁸² https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/eesti_2030.pdf

väikesaartega, kus on püüasustus. Saare maakonnas on sellisteks saarteks Vilsandi, Abruha, Ruhnu, Kessulaid ja Kõinastu. Liikumisvajaduste vähendamiseks on dokumendis nenditud vajadust tagada kiire internetiühenduse kättesaadavus, mis võimaldab arendada ettevõtlust kohapeal ja vähendada tööga seotud reise, kuna võimaldab inimestel rakendada kodus töötamist. Kiire internetiühenduse kättesaadavust on rõhutanud ka Saare maakonna omavalitsused, sh vajadust „aukude“ täitmiseks sideühenduses, mis tähendab kas lairibavõrgu viimist majapidamistesse või koostöös ettevõtjatega õhu kaudu leviva andmeside parendamist – täiendavate tugijaamade rajamist ja mastide läbilaskevõime suurendamist.

Eesti mereala planeering⁸³ käsitleb kogu Eesti mereruumi, nii sisemerd, territoriaalmerd kui majandusvööndit. Toetuti **Hiiu ja Pärnu maakonna merealade planeeringute**^{84,85} koostamise kogemustele. Eesti mereruumi ja ranniku piirkondlikku eripära väljendavad n-ö meri-maismaa klastrid⁸⁶ (joonis 2).

Joonis 2. Meri-maismaa klastrid (allikas: Eesti merealade planeering)

Uurimuses käsitlevate maakondade tuleviku kavandamisel tuleb pidada silmas Päikeseranniku turismiklastri ja sinikasvu klastri teemat. Mereala maakondlikes portreedes avatakse teemad täpsemalt.

Eesti mereala planeering. Eskiislahendus⁸⁷ prognoosib, et mereala kasutus intensiivistub, uued kasutusviisid taastuenergeetika, vesiviljelus ja taristuvõrgustikud. Traditsiooniline merekasutus mitmekesistub, kaubavedu merel kasvab ja reisiliiklust mõjutavad potentsiaalsed püsiühendused. Kasvab harrastuskalapüük ja meresõit. Kalandus ei ole oluline töödandja, kuid toimib kohaliku ressursi väärtustava majandusharuna. Puhkemajanduslik kasutus on tõusuteel. Merekeskkonna seisundi parandamine nõuab kõikide Läänemere riikide teravat tähelepanu.

⁸³ https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/Ruumiline_planeerimine/2020-02-13_pohilahendus_portaali.pdf

⁸⁴ <https://maakonnaplaneering.ee/hiiu-maakonnaga-piirneva-mereala-maakonnaplaneering>

⁸⁵ <https://maakonnaplaneering.ee/143>

⁸⁶ <http://mereala.hendrikson.ee/!%C3%A4hteseisukohad.html>

⁸⁷ https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/Ruumiline_planeerimine/2019-04-05_mereplaneering_eskiis.pdf

Kalakasvatuse suunistena, et toetatakse nõ klasterlahendusi: meres toimuva toitaineid lisava kalakasvatuse kombineerimine toitaineid eemaldava vetika ja/või karbikasvatusega. Samas on võimalik vesiviljeluse eri liike arendada ka eraldi, kuid kalakasvatuse puhul tuleb kasutada toitainete eemaldamise kompensatsioonimeetmeid. Kalakasvatuste rajamiseks eelistatakse sügavamaid ja avatumaid merealasid, et vähendada reostuse lokaalset mõju. Avatud merealal hajuvad toitained vee intensiivse liikumise tõttu paremini, lisaks on sügavamatel merealadel enamasti vähem mõjutatavat elustikku (merepõhja elupaiku, kalade koelmualasid jm). Oluline on kalurite kaasamine vesiviljelusrajatiste hooldustöösse, et leevendada kalapüügiga seotud hõive sesoonsust.

Vetika- ja karbikasvatustes tuuakse suunistena klasterlahendusi: meres toimuva toitaineid lisava kalakasvatuse kombineerimine toitaineid eemaldava vetika ja/või karbikasvatusega. Samas on võimalik vetika- ja karbikasvatust arendada ka kalakasvatusest eraldi. Eelistatud on karbi- ja vetikakasvatus tuule-energeetika aladel, et saavutada positiivne koosmõju. Oluline on kalurite kaasamine vesiviljelusrajatiste hooldustöösse, et leevendada kalapüügiga seotud hõive sesoonsust.

Töös "**Ettevalmistused Lääne-Eesti biomajanduse tegevuskava loomiseks**" antakse ülevaade Lääne-Eesti regiooni bioressurssidest. Vaatluse all on järgmised valdkonnad: metsandus (puit, metsa ja puidutööstus), märgalad (meremuda, turvas, pilliroog), põllumajandus (põllumajandusmaa, teravili, aianduskultuurid, sööda tootmine), loomakasvatus (lamba- ja kitsekasvatus, veisekasvatus, piimalehmakasvatus, seakasvatus, kodulinnukasvatus, mesindus), vesiviljelus (kala, muu vesiviljelus), biojäätmekasutus ja biomass energiaks. Statistilise analüüsi tulemusena saadi hinnang kasutusele ja kasvupotentsiaalile (joonis 3). Punasega on märgitud looduslikku kasvupotentsiaali hetkel ei ole; kollane tähistab, et potentsiaal on keskmine; roheline, et potentsiaal on olemas ja küsimärk, et vajab uuringuid/uusi lähenemisi).

Madalaim potentsiaal on metsa raiel ja kalapüügil Läänemeres. Selle põhjused, et raied ületavad juurdekasvu ja kalapüügi kvoodid on täidetud. Kuigi Lääne-Eesti regioonis on küpse metsa varu suur, tuleb keskenduda puidu väärindamisele. Põllumajandust hinnatakse keskmine kasutuspotentsiaaliga, kuna tulenevalt muldade madalast viljakusest on kultuuride saagikus Eesti keskmisest pigem madalam. Küll aga ei välistata mahepõllumajandusele tulevikku.

Hinnang kasutusele ja kasvupotentsiaalile

Joonis 3. Hinnang Lääne-Eesti bioloogiliste ressursside kasutusele ja selle määrale (allikas: SEI)

Lisauuringuid vajavad biomassi energiaks muutmise ja vesiviljeluse sellised valdkonnad nagu kalakasvatus, karbikasvatus ja vetikakasvatus. Eraldi uuringut peetakse vajalikuks loodusturismi ja metsade mitte-puidulise (marjad, seemned jms) ressursi selgitamiseks. Biomajanduse tarvis saab kasutada metsa- ja puidu väärindamist, märgalade ressursse, loomakasvatuse ja biojäätmekasutust.

Töös osalenud ekspertide arvamuse kohaselt on biomajanduses eelisvaldkondadeks biojäätmete muutmine energiakandjateks, mere vesiviljeluse komplekslahendused (kalad, karbid, vetikad) ja tervisetooted märgaladelt (muda, turvas).

Uuringus „**Eesti regioonide majandusarengut mõjutavate uuenduste ja trendide analüüs**“⁸⁸ avatakse 15 aasta perspektiivis regionaalse majanduse tulevikuväljavaateid kõige olulisemalt mõjutavate uuenduste ja protsesside kirjeldamise läbi. Need jagatakse viide rühma: 1) infotehnoloogilised, 2) biotehnoloogilised, 3) energiatehnoloogilised, 4) sotsiaalsed ja kultuurilised ning 5) uuendused valitsemises. Uuenduste ja sotsiaal-majanduslike protsesside trendide mõju Eesti regionaalsele arengule sõltub ka konkreetsete regioonide endi omadustest nagu asustussüsteemi iseloom (linnaline või hõreasustus), perifeersuse määr, mastaabi olemasolu, sotsiaal-majandusliku arengu tase, institutsionaalne tihedus, inimkapitali kvaliteet, loodusressursside olemasolu. Määratletakse tüüpilised regioonid: a) jõukamad, TA&I võimekusega, mõningase mastaabiga ja välisühendustega linnastud (Tallinn, eesmärgipäraselt ka Tartu ja osaliselt Pärnu koos toimealaga); b) tugeva maamajanduse ja traditsioonilise tööstusega Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru, osalt Raplamaa, Jõgevamaa, Viljandimaa); c) tööstuslik, CO₂ mahuka energiamajandusega ELi piiriregioon (Ida-Viru); d) metsa- ja puhkemajanduslik Kagu-Eesti piiriregioon ning e) mere- ja puhkemajanduslik hõreasustusega Lääne-Eesti.

Laialt levinud liberaalne majandusmudel on eeldanud, et regionaalsed erisused on ajutised ja kaovad turujõudude tulemusel. Praktika aga viitab, et regionaalsed erisused ei pruugi kaduda vaid ka võimenduda. Nii on juhtunud Eestis, analoogselt Ida-Euroopa riikidega, et struktuuritoetuste rakendamine on suurendanud riikide sees regionaalseid erinevusi, sest riikide vahelise konvergenksi huvides on ettevõtlus- ja innovatsioonitoetustest enamasti tuge saanud suuremate linnade ettevõtted.⁸⁹ Seda vaatamata, et regionaalarengule keskendunud ettevõtlusmeetmed olid suunatud väljapoole Tallinna ja Tartu linnapiirkondi.

OSKA uuring „**Eesti tööturg täna ja homme 2018**“⁹⁰ annab ülevaate Eesti tööturu olukorrast ning tööjõu- ja sellest tulenevast koolitusvajadusest aastani 2026. Prognoositakse, et töökohtade arv kasvab tehnoloogiaga seotud aladel ning tervishoius ja sotsiaaltöös. Hõive kasvu on oodata ka puidutööstuses, elektroonika- ja elektriseadmete tootmises. Vanuse tõttu tööturult lahkujatest on vaja enim asendada haridustöötajaid, meditsiiniõdesid, hooldustöötajaid, ehituse oskustöötajaid ja mootorsõidukite juhte. Töötajate arvu langust prognoositakse avalikus halduses, jaekaubanduses, põllumajanduses, tekstiili-, rõiva- ja nahatööstuses ning veonduses ja laonduses.

Uuringus „**Eesti piirkondlike ettevõtlusvõrgustike analüüs käibemaksutehingute andmetel**“⁹¹ analüüsitakse Eesti ettevõtete anonümiseeritud tehinguandmeid regionaalsete väärtusahelate ja klastrite kirjeldamiseks. Selgitatakse geograafilise läheduse olulisust ettevõtetevahelise koostöö tekkimiseks. Analüüsi tulemusena eristub selgelt Tallinna kui Eesti mõistes suurlinna ja majanduskeskuse roll. Pääaegu kõigi piirkondade jaoks on Tallinn kohalike klientide järel oluliselt teine sihtturg. Samuti paistab silma Tartu kui Lõuna-Eesti keskus – Lõuna-Eesti on väga oluline sihtturg Tartu ettevõtetele ja pea samavõrd oluline on Tartu Lõuna-Eesti ettevõtete jaoks. Samuti

⁸⁸ https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/ASK_Regionaalset-arengut-suunavad-trendid_Veiko-Sepp-1.pdf

⁸⁹ https://www.struktuurifondid.ee/sites/default/files/lopparuanne_0.pdf

⁹⁰ https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/12/%C3%9Clevaade_-Eesti-t%C3%B6t%C3%A4na-ja-homme2018.pdf

⁹¹ https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Eesti-piirkondlike-ettev%C3%B5tlusv%C3%B5rgustike-anal%C3%BC%C3%BCs-k%C3%A4ibemaksutehingute-andmetel_l%C3%BChikokkuv%C3%B5te_2019.pdf

leiti, et kuigi tehingupartnerite mitmekesine portfelli ei paranda otseselt ettevõtte tootlikkust, on see seotud majandustegevuse suurema stabiilsusega. Kui ettevõtte on valida kahe potentsiaalse partneri vahel, tehakse lõplik otsus nende ettevõtete asukoha järgi. See omakorda viitab, et regioonidevahelist kaubandust piiravad barjäärid, mis on muuhulgas seotud transpordikuludega. Tehinguandmeid kasutades tuvastati omavahel tihedamalt seotud ettevõtete kommuune, mida kirjeldatakse kui ettevõtete rühmi, mille sees on vastastikuste tehingute tegemise tõenäosus keskmisest suurem. Kommuuni liikmeteks olevate ettevõtete keskmine lisandväärtuse tase on kõrgem, samuti läheb paremini regioonidel, kus kommuunidesse kuuluvate ettevõtete osakaal on suurem. Ka selgus, et enamik kommuunidesse kuuluvatest ettevõtetest on kodumaised (üle 90%) ning välisettevõtted ei ole väga hästi kohalikesse võrgustikesse lülitunud. Analüüsis hinnati ka erinevates regioonides paiknevate ettevõtete väärtusahelate pikkust ehk tehingute arvu, mis on tarvilik toote või teenuse loomisest kuni selle lõpptarbijani viimiseni, ning selle seost tootlikkuse tasemega. Keskmine väärtusahela pikkus on piirkonniti küllalt erinev – Lõuna- ja Kesk-Eestis suhteliselt pikem ning Põhja- ja Lääne-Eestis lühem.

2. Regionaalsed arengudokumendid ja uuringud

2.1. Turism ja tervisedendus

Dokumendis **“Turismi arendamise arenguplaan 2014–2020 Lääne-Eestis”**⁹² on kaardistatud kõigi maakondade unikaalsus sihtkohana, tugevused, sihtturud, segmendid, turunduse suunad ning kitsaskohad ja arenguvajadused. Püstitatud turismi arendamise prioriteedid aastateks 2014–2020. Töö sisaldab põhjalikku loetelu Lääne-Eesti arendustegevuste vajadustest: turismiinfrastruktuuri ja ligipääsude ning transpordiarengute vajadused; tervise- (tervisekuurordid Pärnu, Haapsalu ja Kuressaare), kultuuri-, loodus-, pere-, mere-, huviala- ja sporditurismi ning pärandkultuuri sihtkoht. Samuti ligipääs Lääne-Eesti regiooni ja saartele ning turismiellamuste kättesaadavus kõigile.

Uuring Hiiumaa, Lääne ja Saare maakondade juhtimisvõimekuse tõstmiseks turismi valdkonnas⁹³ käsitleb Lääne, Hiiumaa ja Saare maakondades toimivaid koostööpraktikad turismi, LEADER ning kalandus ja merendusfondide ja külaliikumise valdkonnas ning selgitada, millised on võimalused nende tegevuste ja ühisosade ühtlustamiseks. Uuringu laiem eesmärk on juhtimisvõimekuse tõstmine Läänemaa, Hiiumaa ja Saaremaa arendusorganisatsioonides. Tõdetakse, et Lääne-Eestis regionaalsel juhtimistasandil turismivaldkonna strateegilist juhtimist sisuliselt ei toimu. Strateegilises plaanis arengukavade ja strateegiate tasandil ükski maakond turismi valdkonnas maakonnaülese koostöö/tegevuse vajadust oluliseks ei pea. Seda üksikute eranditega, näiteks Hiiumaa valla arengukavas mainitakse vajadust viia läbi „koostöös Lääne-Eesti saartega ühiseid turundustegevusi: imagokampaania, hinnakampaania, kliendikampaania, tarbijakampaania, suhtlemine tarbijaga jms.

Uuring Pärnu kui turismi sihtkoha kuvand kohaliku elaniku silme läbi 2020⁹⁴ viidi läbi Pärnu linna asustusüksuse elanike küsitluse baasil. Keskenduti kolmele teemale: a) Pärnu kui turismi sihtkoht (uuriti elanike hinnangut külastajate hulga, linna mainele, linnakülastuse motivatsioonitegureid, hinnanguid vaba aja ja turismiteenustele ning kultuurisündmustele jms); b) Pärnu vaba aja ja turismiteenuste kasutamine ning c) infokanalite kasutus. Leiti, et külastajate hulk Pärnus nii suvel kui talvel ei häiri oluliselt linna elanikke. Vaid kümnendik vastajatest leiab, et külastajaid võiks suvel

⁹² <https://www.westestonia.com/wp-content/uploads/2019/07/L%C3%91%C3%91ne-Eesti-arenguplaan-2014-2020.pdf>

⁹³ https://hiiumaaarenduskeskus.kovtp.ee/documents/687279/0/SA-Laenemaa_Turismi-juhtimisv%C3%B5imekuse-t%C3%B5stmine_Lopparuanne_2020.pdf/c1c21892-09fb-4033-abfd-a205ec742a92

⁹⁴ https://parnu.ee/failid/uuringud/P2rnu_kuvand_kohalike_seas_2020.pdf

vähem olla. Pärnu elanike jaoks on Pärnul eelkõige puhkuse- ja heaolusihtkoha maine. Kõige vähem nähakse uuringu tulemuste põhjal Pärnut kui odavat, ostlemis- ja äriturismi sihtkohta.

Uuring „**Soome turist Pärnus**“⁹⁵, millest selgus, et Soome turistide otsust sõita Pärnusse mõjutasid ülekaalukalt enim teenuste, atraktsioonide ja kaupade soodsad hinnad ning huvi Pärnu spaade ja toitlustuskohtade vastu, mida tõi välja üle 40% vastanutest. Soome turistid olid valmis kõige sagedamini kulutama päevas ühe inimese kohta kuni 50 eurot toitlustusele, kuni 50 eurot kaupadele ning kuni 50 eurot muudele teenustele. Pärnu linna 2019. aasta suve- ja sügisperioodil külastanud Soome turistidest plaanivad kahe aasta jooksul uuesti tagasi tulla 92%.

Uuring „**Pärnu talvekülastaja 2019**“⁹⁶ näitas, et Eesti päritolu Pärnu külalised tulevad peaaesjalikult Harjumaalt ja Tartumaalt, vähem Läänemaalt, Lääne-Virumaalt ja Järvamaalt. Väliskülalistest poole moodustavad soomlased, kellele järgnevad lätlased, rootslased, venelased ning sakslased. Pärnu valikut mõjutas väga suures osas varasem hea külastuskogemus, võimalus spaapuhkuseks ning sõprade ja sugulaste soovitus. Muude põhjustena toodi välja erinevate sündmuste külastamist ja töökohustusi.

Lääne-Eesti märgalade tervisetoodete hetkeolukorra analüüs⁹⁷ keskendub ülevaatele Lääne-Eesti märgalade loodusressursside kasutamisest, tootmise ja turustamise väljakutsetest ning kasutamise potentsiaalset tervisetoodete tootmiseks ning võimalustest kasutamise soodustamiseks suurema lisandväärtusega toodete tootmiseks. Märgaladelt on võimalik saada erinevat tüüpi ressursi. Antud analüüs keskendub ainult tervisetoodete sisendiks ja tervisteenuste osutamiseks kasutatavale toorainele: ravimuda, balneoloogiline turvas, rabamarjad, rabataimed, rabavesi ja vetikad (rabajärvedest). Töös esitatakse ka ülevaade nende väärtusahelatest ja ärimudeli lõuendtest, samuti näiteid praktikast. Väärtusahelate sarnasuste tõttu on nõuded ja probleemid erinevate loodusressursside puhul sarnased. Töö tulemusena tuvastati 9 väljakutset ja kitsaskohta (kaevandamisloaga kaasnevate tingimustega arvestamine, kaevandamistehnoloogia puudumine, rabamarjade- ja taimede kommertseesmärgil kasutamiseks korje reguleerimine, korjeteenuse osutajate võrgustiku puudumine Lääne-Eestis, sobivate hoiutingimuste tagamine, ettevõtjate madal tootearendus- ja tootmisvõimekus, töötlemiseks ja tootmiseks vajaliku sisseseade ja tehnoloogia puudumine, tootmispartnerite (sh allhankijate leidmise keerukus, eriti mahetoodetele), eksporditurule minekuks vajalike laborianalüüside ja sertifitseerimise kallidus, vähene ekspordi- ja turundusalane kompetents), milledest kõige prioriteetsemaks osutus neli valdkonda: 1) loodusressursside kaevandamist ja korjamist reguleeriva keskkonna kujundamine (näiteks ravimuda ja turba kaevandamine on reguleeritud kaevandamislubadega, teistel loodusressurssidel pole selliseid piiranguid kehtestatud); 2) loodusressurssidest tervisetoodete tootjate tootearendusevõimekuse tõstmine; 3) hoiustamine, töötlemise ja tootmise tehnoloogilise võimekuse suurendamine ning 4) lõpptoodete tootjate ekspordimüügi- ja turunduse soodustamine. Mitmeid teemavaldkondi hõlmavaks lahenduseks pakutakse tervikliku loodusressurssidest tervisetoodete tootjate arenguprogrammi, kus nii läbi rahaliste toetuste tehnoloogiasse, teadus- ja arendustegevusse ning ekspordi kui läbi mentorluse panustataks terviklikult ettevõtete arengusse. Vajadus on väärtusahela osapooli ühendava koostöövõrgustiku loomise järele.

Merealal on suur väärtus puhkemajanduse vaatenurgast, nii veepõhiste tegevuste (harrastusmeresõit, veemotosport, purjesport) harrastuskohana kui rannapõhiste vaba aja veetmise

⁹⁵ https://parnu.ee/failid/uuringud/Soome_turist_P2rnus2019_raport.pdf

⁹⁶ https://parnu.ee/failid/uuringud/P2rnu_talvekylastaja2019.pdf

⁹⁷ https://sasak.ee/application/files/1815/9049/2888/Laane-Eesti_margalade_tervisetoodete_analuus_Loppraport_14.02.20_taiendatud_26.05.2020.pdf

võimaluste kasutamisel. Suunistena esitatakse, et uute merekasutusviiside – vesiviljelus, tuuleenergeetika – arendamisel peetakse silmas ka potentsiaalset turismiväärtust (nt tuuleparkide või vesiviljelusfarmide külastusretked). Avalikult kasutatavad ranna-alad ja supluskohad, purje- ja veemotospordikohad ning avalikud juurdepääsud merele ning olulistele puhkealadele ja –kohtadele määratakse kohalikul tasandil, rannapõhised tegevused üldplaneeringus. Tagamaks purjeturistidele mitmekesisemad ja sobivad tingimused marsruudi valikuks ja jahtide sildumiseks kavandatakse jahiga peatumise võimalused 30 meremiili (ca 56 km) vahemaa tagant (eelistatuim päevatee pikkus). Veemotospordi ja jetisõidu alade määramisel kohalikul tasandil tuleb arvestada laiemal avalikkuse puhkevajadustega ja mõjudega kaladele kudemisajal. Veemotospordi harrastamine ei tohi ohustada looduskaitse eesmärkide saavutamist. Erandina on jetide kasutamine piiranguteta lubatud politseil, vetelpäästel ja merepäästel.

2.2. Energiamaajandus ja kliimakava

Eesti energiamaajanduse arengukavas aastani 2030⁹⁸ on seatud eesmärgiks, et Eesti kasutab aastal 2050 oma energiavajaduse rahuldamiseks peamiselt kodumaiseid ressursse nii elektri- ja soojustootmises kui transpordisektoris. Arengukava kohaselt on Eesti energeetiline sõltumatus ja selle pikaajaline kindlustamine riigi elanike majandusliku heaolu, siin tegutsevate ettevõtete konkurentsivõime ja Eesti energiajulgeoleku peamine alustala. Elektritootmises on oluline primaarenergia säästu eesmärgil maksimaalne elektri- ja soojustootmispotentsiaali ära kasutamine kohalikel ja taastuvatel kütustel ning ressursitõhususe tagamine kohalike loodusvarade kasutamisel. Arengukavas on seatud eesmärgiks toota aastaks 2030 30% elektrist taastuvatest energiaallikatest (peamiselt biomass ja tuul).

Energiamaajanduse arengukava 2030 järgi moodustab 2030. aastaks taastuvatest energiaallikatest elektri tootmine (maismaal ja merel) sisemisest elektri lõpptarbimisest 50%. Eestis toodetud soojusest põhineb aastaks 2030 taastuvatel energiaallikatel 80%. Tuuleenergia võib aastaks 2050 katta riigi elektritarbimise vajadusest kolmandiku, indikaativselt on vajalik maht 1700 MW.

Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030⁹⁹ üldeesmärk on suurendada Eesti riigi regionaalse ja kohaliku tasandi valmidust ja võimet kliimamuutuste mõjuga kohanemiseks. Püstitatakse kaheksa alaeesmärki: 1) Tervis ja päästevõimekus; 2) Maakasutus ja planeerimine, sh rannikualad, teised üleujutusriskiga alad, maalihke riskiga alad, maaparandus, linnad; 3) Looduskeskkond, sh bioloogiline mitmekesisus, maismaa ökosüsteemid, magevee ökosüsteemid ja -keskkond, mereökosüsteemid ja -keskkond, ökosüsteemiteenused; 4) Biomajandus, sh põllumajandus, metsandus, kalandus, jahindus, turism, turbatootmine; 5) Majandus, sh kindlustus, pangandus, tööhõive, ettevõtlus ja tööstus; 6) Ühiskond, teadlikkus ja koostöö, sh teadlikkus, haridus ja teadus, rahvusvahelised suhted ja koostöö; 7) Taristu ja ehitised, sh transport ja transporditaristu, tehnilised tugisüsteemid, hooned; 8) Energeetika ja varustuskindlus, sh energiasõltumatus, -turvalisus, -ressursid, energiatõhusus, soojatootmine ja elektritootmine.

Kliimapoliitika põhialused aastani 2050¹⁰⁰ seab eesmärgiks taastuvate energiaallikate järkjärgult suureneva kasutuselevõtu lõpptarbimise kõigis sektorites. Eesti pikaajaline eesmärk on minna üle vähese süsinikuheitega majandusele, mis tähendab järk-järgult eesmärgipärast majandus- ja energiasüsteemi ümberkujundamist ressursitõhusamaks, tootlikumaks ja keskkonnahoidlikumaks. Aastaks 2050 on Eesti sihiks kasvuhoonegaaside heidet vähendada ligi 80 protsenti võrreldes 1990. aasta tasemega. Mõjude hindamine näitas, et eesmärk on täidetav ja sellega kaasneb tõenäoliselt

⁹⁸ https://www.mkm.ee/sites/default/files/enmak_2030.pdf

⁹⁹ https://www.envir.ee/sites/default/files/kliimamuutustega_kohanemise_arengukava_aastani_2030_0.pdf

¹⁰⁰ <https://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/kliimapoliitika-pohialused-aastani-2050-0>

positiivne mõju majandusele ja energiajulgeolekule. Sellisel juhul kahaneb Eesti kasvuhoonegaaside heide tänaselt 21 miljonilt tonnilt ligi 8 miljoni tonni ekvivalendini 2050. aastaks.

Maapõuepoliitika põhialused aastani 2050¹⁰¹ kirjutatakse, et maapõueressursside kasutuse suunamisel tagatakse ringmajanduse põhimõtetest lähtuvalt ressursside võimalikult suure lisandväärtusega ning säästlik kasutamine minimaalsete kadude ja minimaalsete jäätmetega. Seejuures ei tarbita taastuvat maapõueressurssi üle taastumise määra ja uuritakse võimalusi taastumatute maapõueressursside asendamiseks taastuvate ressurssidega ning ressursside kasutamise tõhusamaks muutmiseks. Maavarade säästliku kasutamise tagamiseks eelistatakse riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuse ehitistes maksimaalses võimalikus määras kohalikke maavarasid ning rakendatakse ehitustehnoloogiaid, mis kasutavad maksimaalselt ära ehitusmaterjalide tootmisprotsessis tekkinud saadusi, kaevandamise kõrvalsaadusi ja kaevandamisjäätmeid. Maapõueressursside kasutamisel suurendatakse pidevalt ressursitootlikkust ja vähendatakse jäätmeteket.

Taastuvelektri osakaal Eestis oli 2019. aastaks kasvanud 21%¹⁰² elektrienergia kogutarbimisest. Eleringi andmete põhjal toodeti 2019. aastal taastuvatest allikatest elektrienergiat võrku kokku 1970 gigavatt-tundi (GWh). Üle poole (1162 GWh) taastuvatel allikatel põhinevast elektrienergiast toodeti biomassist ning jäätmetest. Fossiilkütustest elektritootmise kokkukuivamise taustal on taastuenergia kodumaise elektri tootmise osakaal jõudnud 31%ni. Tuuleenergiat toodeti 2018. aastal Eestis kokku 692 GWh, mis moodustas 35% taastuvelektri kogutoodangust. Päikeseelektrit toodeti 2019. aastal elektrivõrku 54 GWh ning selgelt on tegu kõige suuremat kasvutrendi näitava valdkonnaga. Selle üks põhjusi on regulatiivne muutus, mille alusel möödunud aasta jooksul kuni 1 MW võimsusega uued tootmisüksused enam endisesse toetuskeemi ei mahtunud, kuid kuni 2020. aasta lõpuni on endiselt võimalik taotleda toetust väikeste, kuni 50 KW võimsusega uute päikesejaamade jaoks. Eleringi andmetele toetudes on lisandunud aastaga ligikaudu 800 päikesepaneelidega elektri tootjat. Taastuenergia kasvu mõjutas ka möödunud aastal Tallinnas Mustamäel käiku antud koostootmisjaam, mis kasutab kütusena peamiselt biomassi. Hüdrolektrijaamade toodang 2019. aastal oli 22 GWh, mis viimaste aastate võrdluses on pigem tagasihoidlik. Biogaasil töötavad koostootmisjaamade elektritoodangu maht jääb suurusjärku 40 GWh.

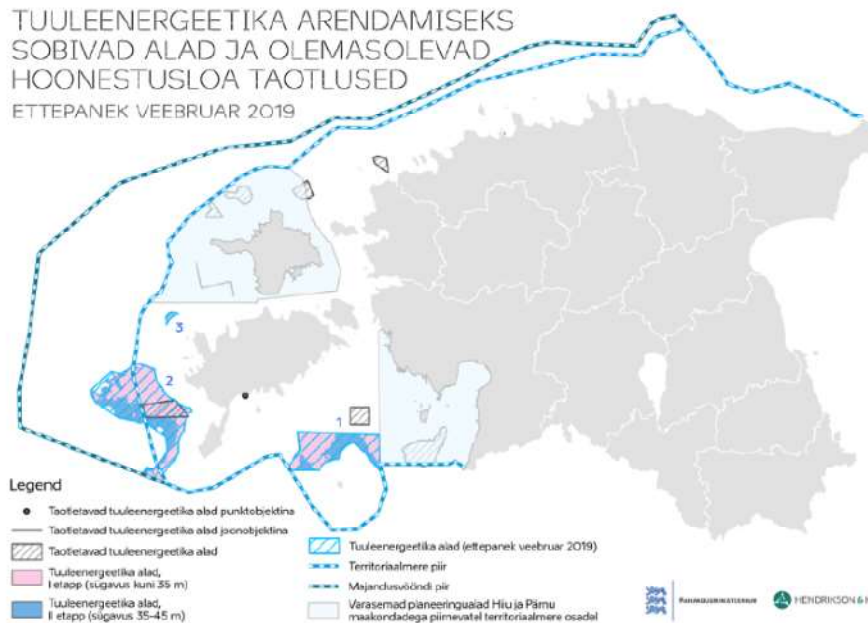
Mitmekesine elektrienergia tootmisportfell ja head ühendused naaberriikidega tagavada elektriga varustuskindluse, kui sellele lisaks on varustuskindluse arvutamisel vaja võtta arvesse ka mit tejuhitavaid võimsusi (nt päikese- ja tuuleenergia). Oluline on varustuskindlust sealjuures hinnata regionaalsel tasandil, sest majandusarengut toetava elektrivarustuskindluse võti ei ole mitte 100-protsendiliselt kohalikel primaarkütustel põhinev elektritootmine riigisiselt, vaid piisavad välisühendused ja piisav sisemine elektrivõrk. Ehk kui mõnes regiooni piirkonnas on installeeritud palju muutliku ja juhusliku iseloomuga võimsusi, peaks olema regiooniüleselt piisavalt tootmis- ja ülekandevõimsusi, et katta tarbimishõudlus igal ajahetkel.

Praegu ei ole Eestis ühtegi meretuuleparki, kuid huvi valdkonna arendamise vastu on suur. Seni on meretuulikuparke kavandatud Looe-Eestisse Hiiumaa lähiste ja Liivi lahte, huvi on tuntud ka Saaremaast läänes ning Saaremaa– Hiiumaa vahele jääva Soela väinast läänes asuva mereala vastu, samuti Looe-Eestis asuvate Neugrundi ja Krassi madala ning Vaindloo-Uhtju-Sala saarte ümbruse

¹⁰¹ https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/maapouepoliitika_pohialused_aastani_2050.pdf
https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/maapouepoliitika_pohialused_aastani_2050.pdf

¹⁰² Taastuenergia aastaraamatu 2019. Eesti Taastuenergia Koda. http://www.taastuenergeetika.ee/wp-content/uploads/2020/10/ETEK_aastaraamat_A4_2019_veeb.pdf

väiksema sügavusega mereala vastu. Energia tootmine merealadel on Lääne-Eestile perspektiivikas majandusharu (joonis 4).

Joonis 4. Tuuleenergeetika tarvis sobivad alad

Uuringus „Energeetika ja ühenduste valdkondade ülevaade Saare maakonnas“¹⁰³ kaardistatakse Saaremaa, Muhu ja Ruhnu valdade energeetika ning ühenduste (transport ja side) hetkeolukord ning esitatakse eksperthinnang nende arenguvajaduste osas. Energeetika ja ühendused on toetavad tegevused, mille areng sõltub oluliselt sellest, millises suunas ja millise kiirusega areneb asustus, ettevõtlus, haridus jms maakonnas. Lisaks tegevusluba omavatele elektritootjatele (11,3 MW), on Saaremaal liitumislepingute alusel võrku ühendatud tuuleparke koguvõimsuses 13,5 MW, päikesepaneele 3,7 MW ning koostootmisjaama ja biogaasi kokku 0,145 MW. Liitumislepingute statistika alusel on alates 2016. aastast enim taotletud liitumisi elektrijaamadele, mis toodavad elektrit päikesest. Saaremaal tegutseb kokku tänase seisuga 87 elektritootjat, nendest 60 mikrotootjat (mikrotootja kuni 15 kW). Tootmisseadmete summaarne nimivõimsus on ligi 19 MW. Võrku toodeti Saaremaal energiat 2017. aastal 50,8 GWh, seega kokku ligikaudu 32,3% 2017. aastal Saaremaal tarbitud elektri hulgast. Saare maakonnas on energeetikavaldkonna peamiseks märksõnaks varustuskindlus, sõltudes paljuski Mandri-Eesti elektrivõrgust. Saare maakonna soojamajandus taset hinnatakse heaks. Kaugküttepiirkondades on olemasolevad katlamajad on üldjuhul renoveeritud, uuendatud on kütetorustik. 2017. aastal moodustas taastuvatest energiaallikatest elektrienergia tootmine Saare maakonnas ligikaudu 33% kogu Saare maakonna elektritarbimisest.

Saaremaa valla energia- ja kliimakavas 2030 seatakse eesmärk vähendada vallas aastaks 2030 maakonna süsinikuheidet 40% (90 500 tonni aastas) võrreldes aastaga 2018. Dokumendis on sõnastatud Saaremaa valla visioon aastaks 2030 – Tark ja Roheline energiasaar – mille saavutamiseks esitatakse tegevuskava. Visiooni eluviimine tähendab nutikate ja roheliste lahenduste väljatöötamist, arendamist ja kasutuselevõttu säästliku ja aruka ressursikasutuse, majanduskasvu ja keskkonnasäästlikkuse abil, puhta energia poliitikat, taaskasutust, eeskuju teistele ning liikumist ökoloogilise jalajälje minimeerimise poole.

Hiiumaa energia- ja kliimakava 2030¹⁰⁴ keskendub kliimamõjude leevendamisele ning toob välja vajaduse ja tegevused kliimakohanemiseks. Kava võtab kokku erinevate valdkondade tegevused: energiajuhtimine, hoonete haldus, energia tarbimine, elamumajandus, transport, soojuse tootmine ja jaotamine, taastuenergia tootmine. Lisaks käsitletakse kavas elanike teadlikkuse tõstmist, kaasamist ning era- ja avaliku sektori tegevusi. Samuti on analüüsitud kavandatavate tegevuste mõju eesmärkide saavutamisele. põhjal seab Hiiumaa vald oma eesmärgiks vähendada aastaks 2030 maakonna süsinikuheidet 40%, ehk 28 800 tonni võrra aastas, võrreldes aastaga 2018. Munitsipaalsektoris hiljemalt 2030. aastaks minna üle 100% taastuenergiale ja võimalikult madala süsinikuheitega kütustele. Soojusenergia tarbimisel eelistada kaugkütet. Eesmärk on muutada energiasõltumatuks saareks läbi varustuskindluse, uute taastuenergia liitumisvõimaluste ja mikrovõrkude arendamise. Vähetähtis ei ole ka kliimamuutustest tekkivate mõjude vähendamine elanikkonnale ja majandusele, mille osaks on suurendada kogukonnas valmisolekut kliimariskidega toimetulekuks. Kõiki nimetatud tegevusi katab soov rakendada saarel Roheline Hiiumaa kontseptsiooni, mis tähendab nutikate ja roheliste lahenduste väljatöötamist, arendamist ja kasutuselevõttu säästliku ja arukaressursikasutuse, majanduskasvu ja keskkonnasäästlikkuse abil, puhta energia poliitikat, taaskasutust, eeskuju teistele ning liikumist ökoloogilise jalajälje minimeerimise poole. Samalaadsed kliimakavad on koostatud ka Saaremaa, Muhumaa ja Ruhnu valdade tervis.

Ruhnu energia- ja kliimakavas 2030 püstitatakse eesmärk vähendada aastaks 2030 maakonna süsinikuheidet 40% (176 tonni aastas), võrreldes aastaga 2018. Ruhnu valla visioon on aastaks 2030 olla Tark ja Roheline saar. Selle tarvis on koostatud tegevuskava. Tark ja Roheline saar tähendab, et Ruhnu saar on autonoomne kogukondlik energiasüsteem, mis põhineb kohalikel taastuvallikatel ja loob eldused rohemajanduse arenguks.

Muhu energia- ja kliimakavas 2030 seatakse eesmärgiks vähendada aastaks 2030 maakonna süsinikuheidet 40% (4 600 tonni aastas) võrreldes aastaga 2018. Lähtutakse visioonist, et Muhu vald aastal 2030 on Tark ja Roheline saar, mis tähendab nutikate ja roheliste lahenduste väljatöötamist, arendamist ja kasutuselevõttu säästliku ja aruka ressursikasutuse, majanduskasvu ja keskkonnasäästlikkuse abil, puhta energia poliitikat, taaskasutust, eeskuju teistele ning liikumist ökoloogilise jalajälje minimeerimise poole. Selle saavutamiseks on koostatud tegevuskava. Kõikide nimetatud kliimakavade tegevused on analoogilised kui Saaremaa puhul. Ettevõtetele ja eraisikutele tähendab see, et kasutatavast energiast märkimisväärne osa saadakse taastuenergiast, milleks tuleb neil ka ise teha olulisi jõupingutusi, sh leppida kokku rohetehnoloogiale ülemine. Kavandatakse ka energiaspektori digitaliseerimist, andmete kättesaadavaks tegemist uute (nutikate) lahenduste rakendamisega, mis nõuab samuti ressursse. Kahjuks on kõikides energiakavades loodud visioon ja määratletud tegevused ilma nende elluviimiseks vajalike maksumusteta, mistõttu kavade elluviimise realistlikkust ei saa hinnata.

2.3. Vesiviljelus

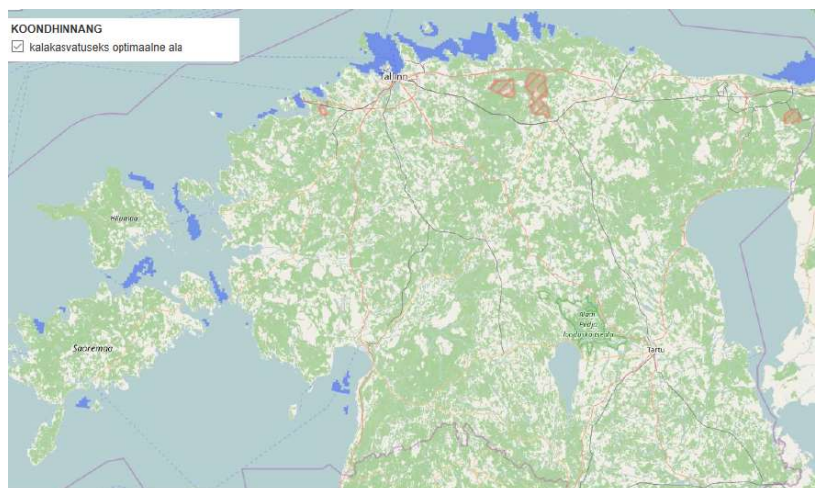
Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi (EMKF) 2021–2027 rakenduskava¹⁰⁵ perioodil 2021–2027 toetab Euroopa Merendus- ja Kalandusfond ühise kalanduspoliitika ja ühenduse merenduspoliitika rakendamist läbi nelja prioriteedi raames: soodustada kestlikku kalandust ja mere bioloogiliste ressursside kaitset; aidata kaasa toiduga kindlustatuse tagamisele Euroopa Liidus läbi konkurentsivõimelise ja kestliku vesiviljeluse ja turgude; võimaldada sinise majanduse kestlikku kasvu

¹⁰⁴ https://hiiumaaarenduskeskus.kovtp.ee/documents/687279/28900471/Hiiumaa+energia-+ja+kliimakava+2030+_SECAP.pdf/60a5b767-c58b-4f5a-8206-ea9db8b78181

¹⁰⁵ <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/arengukavad-ja-strateegia>

ning aidata saavutada rannapiirkondade jõukus; tugevdada ookeanide rahvusvahelist majandamist ning tagada merede ja ookeanide turvalisust, ohutust, puhtust ja kestlikku majandamist.

Uuring **"Kalade vesiviljeluseks sobilike alade väljaselgitamine Eesti merealal"**¹⁰⁶ annab juhised kalade vesiviljeluseks sobilikud alade selgitamiseks Eesti merealal. Koos juhiseiga koostati baaskriteeriumite alusel kalade vesiviljeluseks sobilike alade kaardikiht. Tõdetakse, et Eesti rannikumeri sobib jahedaveeliste kalaliikide kasvatamiseks, eelkõige vikerforell, võimaliku asenduskalana ka siig. Kalakasvatuseks optimaalsed alad on esitatud alljärgneval kaardil (joonis 5), millest nähtub, et analüüsitavates maakondades on eeldused jahedaveeliste kalaliikide kasvatuseks merealal võttes arvesse merevee temperatuuri, mere sügavust ja lainetusele avatust.

Joonis 5. Kalakasvatuse võimalikud alad

Töös tuuakse välja positiivsed seosed meretuuleparkide territooriumitega, kuna peale tuulikute ehituse lõppu kasutada ka vesiviljeluseks, seal hulgas kalakasvatuseks. Tuulikute mastid vähendavad lainetuse ja jää mõju piirkonnas, ning võivad pakkuda täiendavat võimalust sumpade ankurdamiseks. Tuulikud aitavad vältida laevade sõitmist kalakasvatuse sumpadesse. Tuulikute toodetavat elektrienergiat saab näiteks kasutada söötmispargaste käigus hoidmiseks.

Pärnu jõe kasutusvõimaluste uuring¹⁰⁷ selgitab Pärnu jõe kasutusvõimalused Pärnu linna, Tori ja Põhja-Pärnumaa valdade territooriumitel pärast Sindi paisu likvideerimist. Pärnu jõgi lõigus Tarbja paisust suubumiseni merre on kantud lõhe, jõforelli, meriforelli ja harjuse kudemis- ja elupaikade nimistusse. Vesiviljeluse tootmisettevõtted (seisuga 08.03.2018) Pärnu jõe läheduses puuduvad. Küll aga asub Sindis kalakasvatus. Pärnu jõgi pakub võimalusi turismi- ja puhkemajanduse arendamiseks.

Saare maakonna kalanduspiirkonna arengustrateegia 2014–2020+ ja rakenduskava¹⁰⁸ sisaldab **valdkonna hetkeolukorra analüüsi**. Sellest lähtuvalt esitatakse liikmete koostööle, partnerlusele ja omaalgatusele tuginedes kalanduspiirkonna jätkusuutlik arendamine kalanduse ja sellega seotud tegevusalade arendamise ning rannakülade elujõu kindlustamise strateegia väljatöötamise ja elluviimise kaudu.

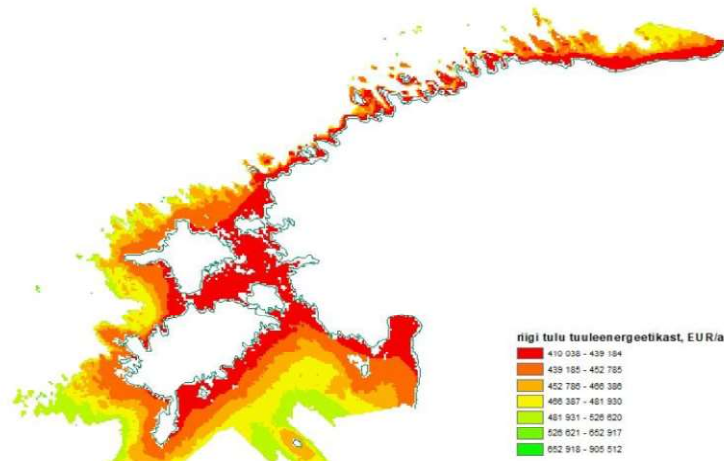
¹⁰⁶ https://www.mkm.ee/sites/default/files/enmak_2030.pdf

¹⁰⁷

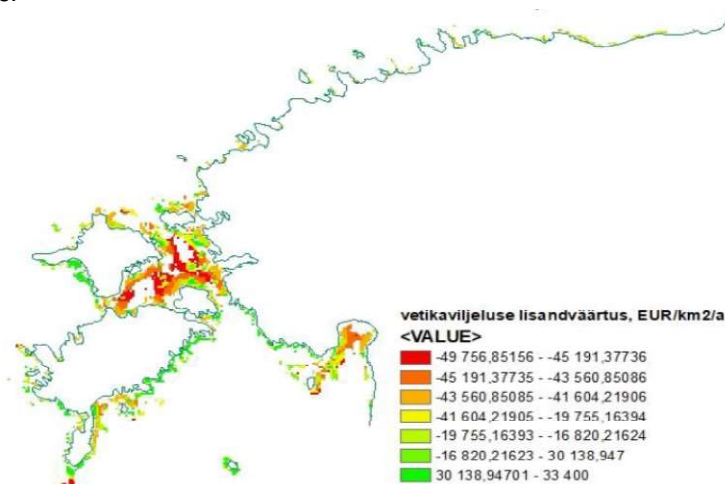
<https://maakonnaplaneering.ee/documents/2845826/24169188/P%C3%A4rnu+j%C3%B5e+kasutusv%C3%B5i%20maluste+uuring.pdf/18480bf0-fe5b-4604-a630-d84753bcb289>

¹⁰⁸ <http://www.saartekalandus.ee/wp-content/uploads/2015/12/Saare-maakonna-kalanduspiirkonna-arengustrateegia-2014-2020.pdf>

Mereala planeeringu alusuuring: merekeskkonna ressursside kasutamisest saadava majandusliku kasu mudel¹⁰⁹ peab oluliseks mereala kasutust teadlikult juhtida ja suunata, milleks tuleb hinnata ja võrrelda nii merealast saadavat võimalikku kasu nii majanduslikus mõttes kui ökosüsteemi teenuste vaates, kuid tuleb arvestada ka mere kui ressursi kasutamisega seonduvate kahjudega. Mudel on koostatud nelja põhilise mereala kasutava sektori kohta: kalandus, vesiviljelus, energeetika ja meretransport. Näiteks on töös toodud välja potentsiaalne riigi tulu tuuleenergiast.

Samuti leiab tööst arvutusi teiste majandustegevuse valdkondade kohta, näiteks nelja maakonda huvitav vetikaviljelus.

Merekeskkonna ressursside kasutamisest saadava majandusliku kasu mudeli täiendamine ökosüsteemiteenustega¹¹⁰ töö eesmärk on täiendada meremajanduse mudelit ökosüsteemiteenustega, mille abil oleks võimalik hinnata ökosüsteemiteenuste väärtust Eesti merealal ja võimaluse korral ka majanduslikku kasu, ning ühendada meremajanduse mudel inimtegevuse kumulatiivsete mõjudega arvestamise mudeliga. Selle töö käigus täiendati meremajanduse mudelit järgmiste ökosüsteemiteenustega: kalavaru (sh räim ja teised kalaliigid) kui varustusteenus; merekarbivaru kui varustusteenus; vetikavaru kui varustusteenus; eluringi hoidmine, loodusliku energiatuotet ja bioloogilise aineriingi tagamise indikaatorid kui reguleerivad ja säilitavad teenused; agressiivsete võõrliikide esinemine (rändkarp, ümarmudil, rändkrabi) kui survefaktor; eutrofeerumine kui survefaktor; pikaajaliste elupaika moodustavate võtmeliikide elupaikade säilimine

¹⁰⁹ http://mereala.hendrikson.ee/dokumendid/Uuringud/Mereala_majanduslik_kasu_jaan2018.pdf

¹¹⁰ http://mereala.hendrikson.ee/dokumendid/Uuringud/mudeli_taiendamine_okosusteemiteenustega_aruanne.pdf

(põisadru, agarik, rannakarp, rändkarp) kui reguleeriv ja säilitav teenus; merevee puhastusvõime tagamine karbipopulatsioonide poolt kui reguleeriv teenus; süsiniku sidumine meriheina aasade poolt kui reguleeriv teenus; roostik kui varustusteenus; mereala rekreatiivne väärtus kui kultuuriteenus.

Tasakaalustatud merekasutuse aluseks on mere-elustiku elurikkuse säilitamine ja loodusvarade säästlik kasutamine. Kaitsealade võrgustik Eesti merealal hõlmab rahvusvahelise kaitsealade võrgustiku Natura 2000 linnu- ja loodusalasid, mille loomise aluseks on olnud nn loodus- ja linnudirektiiv, siseriiklikult kaitstavaid alasid, mis on moodustatud looduskaitseaduse alusel ja HELCOMi merekaitsealasid (joonis 6).

Joonis 6. Natura 200 võrgustik ja loodusdirektiivi elupaiga alad

Suunistest lähtuvalt kaitstavatel aladel tuleneb mereala kasutus kaitsealade kaitse-eesmärkidest ja kehtivatest piirangutest. Ka väljaspool kaitstavate alade võrgustikku lähtutakse mereala kasutusel põhimõttest, et tuleb säilitada ökosüsteemi hea seisund ja toimimine ning seeläbi tagada ökosüsteemiteenuste jätkusuutlikkus. Meremajanduse hoogustamiseks tuleb looduslikke ressursse üheaegselt nii kasutada kui hoida. Kui analoogseid loodusväärtuste kaitse eesmärgi on võimalik saavutada ka merealal, kus puuduvad alternatiivsed huvid (nt riigikaitsealad, energiapuulgeolekuga seotud või majandushuvid), siis arenduste kavandamist ja elluviimist ei piirata. Loodavate avamere kaitsealade moodustamisel lähtutakse mereala kooskasutuse põhimõttest ja vajadusest kasutada mereressurssi ka energia tootmiseks, vesiviljeluse arendamiseks, riigikaitseks jt kasutusteks. Uue kaitstava loodusobjekti moodustamisel tuleb arvestada laevateedega, kohaldades kaitstava objekti ruumikuju olemasoleva laevateega. Samuti tuleb kaitstava loodusobjekti moodustamisel hinnata kaasnevat sotsiaalmajanduslikku mõju. Tegevusalade kattumisel olemasolevate kaitstavate loodusobjektidega arvestatakse looduskaitsealade väärtuste ja konkreetse ala kaitse eesmärgiga.

Fookusest ei saa välja jätta Eesti merekultuuri, mida loovad mereala ja ranniku kasutajad: kalurid, laevaehitajad, puhkajad, surfarid, sukeldujad jt, samuti merealal paiknev ainealine kultuuripärand. Kohalikke merekultuuri kandvad rannikualad on sageli piirkondadeks, kus pakutakse puhkemajanduslikke teenuseid - väljakujunenud rannakülad oma kogukonnamajade, laevaehituskohtade jms taristu ja miljööga on atraktiivne koht, kus peatuda ja puhata. Mere- ja rannikukasutuse otsuste tegemisel on oluline kaaluda, kuidas mõjutavad otsused kohalikku kogukonda, kelle heaolu, sissetulek ja identiteet sõltub rannikul ja merel toimuvast märksa otsesemalt kui näiteks kord aastas rannikut külastava puhkaja omad.

2.4. Toidutööstus

Eesti põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toidutööstuse arengut ja konkurentsivõime kasvu, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengut, taimede ja loomade hea tervise hoidmist, toiduohutuse tagamist ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimist rõhutab **Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030.**¹¹¹

Põllumajanduse ja toidu, metsa ja metsanduse, turism, kosmeetika ning pesu- ja puhastusvahendite arengut käsitleb **Eesti mahemajanduse tervikprogramm 2018–2021.**¹¹² Eesmärk on muuta mahemajandus arvestatavaks majandus- ja ekspordiharuks, suurendada Eesti ettevõtete lisandväärtusega toodete ekspordi ning luua eeldused uute töökohtade tekkeks. Aastaks 2021 on püstitatud, et Eestis on vähemalt 51 protsendil maismaast võimalik kasvatada või korjata mahetoodangut: 250 000 hektarit mahepõllumajandusmaad ja 2 miljonit hektarit metsamaad, millelt saab korjata mahesaadusi pärast selle registreerimist mahepõllumajandusliku korjealana.

Eesti toidusektori ekspordi edendamise tegevuskava 2019–2022¹¹³ loob eeldused kasutades Eesti puhtast keskkonnast tulenevat konkurentsieelist, mahetoodete ja -teenuste ekspordiks. Ettevõtjate poolt toodi välja viis sekkumisvaldkonda: turujõu tugevdamine; turuinfo kättesaadavuse parandamine; toote- ja tehnoloogiaarenduse toetamine; Eesti ja Eesti toidu tuntuse suurendamine ning müüki toetavate tegevuste toetamine.

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 eelnõuga¹¹⁴ soovitakse kaasa aidata Eesti põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toiduainetööstuse arengule ja konkurentsivõime kasvule, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule, samuti taimede ja loomade heale tervisele, muldade seisundi paranemisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele. Üldeesmärk on, et Eesti toit on eelistatud, keskkond ja elurikkus on hoitud, toidusektori ettevõtted on edukad ning maa- ja rannakogukonnad on elujõulised. Arengukava tegevussuunad keskenduvad järgmistele alaeesmärkide saavutamisele: 1) Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond on seotud avalike hüvedega, mille kliendiks on kogu ühiskond. Samuti hõlmab see põllumajanduskeskkonna ja innovatsiooni ning laiemalt konkurentsivõime ja ekspordi edendamist, mis on kestliku toidutootmise ja maaelu kujundamise eeldus; 2) Kestlik kalandus, mis tagab kalandusvaldkonna konkurentsivõime ning kalavarude jätkusuutliku majandamise keskendub kalanduse ja vesiviljeluse konkurentsivõime ning kalavarude jätkusuutliku majandamisega seotud tulemus- ja mõjueesmärkide saavutamisele. Esitatakse neli kõige tähtsamat horisontaalset arendusteemat: biomajandus, eksport, elu- ning looduskeskkond ja maapiirkonna terviklik areng.

Ootused biomajanduse vallas, et panustada eelkõige põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ning toidutööstusega seotud väärtusahelatesse. Biomajandus pakub lahendusi kolmes valdkonnas: keskkond – fossiilsete ressursside ammendumine, nende kasutamisel tekkiv suur keskkonnamõju (eelkõige globaalsed kliimamuutused), elurikkuse vähenemine; majandus – sõltuvus (imporditavatest) fossiilsetest ressurssidest, loodusressursside raiskamine; sotsiaalia – tööpuudus, eelkõige maapiirkondades, ja selle tulemusena jätkuv linnastumine või siirdumine tööotsinguile

¹¹¹ <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/pollumajanduse-ja-kalanduse-valdkonna-arengukava-aastani-2030>

¹¹²¹¹² <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/tervikprogramm-mahemajandus-2018-2021.pdf>

¹¹³ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/tegevuskava-eksport-2019-2022.pdf>

¹¹⁴ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/poka-2030/poka-2030-eelnou-2020-02-21.pdf>

väljapoole Eestit. Biomajandus hõlmab uusi tootmis- ja tarbimisviise, milles võetakse arvesse looduse ökoloogilisi piire. Biomajanduse üks oluline suund on biojääkide ja kaassaaduste kasutuselevõtt väärtusliku ressursina. Tähtis on esmatootjate kaasamine biotoorainepõhiste lahenduste leidmisse põllumajanduses ja kalanduses ning kõrgema lisandväärtuse loomisse ranniku- ja maapiirkondades (sh uute biotehnoloogiliste protsesside ja toodete väljatöötamisse). Mereviljelusel koos meretööstuse biotoorainepõhiste sektorite ja turu laienemisega on Eestis samuti suur arengupotentsiaal. Eesti suhteliselt hästi bioressurssidega varustatud, aga suurim kitsaskoht on madal lisandväärtus – endiselt on suur osatähtsus töötlemata või vähetöödeldud teravilja, toorpiima ja ka puidu ekspordil. Toorainete ekspordi asemel peaks neid senisest enam väärima. Ringmajanduse põhimõtted pole biomajanduse primaarsektorites (sh põllumajanduses) seni laialt levinud ning pole ülevaadet biojääkide, kõrvalsaaduste ja toidukao kogustest, tekkest ning geograafilisest paiknemisest. Tuleks toetada konkreetsemate biomajanduse rakenduskavade koostamist regionaalsel tasemel lähtudes kohalikust omapärasest ja piirkonnale iseloomulikest ressurssidest ning nende paiknemisest. See eeldab, et biomajanduse valdkonnas toetataks kohalikke algatusi ja ühistegevusi. Ka mahepõllumajandusmaa osatähtsus Eestis on üks Euroopa kõrgemaid, samas on tootlikkus selles sektoris tagasihoidlik. Arengukava meetmete kujundamisel on silmas peetud, et põllumajanduse ja kalanduse tänased tugevused peavad eksporti toetama. Oluline roll toidusektori ekspordi edendamisel on ettevõtete tugiorganisatsioonidel, kes suudavad koondada eksportööre, et algatada koostööd ja pakkuda ettevõtete vajadustele vastavat ekspordialast nõu.

3. Majandusuuringud Lääne-Eesti majanduse kasvupotentsiaali selgitamiseks

Töös **”Ettevalmistused Lääne-Eesti biomajanduse tegevuskava loomiseks”** antakse ülevaade Lääne-Eesti regiooni bioressurssidest. Vaatluse all on järgmised valdkonnad: metsandus (puit, metsa ja puidutööstus), märgalad (meremuda, turvas, pilliroog), põllumajandus (põllumajandusmaa, teravili, aianduskultuurid, sööda tootmine), loomakasvatus (lamba- ja kitsekasvatus, veisekasvatus, piimalehmakasvatus, seakasvatus, kodulinnukasvatus, mesindus), vesiviljelus (kala, muu vesiviljelus), biojäätmekasutus ja biomass energiaks. Statistilise analüüsi tulemusena saadi hinnang kasutusele ja kasvupotentsiaalile (joonis 7). Punasega on märgitud looduslikku kasvupotentsiaali hetkel ei ole; kollane tähistab, et potentsiaal on keskmine; roheline, et potentsiaal on olemas ja küsimärk, et vajab uuringuid/uusi lähenemisi).

Madalaim potentsiaal on metsa raiel ja kalapüügil Läänemerest. Selle põhjused, et raiet ületavad juurdekasvu ja kalapüügi kvoodid on täidetud. Kuigi Lääne-Eesti regioonis on küpse metsa varu suur, tuleb keskenduda puidu väärimisele. Põllumajandust hinnatakse keskmine kasutuspotentsiaaliga, kuna tulenevalt muldade madalast viljakusest on kultuuride saagikus Eesti keskmisest pigem madalam. Küll aga ei välistata mahepõllumajandusele tulevikku.

Hinnang kasutusele ja kasvupotentsiaalile

-
- 1. Metsandus
 - 1.1 Puit
 - 1.2 Metsa ja puidutööstus
 - 2. Märgalad
 - 2.1 Meremuda
 - 2.2 Turvas
 - 2.3 Pilliroog
 - 3. Põllumajandus
 - 3.1 Põllumajandusmaa
 - 3.2 Teravili
 - 3.3 Aianduskultuurid
 - 3.4 Sööda tootmine
 - 4. Loomakasvatus
 - 4.1 Lamba- ja kitsekasvatus
 - 4.2 Veisekasvatus
 - 4.3 Piimalehmakasvatus
 - 4.4 Seakasvatus
 - 4.5 Kodulinnukasvatus
 - 4.6 Mesindus
 - 5. Vesiviljelus
 - 5.1 Merekala
 - 5.2 Muu vesiviljelus
 - 6. Biojäätmekasutus
 - 7. Biomassi energiaks

Joonis 7. Hinnang Lääne-Eesti bioloogiliste ressursside kasutusele ja selle määrale (allikas: SEI)

Lisauuringuid vajavad biomassi energiaks muutmise ja vesiviljeluse sellised valdkonnad nagu kalakasvatus, karbikasvatus ja vetikakasvatus. Eraldi uuringut peetakse vajalikuks loodusturismi ja metsade mitte-puidulise (marjad, seemned jms) ressursi selgitamiseks. Biomajanduse tarvis saab kasutada metsa- ja puidu väärindamist, märgalade ressursse, loomakasvatuse ja biojäätmekasutust.

Töös osalenud ekspertide arvamuse kohaselt on biomajanduses eelisvaldkondadeks biojäätmekasutuse muutmise energiakandjateks, mere vesiviljeluse komplekslahendused (kalad, karbid, vetikad) ja tervisetooted märgaladelt (muda, turvas).

OSKA uuring „Eesti tööturg täna ja homme 2018“¹¹⁵ annab ülevaate Eesti tööturu olukorrast ning tööjõu- ja sellest tulenevast koolitusvajadusest aastani 2026. Prognoositakse, et töökohtade arv kasvab tehnoloogiaga seotud aladel ning tervishoius ja sotsiaaltöös. Hõive kasvu on oodata ka puidutööstuses, elektroonika- ja elektriseadmete tootmises. Vanuse tõttu tööturult lahkujatest on vaja enim asendada haridustöötajaid, meditsiiniõdesid, hooldustöötajaid, ehituse oskustöötajaid ja mootorsõidukite juhte. Töötajate arvu langust prognoositakse avalikus halduses, jaekaubanduses, põllumajanduses, tekstiili-, rõiva- ja nahatööstuses ning veonduses ja laonduses.

Kasvualade edenemise uuringus¹¹⁶ keskenduvad autorid alusmetoodika väljatöötamisele kasvualade edenemise hindamiseks, mida on võimalik rakendada nii Eestis kui mõningaste täiendustega ka muudes EL-i liikmesriikides ning mida saab järgmiste uuringute käigus edasi arendada. Kokku valiti kasvualade piiritlemiseks 10 tunnust, millele ettevõtted võiksid vastata, et kuuluda nutika spetsialiseerumise kasvuniššidesse (näiteks ettevõtte on MKMi varasemalt koostatud nimekirjas, ettevõtte on toodud näitena Eesti Arengufondi raportides, ettevõtte tegevusala vastab nutika spetsialiseerumisega seotud EMTAKi valdkondadel, Ettevõtte kuulub valdkondlikku ühendusse, ettevõtte on teinud koostööd TA-asutustega, ettevõtte on osalenud rahvusvahelistes koostööprojektides, ettevõtte on saanud toetust nutika spetsialiseerumise toetusmeetmest, ettevõtte on esitanud patenditaotluse nutika spetsialiseerumisega seotud valdkondades, ettevõtte on Haridus- ja Teadusministeeriumi koostatud TA-asutustega koostööd tegevate ettevõtete nimekirjas ja ettevõtte kuulub nišši valdkondlike ekspertide hinnangul. Valitud kümne tunnuse põhjal koostati esmased nimekirjad kasvuniššidesse kuuluvatest ettevõtetest. Nimekirja kuulamiseks pidi ettevõtte vastama vähemalt ühele tunnusele. Paraku tänaseni puudub Eestis nutika spetsialiseerumise juhtimismudel ja kasvuvaldkondade seiresüsteem. Küll aga on sellised seiresüsteemid teistes

¹¹⁵ https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/12/%C3%9Clevaade_-Eesti-t%C3%B6B6%C3%B6turg-t%C3%A4na-ja-homme2018.pdf

¹¹⁶ https://www.mkm.ee/sites/default/files/kasvualade_edenemise_uuring_lopparuanne_20190111.pdf

riikides¹¹⁷. Üks olulisemaid märksõnu nutika spetsialiseerumise juures on “ettevõtlik avastusprotsess” (entrepreneurial discovery) mis juhatab kätte realselt teostumiseks tõenäosust omava spetsialiseerumissuuna. **Rakendusuringute toetamine nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades (NUTIKAS). 2016.-2019. aastate kokkuvõte**¹¹⁸ näitas, et rahuldatud on taotletud toetuste kogumaht 18,6 miljonit eurot (58 taotlust).

Saare maakonna ettevõtluskeskkonna ja selle arendamisvõimaluste analüüs¹¹⁹ toob välja, et oluliseks on luua eeldusi IKT potentsiaali ühtlasemaks kasutuselevõtuks ettevõtluse arenguks ja teenuste kättesaadavuseks tagamiseks maakonnas. Ühtlasi luuakse sellega eeldused Keskkonnasõbralik roheline investering, mis on targa majandamise alus. Vajalikud on taastuvenergeetika ja CO₂vähendamisele suunatud tegevused.. Haridussüsteemi suunas soovitatakse, et pakutav haridus soodustaks ettevõtluse arengut; maakonna klastreid toetava tegevuse ja tugiõppe järjekindel edasiarendamine; kõikidel haridustasemetel kvaliteetne IKT õpe; laiapõhjaline digiteadlikkuse kasvatamine sh. riigi pakutavad ühiskoolitused; toetada ettevõtlusõppe arendamist ja uusi ettevõtluskogemuse omandamise vorme, kaasates senisest enam lektoritena praktikuid, ettevõtjaid, praktika pakkujaid jmt; koolides viia läbi praktiline ja praktikutega koostöös majandusõpe; elukestev õpe - eelisarendatuna inglise keel üle 35-aastastele ja digiteadlikkuse tõstmine.

Tarkade töökohtade loomisele suunatud ja uuenduslikke lahendusi pakkuvate meetmetena loetletakse: tootearenduse meetmed; ettevõtte arenguprogramm; innovatsiooni- ja arendusosaku pakkumine ettevõtjatele, toetamaks esmakordset kontakti loomist ettevõtete ja innovatsiooniteenuse pakkujate vahel; nutikas meede; tööstuse digitaliseerimise teadlikkuse tegevused - digitoetus, digidiagnostika; eksporti toetavate tegevuste elluviimine; ettevõtetele toote- ja tehnoloogiaarendusprogrammi järgmine faas, eesmärgiga suurendada ettevõtete investeringuid teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni ja seeläbi kasvatada ettevõtete müügitulu uutest toodetest ja teenustest; ettevõtete läbimõeldud arengu toetamine, tegevuste parem planeerimine, innovatsiooni rakendamine ja tootearendus; KIK ressursitõhususe meede; startup Estonia programm. Läbi ärikiirendi on võimalik iduettevõtjal saada nõustamisi, koolitusi ja mentorlust ning muid tegevusi iduettevõtja arendamiseks.

Saare maakonnas on heaks näiteks, kuidas toetada sektorite ja ka ekspordimahtude kasvu, klastripõhine lähenemine. Välja on valitud eelisarendatav valdkond – väikelaevaehitus ja see on toonud selget edu. Edasi minna uute klasterite loomise-arendamisega, näiteks bioressursi väärindamine, (mere)toorme ja toiduainete valdkond ja kogu sinimajandus tervikuna, taastuvenergeetika. Oluline on toetada eksporti. Selles on ülioluline Saaremaa (rahvusvaheline) kuvand, mille arendamisega tuleb pidevalt tegeleda.

Saare maakonnale sobivate kasvualadena nähakse: kogu sinimajanduses tervikliku väärtusahela loomine (sh laevaehitus ja – hooldus, vesiviljelus, kalapüük ja –töötlus, sadamamajandus, meretransport, biosfääri turism); biomajandus - kohalike bioressursside, sh taimede, loomade, veetoorme ja puidu väärindamine uute tehnoloogiate abil (puut, turvas, muda, toiduained, taimed, loomad, kalad, pilliroog, vesi jne); energiamaajandus, sh. taastuvenergeetika. Jõupingutusi tuleb teha tuuleparkide rajamiseks, päikese- ja laineenergia kasutuselevõtmiseks.

Tõdetakse, et turismi edu võtmeks võib saada rahvusvahelise lennuühenduse avamine. Kindlasti sõltub sektori kasv ka mandriga laeva- ja lennuühenduse stabiilsusest ja teenuse kooskõlast nõudluse muutumisega.

¹¹⁷ Kert, K., Moosus, M. (2017). Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade seire ja kasutatavad indikaatorid võrdlusriikides. SA Eesti Teadusagentuur, Tartu 2017

¹¹⁸ https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2020/04/NUTIKAS_2016-2019-1.pdf

¹¹⁹ https://sasak.ee/application/files/5715/6258/7733/2019_06_03_Saare_maa_konna_ettevotluskeskkonna_arendamisvoimaluste_analuus.pdf

Oskuslik ja suunatud turundus ja UNESCO Biosfääriala rahvusvaheline teadvustamine võimaldaksid suurendada hüppeliselt huvi Saare- ja Muhumaa vastu. Järsult kasvaks Skandinaavia, Kesk-Euroopa ja Aasia turistide arv ning algaks järjekordne majutusettevõtete ja kogu sektori laienemise laine. Prognoositakse, et külastajate arvukuse ja maksujõulisuse kasvuga kaasneb teenuste mitmekesistumine – uued golfiväljakud, vaba-aja keskused, konverentsiturism, kirju ööelu, kasiinod, spordiüritused, restoranide valiku mitmekesistumine ja taseme kasv. Saari risti-põiki ja ringi läbivad loodus- ja matkarajad ning jalgrattateede võrgustik. Kasvaks hüppeliselt kämpingu- ja karavanituristide arvukus. Turismile on tähtis nii tugeva loomemajandussektori väljakujundamine kui ka võimaluste loomine selle sidumiseks ülejäänud majandusega. Saaremaa unikaalse loodus- ja elukeskkonna toel, meditsiini ja biotehnoloogia koostoimel (geeniproovide analüüside alusel terviseauditid ja vastavad teenused) ning taastusravi- ja hõbemajandusteenuste kompleksse pakkumise tulemusena võiks kujuneda Saare maakonnast kõrge ostujõuga eakate eelistatud elupaik. Majanduskasvu võimalusena nähakse ühtse maakonnaülese arengukiirendi loomist, kuhu on koondatud kõik tänased ettevõtluse tugiteenused ja konsultandid, mille ümber saaks koondada muud ettevõtluskeskkonda toetavad tegevused. Täpsemalt - riigi ja omavalitsuse ettevõtluse tugiteenuste ja kompetentside liitmine selliselt, et ettevõtjale tekib üks kontaktpunkt – infovärv. Lisaks võiks olla inkubaator alustavatele ettevõtjatele. Kindlasti on vaja panustada noortele: arendada kaugtöö võimalusi ja luua ühiseid tööruume; muuta kasutamata/mahajäetud ruumid loome- ja kultuurikeskusteks; rohkem koostööd suurte tööstus- ja tehnoloogiaettevõtetega; selgitada välja teadus- ja arendustegevuse võimalused, eriti kõrgkoolides ning kutsuda erinevaid ülikoole ja teadusasutusi Saaremaale tegutsema.

Veel mainitakse tööstusalade arendamist, tollitsooni või vabatsooni kavandamist, energiavarustuskindlust, internetiühenduse parandamist.

Lisa 3. Osalejad aruteludes.

Arutelu 19. 11.2020. Kasvuvaldkondade määratlemine

Ees- ja perenimi:	Esindatava organisatsiooni/ettevõtte nimi:	E-mail:
Jaanus Pihelgas	Saaremaa Arenduskeskus	jaanus@sasak.ee
Neeme Rand	Kuressaare Ametikool	neeme.rand@ametikool.ee
Astra Mõistlik	Kuressaare Ametikool	Astra.Moistlik@ametikool.ee
Karin Närep	Saaremaa Vallavalitsus	karin.narep@gmail.com
Rainer Paenurk	Saare Arenduskeskus SA	rainer@sasak.ee
Anu Kikas	SA Läänemaa	anu.kikas@laanemaa.ee
Eva Makienko	TLÜ Haapsalu kolledži Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK)	eva.makienko@tlu.ee
Margus Metssalu	Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus	margus.metssalu@tlu.ee
Liis Rimmelg	SA Hiiumaa Arenduskeskus	liis.remmelg@hiiumaa.ee
Veiko Viil	TalTech EMERA Meremajanduse keskus	veiko.viil@taltech.ee
Sulev Alajõe	Saare Arenduskeskus	Sulev.alajoe@eas.ee
Svea Uusen	Pärnumaa Arenduskeskus	svea@parnumaa.ee
Ingrid Danilov	Haapsalu Kutsehariduskeskus	Ingrid.danilov@hkhk.edu.ee
Garri Raagmaa	TÜ	garri@ut.ee
Heiki Mägi	SA Pärnumaa Arenduskeskus	heiki@parnumaa.ee
Heli Kaldas	TLÜ Haapsalu kolledž	heli.kaldas@tlu.ee

Katrin Sarapuu	Hiiumaa Arenduskeskus	katrin.sarapuu@hiiumaa.ee
Erik Reinhold	SA Pärnumaa Arenduskeskus	erik@parnumaa.ee
Arno Kuusk	Hiiumaa Ettevõtjate Liit	arnokuusk@gmail.com
Siimo Sedrik	AS B-plast	siimo@bplast.ee
Mart Repnau	Repnau Konsultatsioonid OÜ	repnaumart@gmail.com
Grete Kindel	SA Läänemaa	grete.kindel@laanemaa.ee
Ivo Eesmaa	Hiiumaa Ametikool	eesmaa@hiig.edu.ee
Arno Peksar	Lääneranna Vallavalitsus	arno@laaneranna.ee
Kulvo Pendra	AS Dagöplast	kulvo@dagoplast.ee
Toomas Toodu	Pärnu linnavalitsus	toomas.toodu@parnu.ee